

Gunnar Bergström, Marita Wikander och Staffan Dahllöf

Kampuchreas historia

De här återgivna texterna är från boken *Kampuchea. Krigen, politiken, diplomatin* (Ordfronts förlag 1983). Det mesta är skrivet av Gunnar Bergström, med undantag av ”Kampuchreas äldre historia” (Marita Wikander) och ”Bilder och motbilder åren 1975-78” (Staffan Dahllöf).

Författarna var vid den aktuella tidpunkten maoister och medlemmar i Vänskapsföreningen Sverige-Kampuchea och försvarade den kampucheeska och kinesiska hållningen till den konflikt som bröt ut mellan Kampuchea och Vietnam efter 1975.* Man blundade för Röda khmerernas omfattande terror mot den egna befolkningen och deras aggressiva utrikespolitik som främst riktades mot Vietnam. Sådana uppgifter var lögnaktig propaganda hävdade man. Artiklarna som redovisas i det följande bör läsas med det i åtanke – det rör sig om en historieskrivning som är starkt färgad av Pol Pots ideologiserade och chauvinistiska synsätt, som särskilt yttrar sig i en ständig svartmålning av vietnameserna och deras strävanden.

Samtidigt bör läsaren veta att författarna senare tagit avstånd från den okritiska hållning till Pol Pot och Röda khmererna som genomsyrar förliggande arbete. Bergström har även fört en skarp polemik mot de som fortfarande försvarar Pol Pots regim (t ex Jan Myrdal).

I ”Bilder och motbilder...” ger Staffan Dahllöf flera exempel på omprövningar som gjorts av tidigare ”pro-kampucheaner”, inklusive ledande Röda khmerer. Men samtidigt ifrågasätter han om dessa omprövningar verkligen är genomtänkta och ärliga: Är de måhända opportunistiska, ett sätt att anpassa sig till rådande dominerande ståndpunkter?

F ö har även andra av de som Dahllöf i sin artikel citerar för att stödja en mer Pol Pot-vänlig inställning, ändrat sig, t ex Noam Chomsky (detta framgår inte av Dahllöfs artikel).

Jag har f ö lagt till en del noter (icke-numrerade, i stället markerade med *) och kompletterat andra (tilläggen anges inom []-parenteser).

För andra aspekter på Kampuchreas historia, se lästipsen allra sist nedan.

Martin F oktober 2018.

Innehåll

Geografi, folk, kultur, religion	2
Kampuchreas äldre historia	4
Kampuchea under Sihanouk.....	6
Konflikten Kampuchea—Vietnam. En bakgrund	24
Bilder och motbilder åren 1975–78.....	44
Lästips	54

* De flesta bidragen intar en oreflekterat enögd och färgblind ställning till förmån för Pol Pot och de Röda khmerernas syn på konflikten med Vietnam. Ett exempel på det är att i Bergströms kapitel om konfliktens bakgrund är den mest angivna källan Pol Pots ”Svartbok” (*Livre Noir*) – av de 68 noterna är 7 hänvisningar till denna nidskrift, som nästan hel saknar värde som källa till historiska fakta: Den är ett mycket grovt försök att svartmåla vietnameserna och drar sig inte för att sprida rent rasistiska fördomar om vietnameser som sådana. För exempel på detta, se sid. 21ff i [Lärdomar av den svenska Vietnamrörelsen, del 2](#).

Geografi, folk, kultur, religion

Kampucheas yta är 181 000 km², eller något mindre än halva Sverige. Dess gräns är 2 600 kilometer lång, varav en sjättedel är kust.

Klimatet är tropiskt. Luften är varm året om. Medeltemperaturen är 27°C såväl dag som natt. Klimatet bestäms av monsunvindarna som sveper över stora delar av södra Asien. Mellan maj och oktober infaller regnperioden. Då blåser sydvästmonsunen in över landet och när den tvingas stiga över land och berg omvandlas den till regn. I Phnom Penh, huvudstaden, faller då cirka 1 200 millimeter. Regnet kommer vanligen på eftermiddagen och kvällen. Under torrperioden, november—april faller i genomsnitt endast 200 millimeter.

Så ser de statistiska medeltalen ut. I verkligheten varierar tidpunkter och regnmängd mycket. Därför har den kampuchianske bonden inte kunnat planera sitt arbete ordentligt. Kom det för mycket regn blev översvämningarna för stora och skörden förstörd. Kom det för lite torkade skörden bort.

Omkring första oktober stiger Mekongfloden ungefär tio meter. Det orsakar stora översvämningar längs Mekongs lågland, som överflödas av mycket bördigt slam när översvämningen drar sig tillbaka. Tonle Sap-floden som är en biflod till Mekong, byter riktning i juni och fyller på Tonle Sap-sjön så att den fyrdubblar sin yta. Översvämningarna ger sjön ny näring och gör den till en av de fiskrikaste sjöarna i världen.

Livet i Kampuchea har under århundradena anpassats efter översvämningarna. Städerna har byggts utanför riskzonen. Byarna utefter vattnet har byggts på pålar. De bästa jordarna har uppstått utefter vattendragen och i nordvästra Kampuchea. Dessa områden är därför också de tätast befolkade.

Risodlingen har alltid dominerat. Andra grödor är majs, hirs och olika grönsaker. Till största delen har risodlingen byggts på naturlig översvämning. På vissa ställen har biflödena fördjupats och dess lopp förändrats för att underlätta för Mekongs vatten att nå odlingarna. I övrigt har konstbevattning varit ovanlig. Undantag har varit Angkor-perioden då bevattningskonsten var högt utvecklad, samt perioden 1975-78 då stora insatser gjordes för att bygga dammar och kanaler och på så sätt få en mer planerad produktion.

Kampuchea har också stora skogsområden, cirka tre fjärdedelar av landets yta är täckt av skog. Trä har använts till hus, båtar och redskap. Men skogen har varit för dyr att exploatera i stor omfattning på grund av de dåliga kommunikationerna. På 1960-talet var det vanligt att en lastbil behövde tio dagar på sig att köra en sträcka på tio mil under regnperioden.

Vägnätet omfattar cirka 19 300 km varav 2 600 km är asfalterad väg. Två järnvägslinjer utgår från Phnom Penh, en till den thailändska gränsen via Battambang och en till hamnstaden Kompong Som. De är 384 respektive 270 km långa. (Få sträckor på såväl järnvägar som vägar är dock farbara på grund av de ständiga attacker som riktats mot dem under kriget mot först USA och sedan Vietnam.)

Två stora hamnar finns: Kompong Som, som är en djuphamn, och Phnom Penh, som är centrum för sjöfarten på Mekong med biflöden från Tonle Sap. Under regnperioden finns över 1 600 km farbara vattenvägar.

Det högsta berget ligger i Kardemummabergen i sydvästra delen av landet. De högsta topparna är 1 770 m.

Befolkning

Khmererna utgör över 90 procent av befolkningen. Dessutom finns rester av cham-folket som nästan utrotades när vietnameserna krossade Champa. Det finns också malayer, vietnameser,

kineser och Khmer Leu (khmerer från höglandet), som lever i de nordöstra bergstrakterna.

Bönderna utgör den största delen av befolkningen. 1969 beräknas 90 procent av hela befolkningen ha bott på landsbygden. Urbaniseringen är ett mycket sent fenomen i landets historia. De största städerna är i nämnd ordning: Phnom Penh, Battambang, Siem Reap, Kompong Cham, Kompong Som, Kompong Chhnang, Pursat, Stung Treng, Kompong Speu och Takeo.

Khmerernas starka dominans har varit en sammanhållande faktor för Kampuchea, som till skillnad från andra länder i Sydostasien aldrig har hotats av sönderfall genom uppror från olika nationella minoriteter. Också i södra Vietnam lever khmerer sedan den tid då detta land var kampucheaniskt. De kallas Khmer Krom (khmerer från låglandet) och har behållit sitt språk och sin kultur intakt. Även i Thailand finns en khmerisk minoritet.

Kineser och vietnameser kom sent till Kampuchea. De har spelat en mycket speciell roll som handelsmän och penningutlånare. Vietnameserna har också utgjort en viktig del av arbetskraften på gummiplantagerna.

Befolkningstalet är idag mycket vanskligt att bedöma. Vid seklets början beräknades befolkningen, bosatt inom nuvarande gränser, ha uppgått till cirka 2-2,3 miljoner. 1962 visade en folkräkning att det fanns 5,7 miljoner invånare. Genomsnittsåldern var också mycket låg. Över hälften av befolkningen var under 19 år. Personer över 60 år utgjorde endast fem procent. Familjerna är av tradition stora och befolkningstillväxten hög. Före 1970 var den tre procent. Under 1950- och 60-talen minskade dödligheten i de lägre åldersgrupperna tack vare en allmän förbättring av levnadsstandarden och bättre medicinska resurser. De viktigaste sjukdomarna var tuberkulos, malaria, denguefeber, difteri, lepra, trakom, inälvsparasiter och tyfus. Medellivslängden var 1969 46-47 år.

Före kriget 1970 var befolkningstätheten ungefär 39 invånare per km². Folktätheten skiftade dock kraftigt från provins till provins. Takeo var folkrikast med 130,6 invånare per km². Sedan kom Prey Veng med 99,7 och Svay Rieng med 97,5 invånare per km². Battambang hade endast 28,7, Pursat 14,2 medan de övriga (Ratanakiri, Koh Kong, Stung Treng och Mondulkiri) hade mindre än 5 invånare per km².

Kriget mot USA beräknas ha kostat 800 000 khmerers liv, dvs mer än var tionde människa dödades. 1977 genomfördes en folkräkning som gav resultatet 7,7 miljoner invånare.

Landet har alltid varit ”underbefolkat” i förhållande till sitt rika jordbruk och till andra länder i Asien. Demokratiska Kampuchreas regering hade målsättningen att befolkningen skulle öka till cirka 15 miljoner. Varje uppgift om befolkningens storlek idag kan emellertid bara bli en spekulation. Fem års krig mot USA, några år av mycket hårt liv för att återuppbygga landet — innebärande ytterst hårt arbete, folkomflyttningar, politiska strider, gränsstrider med både Vietnam och Thailand, svält och sjukdomar — samt den oerhört brutala vietnamesiska invasionen som skapade en svältkatastrof på nytt, gör ens någorlunda korrekta uppskattningar totalt omöjliga. Den hungerkatastrof som orsakades av vietnamesernas angrepp är unik i landets historia. Trots den relativa fattigdomen och den låga levnadsstandarden har en sådan massvält aldrig drabbat landet tidigare.

Kultur och religion

Vietnam, Laos och Kampuchea brukar sammanföras under begreppet Indokina. Begreppet skapades av de franska kolonisatorerna. Det döljer tre nationer, tre folk, tre kulturer. Vietnam är starkt påverkat av den **kinesiska** kulturen, medan inflytandet från den indiska har varit stort på Laos och Kampuchea. Skriftspråket i Laos och Kampuchea bygger på sanskrit, medan vietnameserna idag använder ett latinskt alfabet. En vietnames och en kampuchean kan inte alls förstå varandras språk. Det är med påverkan från den indiska kulturen khmererna har

utformat sin konst, musik, dans och sina muntliga berättelser. Maten i de tre länderna skiljer sig avsevärt. Vietnameserna äter med pinnar, khmererna med sked, laotierna med bara händerna.

Det största inflytandet från den indiska civilisationen i Kampuchea utgörs av buddhismen som genom århundradena fram till våra dagar har haft en avgörande betydelse för hela samhället. Therevada-buddhismen i Kampuchea har en stark folklig förankring och blev i Kampucheas nya konstitution efter den nationella frigörelsen 1953 proklamerad som statsreligion. Någon betydande minoritet katoliker, som i t ex Vietnam, har aldrig funnits. Däremot har de mycket små minoriteterna malayer och cham-folket haft islam som religion. Många kampucheanska män levde någon tid av sitt liv som buddhist-munkar för att sedan återgå till det vanliga livet. Munk behövde ingen förbli hela sitt liv. Undervisning bedrevs traditionellt i anslutning till klostren och under kolonialtiden var det där som många intellektuella fick sin skolning. Klostren hade också sociala uppgifter, som uppfostrare av föräldralösa barn. Många buddhistiska munkar engagerade sig aktivt i motståndskampen mot fransmän och amerikaner.

I Demokratiska Kampucheas konstitution från 1976 upphävdes buddhismens ställning som statsreligion genom att religionsfrihet infördes, dock med förbehållet att reaktionära religioner förbjöds. Detta riktade sig troligen främst mot kristendomen som ju i många länder i tredje världen uppfattas som en del av kolonialmakten. Buddhistmunkarna tvingades att bli civila och lägga av den orange klädedräkten. Från att tidigare ha levt enbart på allmosor tvingades de nu arbeta för sitt uppehälle. Personer i ledande ställning i Demokratiska Kampuchea hävdade att religionen var på tillbakagång och utan inflytande. I praktiken innebar den nya politiken ett förbud mot religionsutövning eftersom kloster gjordes om till skolor, lagerlokaler eller museer. I dag har denna politik omprövats av Demokratiska Kampucheas ledning. Toleransen mot

Kampucheas äldre historia

[Av Marita Wikander]

På Kampucheas flagga syns silhuetten av ett tempel med tre torn. Det är centraltemplet Angkor Wat i en mäktig ruinstad i nordöstra Kampuchea. Detta vidsträckta område med stentempel är ett av världens märkligaste och mest imponerande kulturminnesmärken. För khmerfolket utgör det själva symbolen för landets nationella identitet. Angkor-templen vittnar om landets storhetstid 800-1400 e Kr, då khmerernas rike sträckte sig ända bort mot Burma och över de stora områden kring Mekongflodens delta till det som idag är Vietnams kust.

Men den kampucheanska historien har sina rötter ännu längre tillbaka. De tidigaste spåren av civilisation daterar sig till stenåldern, ungefär 15 000 år f Kr. Khmerfolkets förfäder är de äldsta invånarna i detta område. Först på 700-talet e Kr befolkades norra Vietnam, Thailand och Burma av folkstammar norrifrån.

Tidigt uppstod flera khmeriska kungariken. Ett av de mest kända kallades för Funan (Bergens Kungarike). Dess huvudstad låg i nuvarande Prey Veng-provinsen i sydöstra Kampuchea. Det var ett hinduiskt rike. Dit kom köpmän från Kina och andra delar av Asien för att handla kryddor. Besökarna fann ett välorganiserat samhälle där jordbruket var väl utvecklat.

I mitten av 500-talet hade Funan förlorat sin ställning som dominerande makt i området och sin överhöghet över vasallstater i södra Thailand, Laos och norra Malackahalvön. Vid samma tid förklarade sig Chenla, en vasallstat i norra delen av det som idag är Kampuchea, oberoende av Funan, och upprättade en rivaliserande dynasti. Hundra år senare var Funan annekterat av Chenla och kungariket Kambuja formades. Chenla lade de kommande 200 åren under sig stora områden: Laos, västra Kampuchea och södra Thailand. Under långa perioder rådde inbördeskrig och landet splittrades ytterligare under olika dynastiers maktkamp. Det

utnyttjades av fiender och Chenla hamnade under Javas överhöghet.

I slutet av 700-talet återvände en prins ur den gamla härskardynastin från fångenskap på Java. Han lyckades ena landet och Kampuchea grundades. Prinsen tog namnet Jayavarman I och förklarade landet oberoende av Java. Han räknas idag som Kampuchebas grundare.

Kampuchebas verkliga storhetstid inleddes med Jayavarman II:s regering (802-850), alltså samtidigt med Karl den stores välde i Europa och den tidiga vikingatiden i Norden. Han lade grunden till Angkorkungarnas välde och kulten av den allsmäktige gudakungen. Huvudstaden Hariharalaya förlades till nuvarande Siem Reap-provinsen, några kilometer från Angkor. Området hade bördig och jämn mark och god tillgång på vatten. Det lämpade sig väl för konstbevattning och riskultur, vilket blev den ekonomiska basen. I slutet av 800-talet började byggandet av de ofantliga stentemplen till gudarnas och kungarnas ära, svindlande sköna och imponerande.

Varje ny kung genomförde sitt tempelbygge. Kungarna kontrollerade bevattningen och därmed grödorna som lade grunden för Angkorrikets ofantliga rikedomar och höga kultur. Alla tempel som idag samlas under namnet Angkortemplen är spridda över ett stort område. Huvudstaden flyttades flera gånger.

De väldiga anläggningarna krävde mycket arbetskraft. Bönderna slet för att försörja en allt mäktigare överklass av kungar, hov och präster.

Även om Angkorriket levde långa perioder i fred var krigen förödande. De fördes mot khmerernas grannar, Champariket i öster (nuvarande mellersta Vietnam) och Siam (Thailand) i väster. De många krigen ökade pålagorna på folket och ödelade landet. 1177 intogs Angkor av Champa. Kungen dödades och staden plundrades. Några år senare lyckades khmererna befria sig och en ny stad, Angkor Thom, byggdes. Under sin storhetstid var det världens största stad med över en miljon invånare.

Förklaringarna till att Angkorriket gick under är flera. Helt klart spelade de många krigen en roll. Det blev svårare för överheten att behålla den absoluta makten. Förändringen skedde gradvis under lång tid. Den centrala makten undergrävdes. Sedan huvudstaden erövrats av thailändarna 1431 övergavs Angkor och huvudstaden flyttades till Phnom Penh.

Med Angkorrikets fall fick Kampuchea allt svårare att försvara sina landområden. Sakta minskade det kampuchianska territoriet och övertogs av vietnameser och thailändare. Under perioder tvingades khmererna in i vasallförhållanden, än till hovet i Bangkok, än till hovet i Hué I slutet av 1700-talet och början av 1800-talet ockuperade vietnameserna definitivt landområdena runt Mekongs delta. De nordöstra provinserna kring Angkor föll under thailändarnas inflytande. Dessa områden återgick till Kampuchea först 1946.

Frankrike inledde sin koloniala dominans av Vietnam, Laos och Kampuchea genom att sända missionärer till området. Franska katolska missionärer anlände till Kampuchea redan 1664, men det skulle dröja mer än tvåhundra år innan Frankrike kunde kontrollera området politiskt, ekonomiskt och militärt. De gav området namnet "Franska Indokina".

Kampuchebas ställning som självständig stat var i mitten av 1800-talet starkt hotat av de rivaliserande grannarna Thailand och Vietnam. Det hårt ansatta kampuchianska kungahuset såg Frankrike som en möjlig och tillfällig bundsförvant mot de aggressiva grannstaterna och en allierad för att få tillbaka de förlorade provinserna. Men Frankrike under Napoleon III:s ledning var mest intresserat av att utvidga sitt ekonomiska välde och önskade så lite som möjligt ta ett direkt ansvar för länderna i Indokina. Därför gjorde man endast Cochinchina (södra Vietnam) till direkt fransk koloni. Annam (mellersta Vietnam), Tonkin (norra Vietnam), Laos och Kampuchea förvandlades till protektorat med en viss bibehållen självständighet.

1864 skrevs ett fördrag under av Frankrike och Kampuchea, som då styrdes av kung Norodom. Fördraget gav Frankrike kontroll över bland annat Kampuchreas utrikespolitik, rätten att exploatera Kampuchreas skogar och att skicka missionärer, samtidigt som Frankrike åtog sig att skydda Kampuchea mot thailändska territoriella och politiska anspråk. Men khmererna accepterade aldrig den franska överhögheten och redan 1864-66 utbröt en första folklig revolt i den sydöstra delen av landet (nuvarande Kampot och Takeo). Fransmännens grepp om hela Indokina hårdnade och 1884 tvingades kung Norodom skriva på ett förödmjukande fördrag som i praktiken gjorde slut på varje rest av självständighet, även om Kampuchea formellt förblev ett protektorat. Frankrike lade tunga skatter på folket för att finansiera sin kostsamma koloniala administration. Vietnameser och kineser uppmuntrades av fransmännen att slå sig ner i Kampuchea som handelsmän. De användes bland annat som poliser, skatteindrivare och andra mellanhänder i den franska administrationen.

Under de nära 90 år, fram till 1953, som den franska dominansen varade skakades Kampuchea många gånger av folkliga revolter med mer eller mindre öppet stöd från kungahuset. Kampuchreas regenter blev aldrig quislingar utan utgjorde en nationell kraft. De folkliga revolterna var främst koncentrerade till landets östra områden, vid gränsen mot Vietnam. Motsättningarna var här speciellt skarpa till den inflyttade vietnamesiska befolkningen som med hjälp av fransmännen skaffade sig ekonomiska fördelar genom att köpa upp land och genom att kontrollera handel och låneverksamhet. Fransmännen införde på 1920-talet gummiplantager i östra Kampuchea. Hit tvångsförflyttades vietnameser som arbetskraft.

Under kolonialtiden plundrades Kampuchea systematiskt på naturtillgångar, men förblev i övrigt helt outvecklat. Frankrike gjorde få eller inga investeringar i industri, kommunikation, utbildning och hälsovård. Under andra världskriget invaderades ”Franska Indokina” av japanska trupper. 1941 bildades motståndsrörelsen Khmer Issarak (Fria khmerer), en nationalistisk rörelse som aldrig helt lyckades ena sina olika regionala grupper. Khmer Issarak kämpade först mot japanerna och sedan mot fransmännen när de efter världskrigets slut försökte återta makten. 1944 valde fransmännen den då nittonårige prins Norodom Sihanouk till kung. Han var en blyg ung man som fransmännen hoppades skulle tjäna deras intressen.

Tiden från 1944 fram till oberoendet 1953 är en period då folkets motstånd växte i styrka och den unge kungen gjorde allt för att vinna oberoende för sitt land och hindra en återgång till tiden före andra världskriget. Samtidigt utvecklades motståndskampen mot fransmännen i Vietnam under Vietminh och i Laos under Pathet Lao. Det franska Indokinakriget rasade med stor intensitet tills Frankrike led

nederlag i ”det smutsiga kriget” och undertecknade Genève-avtalet 1954. Det garanterade självständighet åt Vietnam, Laos och Kampuchea. Redan året före hade dock Kampuchea uppnått nationellt oberoende.

Kampuchea under Sihanouk

Den 9 november 1953 erövrade Kampuchea sitt oberoende från den franska kolonialmakten, som ett resultat av en hård befrielsekamp och ett skickligt diplomatiskt agerande av kung Sihanouk. Sihanouk agerade utifrån två olika intressen: han var dels en khmerisk patriot, dels försvarade han den nationella borgarklassens intressen. I en not till Frankrikes president den 5 mars 1953 förklarade Sihanouk att läget var allvarligt: befrielsekampen Khmer Issarak hade djupa rötter bland folket (vid andra tillfällen hade han förnekat detta och refererat till dem som ”Viet Minh”). Sihanouk sa:

”De är infödda söner, bönder och t o m stadsbor... deras patriotiska proklamationer bemöts positivt av befolkningen liksom bland prästerna... Issarakfaran är verklig... dessa rebeller lägger sig regelbundet i bakhåll för våra provinspatruller. Vad kan jag svara, när Issarakpropaganden bevisar

för folket och prästerna, att Kambodja inte är verkligt oberoende.”¹

Denna Sihanouks linje fullföljdes vid Genèvekonferensen i juli året därpå. Det Nationella Motståndets Regering och Khmer Issarak deltog aldrig i konferensen. Pham Van Dong begärde detta, men Kungariket Kambodjas officiella linje, som den uttrycktes av högermannen Sam Sary vid konferensen, var att förneka existensen av någon sådan regering. (Den bildades i april 1950).

Motståndsrörelsen i Kampuchea var inte heller enad. Många valde den ”parlamentariska väg” som erbjöds i Genèveavtalets 2:a kapitel, 5:e paragraf:

”De två signatärerna skall tillse, att inom 30 dagar efter det att eldupphörordern proklamerats de Khmeriska Motståndsstyrkorna omedelbart demobiliseras. Samtidigt skall den Kungliga Khmeriska Armén avstå från all fientlig verksamhet mot de Khmeriska Motståndsstyrkorna.”

Artikel 6 löd:

”Dessa medborgares situation skall avgöras i enlighet med den deklaration, som gjordes av Kambodjas delegation vid Genèvekonferensen och som lyder: Kambodjas Kungliga Regering förklarar i avsikt att tillförsäkra harmoni och samförstånd mellan folken i Kungadömet sig besluten att ta de nödvändiga stegen för att i samhällsgemenskapen inlemma alla medborgare och garantera dem åtnjutandet av de rättigheter och friheter som Kungadömet Konstitution försäkrar, och försäkrar att alla kambodjanska medborgare fritt kan delta som väljare och kandidater i allmänna hemliga val.”²

Motståndsrörelsen avväpnades aldrig helt. Den begravnade sina vapen och återgick till sina vanliga sysslor. Den väpnade revolutionens tid skulle komma senare.

Ett bondeland

Kampuchreas historia under 1950-talet kan lätt göras till en historia om intriger och förföljelser. För att rätt kunna bedöma den senare utvecklingen — den utveckling som ledde till fem års folkkrig och till upprättandet av Demokratiska Kampuchea — är det helt nödvändigt att veta hur den stora massan av bondebefolkningen levde och lever.

Nittio procent av landets befolkning var bönder. De arbetade hårt och slet ont. De saknade inte kunskap om hur jorden bäst skulle odlas. Däremot frågade ingen dem om råd, och ingen gav dem resurser att utnyttja eller frigöra sin kunskap. Därför hade Kampuchea under femtio- och sextiotalen en mycket låg avkastning på sin risodling. Några jämförande siffror från 1960-talets början visar detta.

Tabell 1. Risavkastning i ton/hektar³

Laos	0,9	Thailand	1,8
Kampuchea	1,01	Syd Korea	3,0
Sydvietnam	1,3	Nord Korea	4,0
Indien	1,5	Egypten	5,06

Det kampuchianska jordbruket hade inte på något avgörande sätt förändrats sedan Angkortiden. De två väsentligaste skillnaderna var att gummiplantager hade odlats upp och att Kampuchreas gräns nått havet. Hou Youn, inrikesminister i GRUNC under motståndskampen 1970-75, sa 1964:

”De senaste tusen åren efter den gamla tiden har de vanliga metoderna då det gäller att öka produktionen på landsbygden inte radikalt förändrats. Sätten att plöja, skörda och transportera är i allt väsentligt desamma som de alltid har varit. Överallt ser vi samma ko, buffel, plög, kratta,

¹ Gettleman, Kaplan. *Conflict in Indochina*, s 66.

² Gettleman, Kaplan. aa. s 102

³ Hou Youn. *Pahnyaha Sahakor*, Phnom Penh. 1964.

spade, hacka, oxkärra, korg, hink osv och plöjandets, planterandets och brukets tekniker är desamma... Ingen vetenskaplig teknologi har tillämpats när det gäller att lindra bördan för det mänskliga arbetet, när det gällt att underkva naturen och att öka produktionen. Detta betyder att vårt jordbruk är utlämnat åt naturens nåd.

Ett gammalt ordspråk säger att 'lantarbetarna delar sina skördar med himlen'... Hoppet om en högre produktion gäckas på en eller två nätter, en eller två månader av farsoter, torka eller översvämning som förstör allting."⁴

Bönderna satte sitt hopp till himmelska makter. De resignerade och bad om "bansrong tivada" — barmhärtighet.

Något feodalsystem av den typ som var vanligt i många andra länder, t ex i Vietnam före befrielsen, fanns inte i samma utsträckning i Kampuchea. Det betyder inte att feodalismen inte existerade. Den tog sig andra former. Kampuchea hade 1949, fyra år före frigörelsen från Frankrike, följande klasstruktur på landsbygden:

Tabell 2. Jordinnehavet på landsbygden⁵

	Andel av befolkningen (%)	Andel av jordinnehav (%)
Helt eller nästan jordlösa	35	6
Fattigbönder (mindre än 1 ha)	18	10
Medelstora bönder (2-5 ha)	33	38
Rikebönder eller jordägare	14	46

För att kunna leva av jorden krävs 7-10 ha. Begreppet "medelstora bönder" är således ett relativt begrepp, och äger enbart tillämpning i den aktuella situationen i Kampuchea.

"Riset är livet", var ett vanligt talesätt i Kampuchea. Ris var dels basfödan, dels den enda vara bönderna kunde använda som bytesvara. Det kunde säljas till den kinesiske handelsmannen i staden, till en grossist, bytas mot hantverksprodukter som husgeråd eller mot prahoc, torkad och saltad fisk.

Riset räckte inte att försörja sig på. Då återstod för bonden att arbeta åt en jordägare och avstå halva skörden åt honom. Dessutom tvingades han låna pengar till mat och utrustning. Dessa lån förmedlades av de kinesiska handelsmännen och penningutlånarna i städerna som tog en ränta på ca 60 procent om året och som krävde omedelbar betalning vid nästa skörd.

Vid skörden sålde bonden riset. Något annat val gavs inte. Priset var då som lägst, men bonden behövde pengar omedelbart. Vid slutet av torrperioden var hans eget ris slut och han tvingades köpa. Då var priserna som högst. På detta sätt flåddes han två gånger. Räckte inte pengarna då, kunde han givetvis få låna. Räntan steg då ytterligare och kunde uppgå till 200 procent om året.

Detta system skapade inte något intresse hos bonden att öka skörden. Vinsten gick inte till honom själv, utan till jordägaren eller penningutlånaren. Av det slutliga priset för riset på marknaden fick bonden ut cirka en fjärdedel. Resten gick till människor, som inte deltagit alls i produktionen.

Själva jorden ägdes inte av någon enskild person eller, om man så vill, av kungen. Den som brukade jorden hade rätten till den. Jord, som lämnats obrukad tre år, var fri. Privat ägande och säljande av jord infördes av fransmännen. Prins Yukanhthor protesterade: "Ni har skapat egendom — ni har skapat de fattiga!"

I verkligheten fortsatte på många håll bönderna att tillämpa de gamla reglerna samtidigt som myndigheterna tillät uppköp av jord. Det gav upphov till många uppror och konflikter, bl a det

⁴ Hou Youn. aa.

⁵ Hou Youn. aa.

stora Samlautoupproret 1967. Som en fransk administratör uttryckte saken: ”Äganderätten existerade inte i Kambodja och det var nödvändigt att skapa den.”

Stadsbefolkningen

Det fanns i Kampuchea en annan kapitalstark grupp — de kinesiska penningutlånarna. Redan vid Angkors tid fanns kinesiska handelsmän i Kampuchea och de har funnits där sedan dess.

På 1500-talet utvecklades de kinesiska handelsmännens ställning i hela Sydostasien till den ständiga mellanhandens. De köpte och sålde kryddor, trä, elfenben m m till Kina, för vidare export till Europa. De behöll sina familjeband och de bildade bolag som hade säten i Malacka, Java, Singapore, Hongkong. Kineserna arbetade stundom åt lokala makthavare — men i sista hand alltid för egen räkning. Mängder av kineser utvandrade, bl a till Kampuchea, i tider av oro i Kina.

Indokinas Bank, som hade hand om penningväsendet under fransmännen, skapade ett kolonialt penningssystem som utgjorde grunden för ett alltmer utvecklat lånesystem. 1929 förbjöds kineser köpa jord i Kampuchea och härigenom kom deras aktiviteter än mer att koncentreras till handel och penningutlåning.

Det var inte bara risodlingens nyckfulla karaktär som tvingade de fattiga till penningutlånanen. Mängder av vanliga tjänster som officiellt var gratis, krävde i realiteten en avgift eller muta. Det kunde gälla giftermål, dödsfall, polisärenden, läkarbesök m m. Polisen utökade regelmässigt sin lön genom att stoppa fordon och avkräva olika slags ”avgifter” eller ”skatter”.

Penningsystemet fungerade på ett sätt i transaktionerna mellan handelsmännen och bonden, där de möjliggjorde ett raffinerat utsugningssystem, och på ett annat sätt inom överklassen, där det fungerade som ett medel att få tillgång till importerade lyxvaror. Inom bondeklassen användes pengar ofta inte alls, utan ersattes där av byteshandel. Detta är en del av bakgrunden till att Kampuchea under åren 1975-78 blev ensamt i världen om att överhuvudtaget inte ha något penningssystem.

Städerna var inte produktiva. Stadseliten, som utgjorde en tiondel av landets befolkning, konsumerade mer än hälften av landets import. Denna import hade inte till syfte att förbättra folkets levnadsstandard. Den utgjordes av kosmetika, sprit, bilar, utländska cigaretter osv.

”Träden växer på landet, men frukten förs in till städerna... Så lever städerna — de till synes friska marknadsstäderna, som verkar vara i takt med tiden — på bekostnad av de eländiga landsbygdsområdena.”⁶

I städerna bodde inte bara handelsmän utan också den lilla arbetarklassen, tjänstemännen och myndigheternas olika funktionärer. Arbetarklassen i Kampuchea var inte stor. Den största ”industrin” var gummiplantagerna, som sysselsatte omkring 17 000 arbetare. Samtliga plantager ägdes av utländska imperialister som ingick i multinationella bolag. Någon verklig industrialisering av Kampuchea ägde aldrig rum.

Bruttonationalprodukten ökade under femtiotalet och — i något mindre grad — på sextiotalet. Detta berodde i mycket ringa utsträckning på ökad industriproduktion. Den alldeles överväldigande delen av det som i statistiken kallades industri var hopsummerade värden av vad som producerats av enskilda hantverkare som vävare, juvelerare, tillverkare av husgeråd, kruk- makare osv. De ”industrier” som fanns, var oftast enkla tvål-, fisksås-, tegel- och filtfabriker som inte krävde några större kapitalinvesteringar. Det fanns några smältverk eller smidesverkstäder som kunde ha blivit en grund för en industrialisering i mindre skala. De användes dock främst som reparationsverkstäder för båtar och ångmaskiner. Ett slags biindustri utvecklades för underhåll av de importerade lyxprodukterna. Mängder av små bilverkstäder växte exem-

⁶ Hou Youn. aa.

pelvis upp längs de kampuचेanska huvudvägarna. Imperialismen tillät inte utvecklingen av en självständig ekonomi, utan endast av ett slags bihang till de utländska produkterna. Enligt Khieu Samphans doktorsavhandling från 1959 om Kampucheas ekonomiska utveckling stod industrin för mindre än nio procent av bruttonationalprodukten i början av femtiotalet.

Tabell 3. *Kambodjas större industrier och deras årliga importbehov* (Gruv- och Hantverksadministrationen Phnom Penh 11/10 1956)

<i>Slag av industri</i>	<i>Lokala råvaror</i>	<i>Utländska råvaror</i>
Elverk Antal: 10 Årsprod: 28 400 000 kWh	Inga	Reservdelar: motorer, rör, metaller som koppar, järn och mässing, elektriska kopplingar; kemikalier: olja och bränsle
Metallindustri: SOCRECs bilfabrik	Inga	Halvfabrikat till alla delar: fönster, järnsektioner, aluminiumplåtar, reservdelar, bränsle
Läskfabriker	Vatten	Halvfabrikat: färgämnen, bikarbonat, alla essenser: maskindelar: krockar, hakar; korkar; bränsle
Cykeldelsfabrik Antal: 1 Årsprod: 36000 delar	Inga	Halvfabrikat: rör, plywood, skruvar, muttrar, ventiler; olja och fett
Riskvarnar Antal: 33 Årsprod: 305 000 ton ris	Paddy (oskalat ris)	Tröskverksdelar, magnesiumpulver, magnesiumklorid, olja
Textilfabriker Antal: 5 Årsprod: 1 173 120 meter	Inga	Reservdelar för maskiner, silke, klister, papper, märkestråd, vävtråd, bränsle
Vävateljeéer Antal: 8 Årsprod: 453 360 meter	Inga	Råsilke
Pappersfabrik Antal: 1 Produktion: 4 800 enheter omslagspapper, toalettpapper	Majskolvar, pappersavfall, säckar, kapokfrukt	Kemikalier
Klisterfabrik Antal: 1 Produktion: 60 ton	Grisspillning, kreatursspillning, risskal, trä	Kemikalier, torkplattor
Flaskfabrik Antal: 1 Produktion: 625 000 enheter	Glasbitar, trä	Glasbitar, lera, rör, bälgar
Cigarettfabriker Antal: 3 Produktion: 1 376 800 000 cigaretter, 60 000 tobakspaket	Tobak, honung, stärkelse, trä	Tobak, papper, askar, cellofan, gummi, kopparpuder, reservdelar

BNP är dock av flera skäl ett tveksamt mått på ekonomisk utveckling. Den inberäknar t ex

som pluspost det producerade värdet av alla de tjänster som utförs av byråkrater och funktionärer i ett samhälle. Dessa grupper hade i femtio- och sextiotals Kampuchea en stark tendens till ökning. Deras löner fick givetvis betalas ur värdet av det arbetar- och bondebefolkningen producerade.

Nominellt var byråkraternas löner inte särskilt höga. I verkligheten utvecklades i Kampuchea ett dolt mutsystem som väl integrerades i det officiella systemet. Allt kostade extra: en stämpel på ett dokument, ett affärstillstånd, en officiell tjänst, tillträde till en skola. Ett läroverk i Phnom Penh gick under namnet "Läroverk 4 000", eftersom det kostade 4 000 riel att skriva in sig där. (1 riel = 15 öre 1956)

Korruptionen var inte öppen. Tjänstemännen begärde aldrig något. Men inget hände i ett ärende om inte pengar bytte ägare. Högre upp i samhällsklasserna var det vanligt med byte av tjänster. En tjänsteman på utbildningsdepartementet kunde få ett visum för utlandsresa snabbt och gratis om han å sin sida kunde ordna plats åt UD-tjänstemannens barn på de rätta skolorna.

Det mesta av mutpengarna gick inte i tjänstemannens egen ficka. De vandrade uppåt i hierarkin — t ex till den chef som ordnat tjänsten åt honom och till vilken han stod i tacksamhetsskuld. Sedan vandrade pengarna åter nedåt i form av små belöningar för visad lojalitet. Detta skapade lojalitet hos funktionärerna, vilka om de konstrade, genast kunde ersättas med någon mera tjänstvillig. Det skapade också avsevärda rikedomar hos dem som befann sig högst i hierarkin.

Pengar hamnade i kassakistan hos familjer som Siri Matak (en av juntamännen från 1970-75) och Lon Nol. De vandrade också via kineserna till Hong Kong och Singapore och omsattes i västvaluta som sedan investerades i Europa, oftast i Frankrike. Härigenom bidrog man till den kapitalexport, som paradoxalt nog kännetecknade det fattiga Kampuchea på femtio- och sextiotalen. Den officiella siffran från 1957 på 5,4 miljoner dollar måste av olika skäl anses tilltagen i underkant. De värdeklamationer av import och export som ligger till grund för uppgiften var erfarenhetsmässigt justerade på så sätt att man skulle få betala minsta möjliga tullavgifter. Vidare kunde förstås inte myndigheterna räkna in flödet av mutpengar i den officiella statistiken. Khieu Samphan som blygsamt nog nöjer sig med att kalkylera in ett 5,5-procentigt fusk vid tulldeklarationerna — och inga mutpengar alls — når ändå upp till en siffra för kapitalexporten på 11,4 miljoner dollar eller drygt sex procent av nationalinkomsten.⁷

Livet på landsbygden

Bebyggelsen på den kampuchianska landsbygden skiljer sig avsevärt från den i Vietnam. Där har byarna traditionellt varit omgivna av bambustaket och belägna på avstånd från vägen. Den khmeriska byn är öppen och oftast genomkorsad av vägen.

De flesta hus var tillverkade av trä eller av palmblad. De höll endast några år och måste ständigt byggas om efter monsunregn eller andra naturkatastrofer.

Från början av femtiotalet fanns i byarna åtminstone några hus av bränd lera eller av annat hållbart material, t ex skolan och i vissa fall en sjukvårdsstuga. Skolan hade två—tre klassrum och en i regel utbildad lärare. Sjukvårdsstugan var, där den överhuvudtaget fanns, ofta stängd. Personal och pengar saknades. Fanns en läkare ägnade han sig hellre åt privatpatienter. Vid akut sjukdomsfall fick man åka armslastbil till Phnom Penh, om bil fanns till hands, om vägen var farbar, om man hade tur och pengar. Annars fick man gå till byns kloka gumma som var billigare.

En militärpostering fanns ofta i byn. Soldaterna var yrkesmän och före detta fattigbönder. De

⁷ Khieu Samphan. *Cambodia's economy and industrial development*, New York, 1979.

leddes ofta av en officer som övervintrat från kolonialtiden eller en ung löjtnant från staden.

En pagod fanns definitivt och den hade stor betydelse. Det var den mest påkostade byggnaden i byn. Det var obligatoriskt för varje ung khmer att tillbringa några månader av sitt liv där. Denna vistelse markerade att han hade lämnat barndomen och att hans vuxna liv skulle börja. Hans tid gick mestadels åt att lära sig ålderdomliga religiösa texter utantill på gammal-khmeriska eller pali. I ingetdera fallet förstod han mycket av texterna. Han måste avstå från allt arbete och från all kontakt med kvinnor.

Varje morgon kunde man se de saffransgult klädda munkarna utanför husen i väntan på att husfrun skulle fylla deras risskålar. Detta måste ske på avstånd eftersom munken skulle hålla sig fri från orena kontakter. Att vägra ge munkarna ris innebar att man ställde sig utanför samhället. Det var i praktiken omöjligt.

Munkarna var, jämte de gamla, auktoriteterna och beslutsfattarna i religiösa men även i politiska frågor. Deras elit var ofta kunnig, men behöll sin kunskap inom en mycket snäv cirkel. Munkarna lärde ofta barnen i byarna att läsa. Problemet var att det nästan aldrig fanns några böcker. Munkarna hade också en viss medicinsk kunskap som de använde, men inte lärde ut. De organiserade arbetet i byn men deltog aldrig själva i det.

Högst upp i den religiösa hierarkin fanns kungen. Enligt traditionen var kungen förbindelse-länken mellan människans värld och de övernaturliga krafterna. Sihanouk gjorde ingenting för att bryta den föreställningen, tvärtom. Hans omgivning var lika underdånig som hos de gamla monarkerna. Hans biografi angav att han härstammade från de gamla Angkorkungarna, att han i sin person förenade de två grenarna av kungafamiljer som stammade från kung Ang Duong, som i sin tur härstammade i rakt nedstigande led från de berömda härskarna i Khmerimperiet, grundarna av Angkortemplet.

Efter statskuppen i mars 1970 avskaffade Sihanouk en rad av de riter vari denna underdånighet manifesterade sig.

Det parlamentariska spelet

Vid oberoendet 1953 övertog Kampuchea ett parlamentariskt system med politiska partier. Detta system svarade dåligt mot verkligheten på Kampucheas landsbygd. Där röstade man i första hand på personer och inte på partier vars ideologi man inte kände till.

Det politiska spelet ägde i första hand rum i Phnom Penh. Parallellt med turerna i Phnom Penh pågick på landsbygden det politiska arbete som lade grunden till den kommande revolutionen.

Det dominerande partiet under åren före självständigheten var det Demokratiska partiet, som var en mycket heterogen samling. Det angrep kungadömet mycket hårt. Där fanns en antikolonial riktning med förbindelser till Khmer Issarak. Inom samma parti fanns också en person, som satt fängslad under fransmännens tid och som genomlevde många skiftande öden genom åren: Son Ngoc Thanh. Han bekämpade fransmännen, bara för att liera sig med japanerna och bli deras quislingminister. Samtidigt åtnjöt han en ganska stor popularitet. Han gick så småningom åt höger och anslöt sig till gruppen kring Lon Nol, vars ”specielle rådgivare” han blev 1972.

Partiets grundare och ledare fram till 1947, prins Youthevong, förekommer i ett något oväntat sammanhang. Han blev nämligen den som introducerade marxismen för en grupp unga studenter vid Sisowathläroverket, bl a genom att låna ut Kommunistiska Manifestet till dem. Bland dem som på detta sätt för första gången kom i kontakt med marxismens lära var en ung student vid namn Ieng Sary, senare vice premiärminister och utrikesminister i Demokratiska Kampuchea.

Demokratiska partiet fångade upp antikoloniala stämningar bland ungdomen och en del tjänstemän, t ex genom att kritisera avtalet med Frankrike 1949 för att det inte gav något fullständigt oberoende åt Kampuchea. Partiet drog åt sig större delen av dem som hade utbildning nog att besätta högre poster. Det beräknas att antalet sådana personer 1946 var 150 stycken av en befolkning på omkring fem miljoner! Detta ger en antydning om vilka svårigheter landet stod inför under sina första år av oberoende.

Från sommaren 1946 till 1955 var Demokratiska partiet det helt dominerande. Ett skickligt agerande från Sihanouks sida bröt till slut partiets dominans.

Ett parti som mera höll på traditioner och på ”balans” mellan de gamla khmeriska auktoriteterna och de nya västerländska idéerna var Liberala partiet under ledning av prins Norideth.

Ytterligare ett parti fanns. Det var Pracheachon, Folkets parti, det nya kommunistparti som bildats genom delningen av det indokinesiska kommunistpartiet 1951.

1955 ägde en rad för Kampuchreas framtid avgörande händelser rum:

I februari föreslog Sihanouk en ny konstitution. Den 7 februari genomfördes en folkomröstning om huruvida den kungliga regeringen till full tillfredsställelse fullgjort sitt uppdrag och nått verkligt oberoende för Kampuchea. 99,8 procent svarade ja. Frågan hade formulerats på ett sätt som gjorde att svaret senare kunde användas som argument för att det varit just kungen och hans diplomatiska kamp som avgjorde saken, och att den väpnade motståndskampen saknat betydelse.

Den 19 februari tog Sihanouk nästa steg. I ett förslag till ny författning föreslog han direkt personval till en lokal provinsförsamling med stora maktbefogenheter, som i sin tur skulle välja delegater till en nationalförsamling. Det avgörande var att regeringen utsågs av kungen och var ansvarig inför honom och inte inför Nationalförsamlingen. Sihanouk angreps genast från Demokraterna och andra oppositionella element för att bryta mot Genèveavtalet och för att införa odemokratiska institutioner.

Sihanouks åtgärder kan ha haft visst fog för sig. På det sätt som det tillämpades representerade det västerländska parlamentariska systemet knappast höjden av demokrati i Kampuchea. Samtidigt var Sihanouks handlande naturligtvis en del av en inre maktkamp.

Nyval skulle hållas, och Demokratiska partiet gick hårt åt monarkin. Sihanouks nästa steg var genialt. Den 2 mars avgick han och lät på radion läsa upp ett tal med en avskedsdeklaration. Han avsåg sig kungatronen och förklarade, att han nu skulle bli en ”vanlig, enkel medborgare”:

”Jag ville bevisa för våra unga studenter, att mina ansträngningar för landet och nationen inget har att göra med mina önskningar att vara Hans Majestät Konungen eller med min bindning till tronen.”⁸

Sihanouk har efteråt förklarat, att han ”ville stå på egna ben politiskt och mäta mig med mina opponenter på den politiska arenan i stället för att grunda min auktoritet på ärfthet”.⁹

Han förklarade också att han vad som än skulle hända kategoriskt vägrade att återvända till tronen. Några veckor senare proklamerade Sihanouk bildandet av ett nytt parti, eller snarare partisammanslutning: Sangkum Reastr Nivum (Folkliga Socialistsamhället), i dagligt tal kallad Sangkum. Tre högerpartier, Khmerernas Upprättelseparti under Lon Nol, Folkliga partiet under Sam Sary och Nationella Demokratiska Partiet under Oum Chheana Sun upplöstes och uppmanade sina medlemmar att gå med i Sangkum. Många från Demokratiska partiet gick också över, och Sangkum fick stöd från prästerna som såg det som ett bättre

⁸ Burchett. *Det andra indokinakriget*, Örebro, 1971, s 39.

⁹ Burchett. aa, s 159.

alternativ än de partier som leddes av mer västerländskt orienterade element i Phnom Penh.

Den 11 september hölls valen. Sangkum fick 83 procent, Demokratiska partiet 12 procent, Pracheachon 4 procent, Liberala partiet mindre än 1 procent, av totalt 761 958 röster.¹⁰

Sangkumpartiet fick alla platserna i nationalförsamlingen och skulle med tiden bli Kampuchéas enda lagliga politiska rörelse.

Sangkumpartiet skulle ge alla möjlighet, eller åtminstone känsla att vara politiskt aktiva. Sangkum betraktade inte sig självt som något parti utan som en folkrörelse. För att bli medlem av Sangkum måste man avstå från medlemskap i andra partier. Sangkum beskrev sig självt som ”en nationell samling, som bekämpar orättvisa, korruption, ...förtryck och förräderi mot folket och landet.”¹¹

Sangkum talade man om ”buddhistisk socialism”. Man betraktade marxismen som endast en form av socialism, medan socialismen ”har existerat i en eller annan form under århundraden och i alla samhällen”. Socialism definierades som ”ett system, där staten tar ledningen över den nationella ekonomin och skyddar medborgaren från utsugning av hans arbete genom en privilegierad klass och tillförsäkrar honom hans liv och värdighet och strävar efter att ge honom de materiella medlen att finna lycka”.

Sangkum hävdade att ursprunget till socialismen i Kampuchéa gick ända tillbaka till Angkorkungarna. Vägen till socialism ”är en fortsättning på den som våra kungar följde i tusentals år, den överensstämmer med vår buddhistiska etik...” För att uppnå sina mål införde Sangkum några nyheter:

- a) kvinnlig rösträtt;
- b) khmerspråket som enda språk inom officiella institutioner;
- c) de folkvaldas mandat skulle kunna återkallas om en majoritet i valkretsen så krävde;
- d) enskilt tjänstemannaansvar — i princip skulle folket kunna förflytta eller avskeda en felande tjänsteman;
- e) val till lokala församlingar, Mekhum;
- f) och framför allt: val till nationalkongressen.

Nationalkongressen sammanträdde två gånger per år. Där samlades Sangkumdelegater från alla fyra väderstreck och debatterade ivrigt och vältaligt allt från utrikespolitik till korruption. Enligt Sihanouk var dess syfte att ”ge folket en direkt roll i vad samhällsvetenskaperna nu kallar beslutsprocessen”. Kongressen fungerade som ett forum för Sihanouk och den politiska grupperingen runt honom. Debatterna var livliga och prinsen var ”avspänd, influerade en grupp, skällde ut en annan, kritiserade, föreslog, gick emot den ena eller andra motionen som delegaterna lade fram. Det var mycket ovanligt att Sihanouk tappade kontrollen över dessa debatter som alltid radiosändes direkt.”¹²

Nationalkongressen samlades två gånger om året och skrevs in i grundlagen som ett officiellt forum. I sin motivering till detta skrev Sihanouk:

”Det är endast på detta sätt som folket kan styra. Böndernas och arbetarnas åsikter är värdefulla för oss. Folkets röst måste höras, och det är endast genom nationalkongressen den kan göras tillräckligt hörd på ett effektivt sätt. Det är inte tillräckligt, att ministrar och deputerade möter folket vart fjärde år då de skall omväljas. De bör mötas här varje halvår, svara på frågor från folket, förklara sina handlingar.”

¹⁰ Gettleman, Kaplan. aa, s 226

¹¹ Pomonti, Thion. *Des courtisanes aux partisans* Paris, 1971, s 54.

¹² Pomonti, Thion. aa, s 54.

Till en början bekämpade Demokratiska partiet denna institution. Partiet sade att den dubblerade nationalförsamlingens funktioner. Sihanouk inbjöd dem att förklara sig inför kongressen, och att ta upp de anklagelser partiets tidningar riktat mot regeringen för korruption och maktmissbruk. Demokraterna accepterade inte inbjudan och efter en tid övergick ännu fler från Demokratiska partiet till Sangkum.

Nationalkongressen antog många resolutioner och fattade mängder av beslut, som aldrig var i närheten av att verkställas. Där rådde ofta en fri och öppen debatt, inom vissa gränser. Debatten fördes dock långt borta från den verklighet som rådde i Kampuchéas fattiga byar.

Man kunde ha väntat sig en stor politisk stabilitet i Kampuchéa med en politisk rörelse av en sådan bredd och med sådant stöd som Sangkum. Det blev tvärtom. Mellan september 1955 och januari 1958 lämnade nio regeringar sina poster på order av nationalförsamlingen. Korruption, maktkamp, personlig rivalitet omöjliggjorde all stabilitet. Sangkum var inget enat parti som agerade på enhetligt vis. Den nationella borgarklassens motsättningar återspeglades i Sangkum.

1959 avskaffades de provinsiella församlingarna. Vid det laget hade de utnyttjat sina möjligheter till kritik av korruption och maktmissbruk till den grad att de började bli obehagliga på allvar. Den kritik som förekom fick aldrig gå för långt och hamna utanför elitskiktets kontroll. Efter fem försök lyckades Sihanouk förmå nationalkongressen att upplösa provinsförsamlingarna. De infördes aldrig igen. Så småningom utsågs i stället delegaterna av Sihanouk personligen. De utgjordes framför allt av unga intellektuella som återvänt från Frankrike efter avslutade universitetsstudier.

Sihanouk sökte mycket av sitt stöd bland den nationellt medvetna ungdomen. För detta ändamål skapades en ungdomsrörelse som skulle leda ungdomarnas politiska aktivitet i rätta banor: Kungliga Khmeriska Socialistiska Ungdomen (JSRK: Jeunesse Socialiste Royal Khmer). Denna organisation skulle formellt omfatta alla ungdomar men kom i praktiken blott att gälla dem som gick i skolor.

Efter en tid var Sangkum den helt dominerande organisationen i Kampuchéa. Endast två viktiga politiska grupperingar stod utanför partiet: Längst till höger Khmer Serei, en grupp rekryterad av CIA som via radiosändningar från Thailand angrep Sihanouk och som le gjorde raider in i Kampuchéa från Thailand och Sydvietnam, med materiel från CIA. Längst till vänster fanns Pracheachon. Partiet utsattes för svår förföljelse, men upplöstes aldrig. Flera av dess kandidater vid val sköts till döds. Kadrer försvann spårlöst. Pracheachons verksamhet och utveckling ska behandlas senare i samband med motståndsrörelsens och befrielsekampens utveckling. Här räcker det att nämna att partiet inte deltog i valen 1962 och 1966. Många inom "vänstern" valde att arbeta inom Sangkum. Det gäller t ex Hu Nim, Hou Youn och Khieu Samphan, som t o m under vissa perioder satt i regeringen. Ibland bekämpades de aktivt av Sihanouk, ibland stödde han dem och deras deltagande i regeringen.

De första kupp försöken

Sangkums och Sihanouks utrikespolitik föll inte Washington på läppen. Utrikesminister John Foster Dulles skapade SEATO som ett redskap för USAs politik i Sydostasien. Redan i början av 1955 hade Sihanouk klargjort att han inte ämnade ansluta Kampuchéa till SEATO. Upprepade gånger krävde USA att man skulle ansluta sig till pakten. Ett försök gjordes till och med att byta ut ett av Sihanouks tal mot ett förfalskat, där han skulle annonsera Kampuchéas anslutning. Sihanouk retade upp USA ännu mera då han 1958 upprättade diplomatiska förbindelser med Peking. Påtryckningarna ökade. John Foster Dulles hade aktivt stöd från sin bror Allen, chef för CIA.

I juni 1958 invaderade Saigons trupper Stung Treng i nordost. USAs ambassadör Strom förklarade, att USA förbjöd Kampuchéa att använda det amerikanska militära biståndet till att

försvara sig det fick endast användas för att motverka ”kommunistisk aggression”.

I september 1958 hölls ett möte med SEATO-rådet i Bangkok. En av huvudpunkterna var hur man skulle tackla Kampuchéas obehagliga neutralism och hur man skulle reagera på upp-rättandet av diplomatiska förbindelser med Peking. Den thailändska regeringen och CIA fick i uppdrag att agera. Vid ett senare möte antogs en plan:

- 1) att finansiera ett oppositionsparti i Kampuchéa som bekämpade neutralitetspolitiken,
- 2) att skapa en orolig atmosfär genom föregivet hot om ”kommunistiskt maktövertagande”. För detta ändamål rekommenderades kidnappningar, rån och ryktesspridning,
- 3) att skapa väpnade grupper i Kampuchéa redo att ingripa vid en kupp.

Planen hade en maximimålsättning: att genomföra ett fullständigt maktövertagande i hela Kampuchéa. Om detta inte lyckades skulle man upprätta en ”stat” som omfattade norra Kampuchéa och södra Laos, där den amerikanske marionetten prins Boun Oum härskade. USA skulle på detta sätt få en förbindelse mellan Thailand och Sydvietnam. Denna nya stat skulle självfallet erkännas av USA.

I Kampuchéa fanns veterligen åtminstone tre sammansvurna: general Dap Chhoun, som var guvernör i Siem Reap-provinsen, hans bror Slat Peou, som höll kontakt med CIA när han fungerade som delegat i FN, och Sam Sary. Sam Sary anhöll i ett brev till Sihanouk att få bilda ett nytt parti. Barn till kända politiska personligheter kidnappades. Khmer Sereitrupper samlades vid gränsen till Battambang. Khmer Kromtrupper gick in i små enheter från Syd-vietnam. De senare rekryterades från den khmeriska minoriteten i Sydvietnam.

Mängder av kända personligheter blev plötsligt intresserade av att besöka Siem Reap: Ngo Trong Hieu, Harry Felt, överbefälhavaren för USAs styrkor i området, Saigonarméns instruktör Lawton Collins, Edward Lansdale, CIAs man i Saigon, och amiral Hopwood, chefen för Stillahavsflottan. ”Kineser”, som i verkligheten var sydvietnameser, anlände med avancerad radioutrustning. Dap Chhoun planerade att installera ett kommunikationsnät som skulle informera honom om alla trupprörelser från Phnom Penh. De trupper som skulle bistå Dap Chhoun var emellertid lojala mot Sihanouk och efter tips från Kinas och Frankrikes ambassader och eget säkerhetsarbete, beslöt Sihanouk den 21 februari 1959 att gripa Dap Chhoun. Denne blev emellertid sårad vid gripandet, och Lon Nol gav order om att skjuta honom — för att tysta honom, enligt vad ryktet senare förmälde.

Sihanouk, som är en mångsidig man, gjorde senare en film om händelserna, där han själv spelade rollen som chef för kontraspionaget: ”Skuggor över Angkor”.

Önskan att bli av med Sihanouk och få in Kampuchéa på annan kurs var emellertid stark i USA. Den misslyckade kuppen avlöstes av nya försök. Ett mordförsök genom en agent misslyckades. I slutet av augusti 1959 försökte USA igen. Genom att Sihanouk blev tillfälligt försenad i sina morgonrutiner hann han inte öppna morgonposten den 31 augusti. Ett paket, adresserat till drottningen, exploderade och dödade två och sårade två personer. Försändelsen var avsänd från en amerikansk bas i Sydvietnam. Utanför palatset greps några av Sam Sarys släktingar, som beordrats vara där och rapportera ”allting ovanligt” den dagen. Sam Sary befann sig klokt nog tillsammans med Son Ngoc Thanh i Sydvietnam, varifrån han samma dag i ett brev till CIA-mannen Kellogg på ambassaden i Phnom Penh beklagade misslyckandet.

Den abdikerade kungen blir statsöverhuvud

I april 1960 avled kung Norodom Suramarit, Sihanouks far. Det skedde inte långt efter kupp-försöken mot Sihanouk. En kris uppstod om hur hans efterträdare på tronen skulle utses. Enligt Sihanouk själv fanns ”en grupp som gjorde allt för att försvaga och till slut förgöra kungafamiljen och på dess ruiner bygga en republik med Son Ngoc Thanh som president”.

Andra försökte övertala Sihanouk att återta tronen eller att tillåta någon av sina söner att bli kung. Sihanouk avböjde båda förslagen.

Enligt reglerna skulle kungarådet utse en efterföljare bland det 180-tal prinsar som i rakt nedstigande led var släktingar till någon av kung Ang Doungs söner. Sihanouk såg här en möjlighet. Han utformade raskt ett tillägg till grundlagen som gav kungarådet möjlighet att ”i enlighet med folkets vilja anförtro ett statsöverhuvuds makt och privilegier åt en oomtvistad personlighet som speciellt utpekats i allmänna val”.

Den 5 juni gick detta förslag till folkomröstning. Enligt det officiella valresultatet fick det över 2 miljoner röster, Khmer Serei fick 133, Pracheachon 133 och 93 var ”utan åsikt”. Det är dock tveksamt huruvida Pracheachon kunde agera öppet i detta val, ty partiet var utsatt för svår förföljelse. Lagen gick igenom i nationalförsamlingen den 9 juni, och den 14 juni utsågs Norodom Sihanouk till statsöverhuvud. Konststycket att åter bli kung utan att bryta löftet från 1955 att aldrig återvända till tronen hade lyckats.

Klasskampen skärps

Pracheachon fortsatte med sin kritik av korruption och politiska skandaler. Samtidigt som de hårt kritiserade Sangkums inrikespolitik, stödde de Sihanouks neutrala utrikespolitik. Man förutsade att USA antingen skulle lyckas göra sig av med Sihanouk eller att denne skulle bli tvungen att välja att följa USAs och Lon Nols politik. Samtidigt förföljdes Pracheachon och vänstern brutalt av Sihanouks militär och polis.

Också motsättningarna inom de härskande skikten skärptes. 1962 gjorde Ne Win, Lon Nols motsvarighet i Burma, en lyckad militärkupp. Lon Nol lär ha tagit djupt intryck. Ryktena om planer på en motsvarighet i Kampuchea föranledde Sihanouk att i Phnom Penh uppföra ett skådespel där Lon Nol framställdes som intrigmakare och stämplare mot monarkin.

1962 var valår. Före valet arresterades 15 ledande medlemmar av Pracheachon. Valet blev en stor seger för Sangkumpartiet. Under valkampen gick Sihanouk hårt fram mot vänstern: bl a utpekade han Khieu Samphan och flera andra vänstermän som inblandade i ”Viet Minhs och den kommunistiska imperialismens” spel. Trots detta tilläts de kandidera i valet och de blev också valda med bred marginal. I detta läge bytte Sihanouk plötsligt taktik och tog in Khieu Samphan som handelsminister och Hou Youn som planeringsminister i regeringen. De blev populära genom att de levde enkelt och vägrade låta sig korrumpas. Vid en tid då de andra ministrarna åkte omkring i lyxbilar fortsatte Khieu Samphan att åka motorcykel och bo kvar i det enkla kvarter han kom ifrån.

Samtidigt satt Lon Nol kvar som försvarsminister i samma regering och propagerade om ”hotet från vänster”. Detta visar spännvidden och motsättningarna i regeringen. Lon Nol var chef för de väpnade styrkorna och för statspolisen. Han stod i spetsen för de ständiga trakasserier av vänstern. Kampuchea var vid denna tid ingen egentlig polisstat, men allvarliga övergrepp förekom:

”Om man jämför med andra, varom uttrycket används, var Kambodja under Sangkum ingen polisstat. Men det existerade en politisk polis som var mycket aktiv, som arresterade misstänkta och höll dem i förvar långa perioder utan dom. Det fanns i polisens lokaler en stor gemensam sal som av de anhållna kallades för 'grillen' och där man placerade alla sorters människor: småtjuvar, saigondesertörer, vietcong, khmeriska lärare, gamla politiker, funktionärer anklagade för korruption. En del fick stanna där några dagar, andra flera månader... Varje kväll fördes de anhållna bort och blev slagna eller torterade länge i ett rum bredvid.”¹³

Flera gånger försökte Lon Nol övertyga Sihanouk om att det fanns en kommunistisk konspiration för att ta över landet. Vid ett tillfälle försåg USA-ambassaden Lon Nol med bevis för att ett

¹³ Pomonti, Thion. aa.

kuppförsök planerades — för att härigenom avleda Sihanouks uppmärksamhet från en verklig, pågående CIA-komplott. Så här uttrycker Sihanouk själv saken:

”Det är sant att jag inte ville ha kommunism i Kampuchea. Under inflytande av Lon Nol som, vilket jag förstod klart först då det var för sent, ville få mig att fästa blicken på en fiende till vänster för att dölja sitt eget intrigerande med den extrema högern, var jag ibland för hård mot mina Röda Khmerer, speciellt när jag ansåg att deras aktiviteter kunde skada vår neutralitet och vårt oberoende.”

1963 avsade sig Kampuchea all ekonomisk hjälp från USA ty denna hade faktiskt hjälpt till att strypa landets ekonomiska utveckling. Den fick exempelvis inte användas till de statliga företagen. Mellan 1955 och 1963 mottog Kampuchea 403 miljoner dollar varav 94 miljoner var direkt militärt bistånd, 32 miljoner till vägbygget mellan Sihanoukville och Phnom Penh — en väg som Sihanouk arbetade hårt på att få fram. Resten av biståndet gick till ”civila” ändamål. Vid denna tid lade USA stor strategisk vikt vid Kampuchea, som mottog större bistånd per capita än länder som Pakistan, Afghanistan, Indien, Nepal, Burma och Indonesien. Huvudsyftet med biståndet var att skapa och stärka en kompradorklass — en kampucheansk kapitalistklass med intressen helt förbundna med USAs. De främsta representanterna för en sådan klass var män som Lon Nol, Sirik Matak, Yem Sambaur och Songsakd Kichpanich.

En del av ”hjälpen” gick direkt till amerikaner i Kampuchea som levde ”the American way of life” isolerade från folket. Familjer som hyrde ut lägenheter och villor till dem blev snabbt rika. En annan sorts hjälp var bistånd, som fyllde ut luckor i Kampuchreas ständigt usla betalningsbalans. Amerikanerna hade direktkontakt med en grupp byråkrater som skötte skatter, finansiering och licenser. Varorna som importerades var totalt irrelevanta för att utveckla Kampuchreas ekonomi, men fyllde behoven hos en liten elit: bilar, whisky m m. USAs andel av Kampuchreas utrikeshandel ökade hela tiden. Biståndet användes, som Sihanouk framhöll, ”för att berika de redan rika”.

Importörerna betalade riel till en ”motfond” mot officiell växelkurs. Ur denna fond skulle sedan administrationen ta pengar till olika projekt. I verkligheten utvecklades detta med Sihanouks ord till ”en hektisk rusning av importörer som ville lägga beslag på största möjliga mängd dollar för ändamål, som inte hade något att göra med landets ekonomiska utveckling”. Till slut visade det sig dessutom att fonden användes för att finansiera CIA-operationer i landet. För att motverka denna tendens försökte Sihanouk och Sangkumpartiet att utveckla en statlig sektor inom industrin och att bygga upp kooperativer inom jordbruket.

Den 17 november 1963 samlades en extra nationalkongress för att diskutera ett avbrytande av allt amerikanskt bistånd. Med överväldigande majoritet beslöt man avbryta biståndsprogrammet och den 20 november meddelade Kampuchreas regering att ”den mest elementära värdighet förbjuder Kampuchea att acceptera någon som helst form av amerikanskt bistånd, oavsett hur litet”.

Kongressen beslöt att etablera två blandekonomiska projekt: SONEXIM, som handlade export och import, och SONAPRIM, som var ett grosshandelsföretag som distribuerade importerade varor till statliga affärer. En av dem som låg bakom denna politik var jordbruksministern Chau Seng. Chau Sengs namn dök upp igen 1970 på en annan plats: som minister för speciella ärenden i GRUNC och som politbyråmedlem i FUNK.

Regeringen tvingades snart ta ett nytt steg. Songsakd Kichpanichs bank, Phnom Penhs Bank, mottog placeringar och insättningar från flera statliga företag. Varför gick de till en privat bank i stället för till statens? Songsakd hade kommit till Kampuchea från Bangkok (han var kines, född i Thailand), med mängder av pengar som han strödde omkring sig. En undersökning skulle utföras i Songsakds bank, men han hann fly. Han gav sig av till Saigon och till Khmer Serei med hela bankkassan — 400 miljoner riel (10 miljoner dollar). I bankens arkiv fann man uppgifter om hur Songsakd mutat och köpt upp flera direktörer, medlemmar av

nationalförsamlingen och regeringsmedlemmar. Bland dessa fanns Yem Sambaur, Long Boret (som senare blev Lon Nol-juntans utrikesminister) och Sirik Matak, vilken också var aktieägare i banken. För att förhindra en återupprepning förstatligades alla banker. Det upprättades två statliga banker som fick ensamrätt på alla internationella transaktioner.

Samtidigt expanderade den statliga verksamheten. Man tog hand om turismen, textilindustrin, bryggerierna. I bland var privata intressenter delägare, ibland inköptes de helt av staten. Den större delen av industrin var dock fortfarande i privat ägo. De förstatliganden som gjordes skedde under tal om socialism, men det var de stora privata företagen och framför allt utländska makter som bestämde prisutvecklingen. Det inrättades en myndighet för planeringen, men denna fick aldrig någon speciell övervakande funktion över ekonomin, utan sysslade med utbetalningar ur vissa fonder.

Under högtidligt tal om socialism gjordes också en del försök att införa kooperativer. 1956 bildades OROC, Officielle Royale de Cooperation. Med en fond på 100 miljoner riel fungerade OROC som ett låneinstitut där man gav förskott åt jordbrukarna. Mellan 1956 och 1962 skapades mer än 700 nya kooperativ. De organiserades av en bondeförening, som mottog ekonomiskt bistånd från OROC.

Men i ledningen för OROC satt rika storbönder och kinesiska handelsmän, samma byråkrat-klass som Sihanouk sagt sig vilja bekämpa. Pengar försvann i deras fickor och varor inköptes som bönderna inte hade någon användning för, t ex parfym från Paris. Kooperativen gick med kraftiga förluster. Alla lån återbetalades inte. Under ett enda år förlorade staten 70 miljoner av 400 miljoner utlånade riel. Sihanouk beslöt trots detta behålla kooperativen på grund av det stöd han genom dem erhöll från bönderna.

Inte heller de statliga företagen styrdes av folket. Det som borde blivit vinst hamnade i fickorna på företagsledningarna. En byråkratisk kapitalistklass uppstod. Den hade givetvis på sikt skilda intressen från bönderna och arbetarna, men dess intressen skilde sig också från förespråkare för utländsk kapitalism som Lon Nol och Sirik Matak. I detta skede försvarade Sihanouk den nationella borgarklassens intressen. Hans roll blev komplicerad och lika komplicerad blev därför de vänsterorienterades situation.

1963 började kända vänsterpersoner försvinna från Phnom Penh. Detta gällde t ex Son Sen, rektor för lärarseminariet, samt professorerna Ieng Sary och Saloth Sar, som senare tog namnet Pol Pot. Dessa hade länge stått under Lon Nol-polisens uppsikt. Många trodde att de hade arresterats. I själva verket hade de givit sig iväg till de motståndsbaser som redan byggts upp på landsbygden.

Under åren 1964 och 1965 hände avgörande ting i fråga om Kampuchéas förhållande till omvärlden, i synnerhet till USA: Sihanouk förstärkte Kampuchéas relationer med det socialistiska lägret och framför allt med Kina. Sihanouk fördömde USAs anfallskrig och upprätthöll förbindelser med FNL i Sydvietnam som också fick öppna ett kontor i Phnom Penh. Samtidigt anföll USA och Saigon-juntan ständigt gränsbyar mellan Kampuchéa och Sydvietnam, ”intill en gräns där det var oacceptabelt”, enligt Sihanouk. Sommaren 1964 ledde detta till en massdemonstration utanför USAs ambassad med tiotusentals studenter och arbetare. Stjärnbaneret och diplomatbilar brändes.

Kampuchéas regering krävde upprepade gånger en konferens med samma deltagarnationer som i Genève tio år tidigare för att göra slut på stridigheterna med Thailand och Sydvietnam. USA vägrade, ibland under motivering att en sådan konferens kunde bli en förevändning att diskutera även Vietnamfrågan vilket var oacceptabelt. Ibland framhöll USA att gränserna mellan Kampuchéa och grannländerna var ”oklara”. Till slut föreslog USA en konferens med uppgiften att ”omdefiniera” Kampuchéas gränser, men detta vägrade givetvis Sihanouk. Efter att upprepade gånger ha varnat USA för att ett fortsatt kränkande av kambodjanskt territorium skulle innebära en brytning av de diplomatiska förbindelserna, verkställde Sihanouk detta hot

den 3 maj 1965. Sihanouk försökte utan resultat få med sig andra länder från Tredje världen att genomföra samma linje.

Valet 1966

Det sista val som hölls innan statskuppen i mars 1970 var valet till den 6:e nationalförsamlingen i september 1966. Valen hade föregåtts av CIA-propaganda mot vad som kallades Sihanouks ”marxistiska enpartisystem”. Kampanjen fördes via pressen och radiosändningar från Khmer Serei-sändare som USA skänkt Son Ngoc Thanh i Thailand. Sihanouk beslöt att, för första gången, inte utse kandidater i förväg utan lämna fältet fritt fram för alla. Det innebar att de som hade ekonomiska resurser spädde på sina vallöften med mer konkreta belöningar: man spred pengar, transistorapparater, hedersutnämningar, flygblad m m i massomfattning. 415 kandidater ställde upp till de 92 mandat valen gällde. Nästan samtliga kandidater sade sig tillhöra Sangkum och många stred om samma mandat med samma program. För att skilja sig åt tillgrip man enkel demagogi och mutor.

Två tredjedelar av folket röstade och alla som valdes tillhörde Sangkum. Av de 42 från nationalförsamlingen som ställde upp till omval lyckades endast 27 bli omvalda, snarare på grund av personlig popularitet än på ideologiska grunder. Högern gick fram till en stormseger, men tre viktiga delegater från ”vänstern” blev valda: Hou Youn, Khieu Samphan och Hu Nim. De överlevde höger vinden tack vare sin enorma popularitet i sina valkretsar och sitt rykte som omutbara personer. Senare blev de anklagade för landsförräderi, kommunism m m. Deras namn dök upp 1970 igen — som ministrar i GRUNC.

Kompong Cham var ett av kommunisternas och vänsterns basområden och det var där som Hu Nim och Hou Youn valdes till nationalförsamlingen. Khieu Samphan däremot kom från provinsen Kandal i söder. Flera gånger hade dessa tre tagit upp händelser i sina valkretsar direkt i nationalförsamlingen (som t ex korruption och övergrepp från armén i Koh Thon, en by i Kandal). Ett bra exempel på deras popularitet är fyllnadsvalet den 3 december 1967 då Hou Youn ”försvunnit” ut i djungeln och skulle ersättas. Trots att han inte ställde upp till återval fick han 12 477 röster jämfört med den kandiderande motståndaren som fick 2 481 röster! Till slut valdes en annan vänsterkandidat som ersättare för Hou Youn.

Ur den nya nationalförsamlingen valdes den nya regeringen, den tjugoundra på tolv år. Lon Nol blev premiärminister och flera av dem som sedan ingick i Lon Nol-klicken vid kuppen 1970 var kärnan i denna regering. Sihanouk har hävdats att ”i fråga om de sista valen gick jag i en CIA-fälla”.

Sihanouks motiv har emellertid ifrågasatts. Han visste, eller borde ha vetat, vad resultatet skulle bli. Enligt vissa bedömare var det Sihanouks avsikt att få med sig högern i ett försvar av Kampuchéas oberoende, som Sihanouk såg hotat av den amerikanska upptrappningen i Vietnam 1966. Högern skulle aldrig gett ett sådant stöd om de själva var i opposition. Att det finns ett visst mått av eftertänksfullhet i Sihanouks uttalanden är klart — han gick ju själv till hårt angrepp mot vänsterns kandidater både före och efter valet.

Sihanouk var en mästare i att balansera olika krafter mot varandra. Samtidigt som han oroade sig för den massiva amerikanska uppladdningen i Vietnam kring 1966 så bekymrades han av kulturrevolutionen i Kina vars inflytande över ”vänstern” i Kampuchéa var stort. Som en motvikt till högerregeringen under Lon Nol bildade Sihanouk två dagar efter regeringens bildande ett skuggkabinett eller som det kallades — en ”motregering”. I den satt främst ”mittens män”, som dess ledare Ung Hong Sath, men även flera radikaler: Hu Nim, Hou Youn, Khieu Samphan, Tep Chhieu Kheng och Phouk Chhay. Denna motregering fick till uppgift att kontrollera och kritisera regeringen, bl a med hjälp av en liten daglig tidning ”Skuggkabinettets bulletin”. Kritiken mot korruption, mutor och maktmissbruk blev så kraftig att tre av högerns starkaste kandidater fick lämna regeringen, bl a Douc Rasy.

Motsättningarna skärptes kraftigt. Sihanouk kommunicerade endast per post med nationalförsamlingen och hotade flera gånger att upplösa den. På landsbygden skärptes motsättningarna ännu hårdare och till detta kom den stora sympatin hos stora grupper, framför allt ungdomen, för kulturrevolutionen i Kina. I februari 1967 utbröt ett våldsamt uppror i Battambang som markerade att klasstriderna i Kampuchea gick in i ett nytt skede. Det lugna, fridfulla Kampuchea var inte längre så lugnt.

Till höger fanns grupper kring Sirik Matak och Lon Nol. Sirik Matak sökte makt för egen vinning och gjorde därför anspråk på olika poster som t ex diplomat på grund av sin kungliga börd. Lon Nol hade tagit starka intryck av händelserna i Indonesien och det ”effektiva sätt” man där två år tidigare ”tagit hand” om hundratusentals kommunister.

Också till vänster fanns radikaler och utbildad ungdom som angrep Sihanouk. Sihanouks märkliga ”hobbyaktiviteter” — filminspelningar, filmfestivaler, fester m m stötte många kambodjaner, dels på grund av en traditionell buddhistisk puritanism, dels på grund av det fränstötande intryck ett sådant liv gav i ett land med stora ekonomiska problem. Sihanouk förlorade en viss popularitet. Den stora delen av landsbygdsbefolkningen stödde honom fortfarande i den mån rikspolitiken nådde till byarna.

Motståndsrörelsen inleddes dock inte med Battambangupproret 1967. För att förstå vad som verkligen hände måste vi gå tillbaka till tiden för Genèveavtalet 1954. Vi har redan tidigare nämnt att avtalet stadgade att de revolutionära styrkorna skulle upplösas. Så här uttryckte sig Kampuchreas Kommunistiska Partis (KKP) generalsekreterare Pol Pot om Genèveavtalet och dess följder:

”Det fördes en annan kamp som verkligen hörde till vårt folk, speciellt våra fattigbönder, och som kämpade för nationellt oberoende från de franska kolonialisterna. Denna revolutionära kamp fördes på många platser i vårt land. Alla slags offer gjordes i det väpnade motståndet mot fienden. Denna rörelse hade t o m en växande armé och ett växande antal baser och positioner. Denna vårt folks revolutionära kamp upplöstes i tomma intet genom Genèveavtalet 1954.”

Enligt vissa uppgifter reste ca 2 000 gerillasoldater till Demokratiska Republiken Vietnam, speciellt kadrer från Takeo, Battambang och Kompong Cham. Ett tusental andra levde kvar i djungeln i avlägsna områden, närmast utan någon kontakt med myndigheter. Sådana grupper fanns vid Cardamonbergens fot i Södra Battambang, i de västliga regionerna Pursat och Kompong Chhnang och i Elefantbergen i Kampot.

Det som en gång hette Indokinas Kommunistiska Parti upplöstes. I Vietnam och i Laos bildades nationella partier men något officiellt partibildande från denna tid är inte känt i Kampuchea. En beskrivning av motståndsrörelsens linje i de befriade områdena på den tiden lät så här:

”Vid början av 1952 inledde Den Khmeriska Nationella Befrielsekommittén en landsomfattande rörelse för utökad produktion som mottogs varmt av hela folket. Över hela landet organiserades möten där representanter för folket, armén och administrationen diskuterade olika sätt att uppfylla planen för utökad produktion...”

Pracheachon

Pracheachon bildades under kriget mot fransmännen, och samlade de allmänt ”progressiva”. I verkligheten var Pracheachon under slutet av 1950-talet och början av 1960-talet kommunisternas ”parlamentariska” arm.

1955 hölls val. Trots mycket svår förföljelse, som inkluderade arresterande av tjugo medlemmar och tre av kandidaterna i valet uppnådde Pracheachon 29 509 röster, vilket motsvarade cirka 4 procent av rösterna. Partiet ställde inte upp i alla valkretsar. Rösterna var ojämnt fördelade, i vissa områden fick partiet 40 procent av rösterna.

Inför 1958 års val utökades förföljelserna, partiets möten förbjöds och i endast fem områden satte partiet upp kandidater: Battambang,

Kampt, Takeo, Svay Rieng och Phnom Penh. Endast Keo Meas, kandidaten i Phnom Penh, fortsatte sin kampanj trots förföljelserna och fick 396 röster i sin valkrets.

Så här värderade Pol Pot valen:

”Hemma hölls val 1955 och vi blev svårt slagna av fienden. 1956 och 1957 fortsatte fienden att slå ner oss. När det andra valet ägde rum inledde fienden allvarliga förtryckande aktioner mot oss. Många arresteringar ägde rum på landsbygden. 1959 och 1960 ägde ett stort antal arresteringar rum både på landsbygden och i städerna. Våra revolutionära styrkor var krossade till 90 procent genom arresteringar, mord, mutor och uppgivande av motstånd. I detta läge framhöll vår kommitté för formande av partilinjen att majoriteten av folket stödde revolutionen och den progressiva sidan mot reaktionärerna och USA-imperialismen i 1955 års val. I 1958 års val visade det sig ännu tydligare att vårt folk fortsatte att sympatisera med revolutionärerna och fortsatte att stödja de progressiva mot USA-imperialismen och önskade att de progressiva skulle ta över statsmakten, lösa folkets problem och förbättra deras levnadsvillkor. 1958 års val var emellertid en kopia av det tidigare valet där fienden hade vapnen, lagarna, domstolarna, fängelserna och andra verktyg för att hindra folket att rösta på revolutionärerna och patrioterna och de progressiva.”

1958 mördades redaktören för tidningen Pracheachon Nop Bophann i närheten av en militärförläggning mitt i Phnom Penh. 1962 arresterades partiets generalsekreterare Nong Soun, medlemmen av centralkommittén Chou Chet och tretton andra. Utöver detta arresterades under dessa år hundratals andra. Både Nong Soun och Chou Chet blev senare medlemmar av FUNKs centralkommitté.

Förföljelserna av motståndsrörelsen var alltså mycket hård. Många studenter och andra ungdomar har minnen från denna tid hur deras vänner bara försvann och aldrig mer hördes av. Ibland återfanns deras stympade lik längs väggkanten utanför staden i närheten av någon armsförläggning. Detta var den hårda verkligheten i klasskampens Kampuchea under 1950- och 1960-talet.

Kommunistpartiet

Vilka slutsatser drog motståndsrörelsen och kommunisterna av dessa erfarenheter? Så här berättar Pol Pot: ”Det ifrågasattes om vi, för att uppnå seger, skulle fortsätta kampen genom val eller i andra kampformer.”

För att utreda detta hade 1957 tillsatts en kommitté för att utarbeta det nya kommunistiska partiets politiska linje. Denna kommitté bestod av kadrer från både städerna och landsbygden. Dels forskade man i Kampucheas historia, dels studerade man erfarenheter av andra folks kamp.

På bangården i Phnom Penh samlades i ett litet hus den 30 september 1960, mitt under det hårdaste förtrycket, 21 deltagare till Kampucheas Kommunistiska Partis (Pak Kommunist Kampuchea) första nationella kongress. 14 av deltagarna representerade bönder från olika delar av landet och sju representerade städerna. Vid denna kongress framlades kommitténs förslag till grundlinje, stadgar antogs och en centralkommittévaldes. Denna grundlinje uttrycks så här:

”Den första kampformen var att använda revolutionärt politiskt våld... och beväpnat revolutionärt våld... Den andra kampformen innefattade den lagliga, halvlagliga och olagliga kampen, där den olagliga var grunden. Vi tog den olagliga kampformen som grundform därför att det vanligtvis är olagligt att göra revolution. Frågan gällde huruvida vi överhuvud taget skulle våga föra kamp eftersom en revolution inte kunde bli laglig då den syftade till att störta den existerande statsmakten och grunda en ny statsmakt. Partiets linje var av detta skäl att vi huvudsakligen måste agera underjordiskt.”

Fanns det då inget kommunistparti före 1960? Pracheachon existerade ju sedan länge? Pracheachon var, efter 1960, den lagliga delen av kampen som Pol Pot talar om här. Innan 1960 vet vi inte lika mycket om hur situationen var. Det fanns olika marxistiskt influerade grupper. Det fanns kadrer som starkt sympatiserade med Vietnam sedan det första Indokinakriget. Det är uppenbart att det som brukar kallas den sino-sovjetiska konflikten, som började i slutet av 1950-talet och kulminerade i början av 1960-talet, starkt påverkade kommunisterna i Kampuchea. Man studerade de frågor som kineserna, ryssarna, albanerna och andra diskuterade. Huruvida man då bildat ett kommunistparti, som sedan ansågs urartat, eller om organisationen var mer löslig, är oklart.

Bland Heng Samrins anhängare hävdas att det fanns ett kommunistparti hela tiden men att det övertogs av Pol Pot, Ieng Sary m fl kring 1960. Det som verkar klart är att både Pol Pot och Heng Samrin suddar i historien när de skriver. Pol Pots linje segrade i början av 1960-talet. De första väpnade attackerna ansågs av vietnameserna vara äventyrspolitik. Kampuchreas Kommunistiska Parti räknar sin armés grundande från ett sådant överfall 1968. Kampuchreas Kommunistiska Parti är det parti som Khieu Samphan nu hävdar är upplöst medan Heng Samrin bildat något som kallas Folkets Revolutionära Parti. Fram till kuppen mot Sihanouk var de revolutionära styrkorna trots allt ganska små — ett par tusen man.

Kuppen 1970

1969 hade Sihanouk börjat oroa sig för den vietnamesiska närvaron i landet. Både DRV (Nordvietnam) och FNL använde områden i Kampuchea som bas. Vapen transporterades från hamnen i Sihanoukville (numera Kompong Som) till FNL. Den som tjänade stora pengar på dessa transporter var försvarsministern Lon Nol. Trots detta slog Lon Nol samtidigt larm om en, som han hävdade, ökad kommunistisk aktivitet i Kampuchea. Med kommunister menade han hela tiden vietnameserna. Sihanouk bildade en ”Regering för nationens räddning” och hävdade att provinserna Mondulakiri och Ratanakiri blivit ockuperade av Vietnam.¹⁴ Samtidigt bombade USA Vietnams baser i Kampuchea under de hemliga bombningar som avslöjades flera år senare. Enligt USA var Sihanouk medveten om dessa bombningar. Bombningarna hade inte avsedd effekt — i stället drev de vietnameserna längre in i landet.

I januari 1970 reste Sihanouk till Frankrike för att få läkarvård. Under hans frånvaro pågick intensiva förberedelser för en kupp. Det är oklart om Lon Nol till en början ville avsätta Sihanouk eller om han bara ville tvinga fram en mer antivietnamesisk politik. Sirik Matak var däremot ivrig kuppanhängare — han var på grund av sina egna ekonomiska intressen motståndare till Sihanouks ekonomiska politik.

I februari stängde Lon Nol hamnen i Sihanoukville för vietnameserna. I en rapport till nationalförsamlingen hävdades att vietnameserna nu hade 60 000 man i Kampuchea. Reaktionen blev stark bland församlingsledamöterna.

I bakgrunden opererade USA för att få möjlighet att invadera Vietnams basområde i Kampuchea. Sihanouk ansågs där inte pålitlig. Kanske skulle han göra motstånd. Lon Nol var däremot en pålitlig USA-allierad. När det drog ihop sig till statskupp i mars 1970 gjorde USA därför inget för att förhindra den. Enligt CIA-agenten Frank Shepp understödde USA både Son Ngoc Thanh och Lon Nol. Att man kände till kuppen är helt klart då t o m Kissinger medgav att USA var inblandat ”men inte på toppnivå”.¹⁵

Den 11 mars samlades ett par tusen studenter, soldater och munkar och började en demonstrationsmarsch mot PRRs ambassad i Phnom Penh. När demonstrationståget anlände till ambassaden började några talkörsledare hetsa massan. Både PRRs och DRVs ambassader

¹⁴ William Shawcross. *Sideshow: Kissinger, Nixon and the destruction of Cambodia*, London, 1979, s 114.

¹⁵ Shawcross. aa, s 122.

överfölls. Ambassaderna vandaliserades och kambodjanska flaggor hissades på dem.

Sihanouk, som var i Paris, tog avstånd från demonstrationerna. Han förklarade att han omedelbart skulle resa hem. Detta gjorde han dock inte vilket var en katastrofal felbedömning av läget från hans sida.

Lon Nol bad Vietnam om ursäkt för upploppet men gav samtidigt vietnameserna 72 timmar på sig att lämna landet. Intressant att notera är att samma order gavs till Vietnam av Pol Pot några år senare. Då fick varenda vietnames lämna landet!

Lon Nol skulle inte ha haft någon möjlighet att verkställa en utrymning av Vietnams trupper om han inte haft löfte om utländskt stöd. Den 15 mars, då ultimatumet gick ut, träffade vietnameser och kambodjaner i Phnom Penh för att diskutera läget. Den 17 mars försökte två regeringsledamöter som var lojala med Sihanouk få Lon Nol arresterad men de misslyckades och blev själva arresterade. Flygplatsen stängdes, trupper placerades ut vid radion, ministerierna och nationalförsamlingen. På morgonen den 18 mars röstade nationalförsamlingen för att avsätta Sihanouk som statsöverhuvud. Under denna omröstning stod alltså redan trupper utposterade överallt.

Sihanouk var avsatt. En epok var slut i Kampuchea och en ny började. USA fick sin invasion. Kommunisterna bildade en front, FUNK, med bland andra Sihanouk, och tack vare Sihanouks namn kunde motståndsrörelsen växa. 1973 var den tillräckligt stark att stå helt på egna ben utan hjälp från Vietnam. 1975 segrade den och den tid som följde därefter är värd en egen studie. För de fattiga bönderna i Kampuchea står det dock nog helt klart att ur deras synvinkel bröt helvetet loss i mars 1970 när USA och Lon Nol avsatte Sihanouk.

Konflikten Kampuchea—Vietnam. En bakgrund

Den 21 augusti 1968 ockuperade sovjetiska trupper Prag och installerade där en lydregering under Gustáv Husák. Brezjnev formulerade sin doktrin om socialistiska staters ”begränsade suveränitet” — den s k Brezjnev-doktrinen.

Den 7 januari 1979 ockuperade Vietnams trupper Kampuchebas huvudstad och installerade där en marionettregering under Heng Samrin. Pham Van Dong talar om Vietnams ”internationella förpliktelser”.

Under tre år enades de revolutionära rörelserna i den gamla franska kolonin Indokina. Mellan 1970 och 1973 var det överskuggande hotet USA-imperialismens försök att tvinga Vietnam och Kampuchea till underkastelse. Dessa tre år av aktionsenhet har nu förbytts i bittra strider och i en vietnamesisk ockupation av Kampuchea. För att förstå bakgrunden till dagens konflikt måste vi gå långt tillbaka i tiden. Vi måste se på de historiska motsättningarna, på kommunistpartiernas historia och på gränsfrågan.

Gamla konflikter

Det gamla kungariket Kambuja sträckte sig från södra delen av nuvarande Laos ner till havet vid Saigon. Västra delarna av Thailand och mellersta och södra delarna av Sydvietnam utgjorde delar av det kambodjanska riket. Mekongdeltat är bördigt och vietnameserna kring Röda Floden i norr började expandera söderut. Först utplånades Champariket. Några år senare (1679) satte en vietnamesisk ätt upp en postering i den kambodjanska fiskebyn Prey Kor. Den byn heter idag Saigon. Genom militär invasion, invandring och medveten kolonisering med hjälp av krigsfångar blev vietnameserna i majoritet i sydöstra Kampuchea, det så kallade Kampuchea Krom (Krom = nedre). Än idag lever mellan en och fyra miljoner (uppgifterna skiftar) khmerer i Khmer Krom-områdena i södra Vietnam. Vietnam förföljer dem och jagar dem från hus och hem.

Det finns inget exempel i historien på att kambodjanerna funnit sig i utländsk överhöghet. 1840 utbröt ett uppror mot vietnameserna som då kontrollerade hela Kambodja och höll kungen fången. Den vietnamesiske generalen Ming Mang fick ett utbrott:

”Ibland är kambodjanerna lojala; andra gånger sviker de oss. Vi hjälpte dem när de led och lyfte dem ur träsket. (...) Nu är de upproriska. Jag är så arg att håret reser sig på mitt huvud.”¹⁶

Gradvis förlorade Kambodja sitt territorium till mäktigare grannar. Thailand tog västra delen av landet och hungrade efter mer: Battambangprovinsen har ”bytt ägare” flera gånger, senast under andra världskriget. Likaså har Thailand gjort anspråk på Siem Reap-provinsen. Mekongdeltat i söder gick förlorat till Vietnam. Under den franska kolonialtiden drogs alla gränslinjer till Kambodjas nackdel. Av skattemässiga skäl och på grund av vietnamesernas expansionism tolkades alla oklarheter till dåvarande Cochinkinas fördel. Så sent som 1929 förlorade Kampuchea den stora provinsen Darlac till Cochinkina (nuvarande Vietnam).

De avtal som slutits mellan 1870 och 1942 om Kambodjas gränser godkändes inte av Kambodjas representanter när Kampuchea blev fritt år 1953. Frankrike hade i avtal förpliktat sig att ”icke bemäktiga sig något från konungariket Kambodja för att införliva det med Cochinkinas ägor”.¹⁷

När Genèvekonferensen hölls 1954 gjorde Kambodjas utrikesminister ”uttalade reservationer” vad gällde Vietnams rätt till Kampuchea Krom. Senare beslöt sig Sihanouk för att avstå från att kräva dessa områden åter. Det var en stor eftergift och i Kampuchea talar folk fortfarande om de ”förlorade områdena” med stor bitterhet. Sihanouk krävde i gengäld att Kambodjas nuvarande gränser måste erkännas förbehållslöst. Detta krävde Kambodja för att upprätta diplomatiska förbindelser med vilket som helst land. Något tal om att ”förhandla” om gränsen var det inte: ”Att acceptera förslag om förhandlingar är att acceptera ett eventuellt nederlag. Gränsen är khmerernas sista motståndslinje.”¹⁸ När Demokratiska Kampuchea vägrade förhandla om gränsen med Vietnam fortsatte man alltså den politik som Sihanouk fört sedan mitten av 1960-talet.

Kampuchea har flera gånger hotats till sin existens som nation. Liksom Champanationen har Kampuchea riskerat att utplånas från kartan.

1967 erkände FNL och Nordvietnam Kampuchebas ”nuvarande gränser”. I detta erkännande gjordes inget undantag för havsgränsen, en havsgräns som Kampuchea proklamerat året innan. Denna gräns, Breviéinjen, var från början endast en provisorisk gräns. I och med att Kampuchea erkände den avstod man från att kräva åter alla de öar som en gång varit Kampuchebas och som ligger söder om Breviéinjen. Det gäller bl a ön Koh Tral (Phu Quoc), trots att öns kontinentalsockel är förbunden med Kampuchebas fastland.

De utfästelser som Vietnam gjorde 1967 skedde i samband med att försörjningsläget för FNL var bekymmersamt. Vietnam ville ha ris via Kambodjas hamnstad Sihanoukville (numera Kompong Som). Det fick de efter en viss tvekan från Kambodjas sida. Sihanouk ville ha garantier för att Vietnam menade allvar med sina löften om att respektera gränsen. Nu har en vietnamesisk tjänsteman förklarat:

”På den tiden, då vi erkände Breviéinjen, var vi inte medvetna om kontinentalsockeln och territorialvattnen, sådant är nya fenomen.”¹⁹

Dessa gränsfrågor har inte orsakat konflikten men de har bidragit till att fördjupa och förvärra den. För att förstå konflikten idag måste man känna till djupet och vidden av de motsättningar som rått mellan Kampuchea och Vietnam sedan generationer tillbaka.

¹⁶ Shawcross. *The Third Indochina War*, New York Review of Books, s 15.

¹⁷ Sarin Chhak. *Les Frontkres du Cambodge*, Paris 1966, s 167.

¹⁸ *Kambuja*, 15/6 1969.

¹⁹ *Far Eastern Economic Review* 19/8 1977.

Den kommunistiska rörelsen i dåvarande Indokina

Vietnams Kommunistiska Parti bildades 1930, men innan dess fanns det olika grupper som kallade sig kommunistiska eller stod kommunismen nära. Inom dessa grupper fanns olika tendenser och riktningar. Vissa rasistiska drag kan skönjas t ex i vad tidningen Thanh Nien skrev 1925. Rubriken på en artikel är ”Älska vår ras”, och författaren uppmanar till kamp för att ”återerövra vår frihet, vårt oberoende, och få vår gula ras anseende att stråla som förr”.²⁰

Ho Chi Minh motsatte sig bildandet av partiet ”eftersom ännu ingen förstått innebörden av ordet kommunism”. Men Ho Chi Minh var utomlands och partiet bildades ändå. Gruppen kring tidningen Thanh Nien, och många andra grupper upplöste sig för att bilda ”Vietnams Kommunistiska Parti” år 1930. På hösten samma år samlades partiets centralkommitté. Detta beskriver Vietnams Arbetarparti nu så här:

”I oktober 1930 beslöt centralkommitténs första plenum att byta namn på *vårt* (min kurs) parti och ge det namnet Indokinas Kommunistiska Parti.”²¹

Fransmännen sammanförde flera nationer under begreppet ”Indokina”. Eftersom man hade en gemensam fiende var det naturligt att befrielseörelserna i de olika nationerna i Indokina samarbetade. De vietnamesiska kommunisterna gick mycket längre och skapade ett indokinesiskt parti under vietnamesisk överhöghet. I oktoberplenomet fastlades de tio teserna som utgjorde partiets handlingsprogram. De två första teserna visar hur olika Vietnam å ena sidan, Laos och Kambodja å andra sidan, behandlades:

- ”1. Störta den franska imperialismen, feodalismen och den reaktionära bourgeoisin i Vietnam.
2. Erövra fullständigt oberoende för Indokina.”²²

Det fanns flera olika minoritetsfolk i det franska Indokina. Några av dem hade aldrig bildat en egen nation, några hade en gång för länge sedan utgjort en nation (t ex Champafolket) och några var fortfarande existerande separata nationer intvingade av fransmännen under den indokinesiska manteln: det gäller Laos och Kambodja. De vietnamesiska kommunisterna behandlade emellertid kambodjaner som minoritetsfolk i ett kommande Stor-Indokina under vietnamesisk ledning. Parollen under dessa år var ”För en Indokinesisk Federation”, ”För en förenad union av Indokinesiska Sovjetrepubliker” och ”Rätt för minoritetsbefolkningar till självbestämmande”.

1932 utökades målsättningen till att ”störta de inhemska dynastierna, hovet i Annam och kungarna i Kambodja och Laos och konfiskera all deras egendom”.²³

Samtidigt bibehölls den vietnamesiska dominansen. I ett ”brev till kamrater bosatta i Kambodja” skrev vietnameserna i partiledningen år 1934:

”Det går inte att föreställa sig en separat kambodjansk revolution. (...) Kambodja har ingen rätt till ett separat kommunistiskt parti.”²⁴

Detta brev kan inte ha skrivits av annan anledning än att den vietnamesiska storebrorstendensen lett till reaktioner i Kambodja. År 1935 gjorde partiet en analys där minoriteterna delades in i tre kategorier beroende på hur utvecklade de ansågs vara. Bland de mest utvecklade minoritetsfolken räknades laotier, kambodjaner och folken i Cao Bang och Lang Son-områdena. Vietnameserna var en klass för sig, inte ens med i indelningen eftersom de utgjorde det dominerande folket i ”Indokina”.

Den som fortfarande tvivlar på att vietnameserna hade en överlägsen inställning till bl a

²⁰ Thnan Nien 1/12 1925, cit i Rousset. *Communisme et nationalisme vietnamien*, Paris 1978, s 74.

²¹ [Vietnams Arbetarpartis historia 1930-70](#). DFFG, Stockholm 1971

²² Rousset, aa, s 107.

²³ Rousset. aa, s 200.

²⁴ Rousset. aa, s 201.

kambodjanerna behöver bara läsa ur ett brev från centralkommittén till partikadern 1936:

”Vår centralkommitté har kommit till den djupa övertygelsen att laoterna, kambodjanerna, Thofolket, Muong-folket osv på grund av sin ännu låga ekonomiska och intellektuella utveckling har svårt att förstå kommunismen och därför inte tillägnar sig den lika lätt som vi.”²⁵

Den revolutionära rörelsen i Kambodja var svag och fick säkerligen inte lättare att förankra sig med den starka vietnamesiska anknytning som den då hade. I ett dokument från 1937 nämner centralkommittén att man ännu inte hade uppnått målet att bilda particeller i Kambodja.²⁶

Under hela 1940-talet gällde parollen om en indokinesisk federation. Officiellt hade kommunistpartiet frivilligt upplösts 1945. I verkligheten existerade partiet underjordiskt hela tiden och ledde fronten Viet Minh.

1951 samlades partiet till sin andra kongress och då döptes partiet om till ”Vietnams Arbetarparti”. Numera vill Vietnam hävda att partiet först upplöstes 1951 (trots att det redan ”upplöstes” 1945) och att sedan nya fristående partier bildades i de tre länderna Vietnam, Laos och Kambodja. Trots det räknade Vietnam sin partikongress 1976 som den fjärde — man räknar alltså sitt parti från 1930 och kallar det i sin historia för ”vårt” parti.

En månad efter den vietnamesiska partikongressen år 1951 hölls konferenser i Laos och Kambodja. Då bildades — enligt den vietnamesiska historieskrivningen — ett parti kallat Folkets Revolutionära Parti i Kambodja. Kommunistpartiet i Kampuchea förnekar inte att så skedde, men man menar att detta parti var ett vietnamesiskt ”marionettparti”.²⁷ Partiets ordförande var en person vid namn Son Ngoc Minh. Han bodde långa perioder av sitt liv i Hanoi. Partiets stadgar och namn formulerades på vietnamesiska och inte på khmer.²⁸

Vietnam har anklagats av Kampuchea för att vilja bilda en ”indokinesisk federation”. Vietnam hävdar att det från 1951, då de nya partierna bildades, aldrig har varit tal om någon federation. I verkligheten behöll Vietnam sin dominans över dessa partier och införde senare begreppet ”speciella relationer” i stället för ”federation”.

1954 slöts Genèveavtalet. Motståndsrörelsen i Kampuchea, som trots att den var förhållandevis svag lyckats samla vissa väpnade styrkor och upprätta några baser, fick order att upplösa sig. Vietnam förnekade då också att de hade trupper i Kambodja, men medgav det indirekt då den vietnamesiska representanten skrev på för de khmeriska motståndsstyrkornas räkning. Den Kungliga kambodjanska regeringen under Sihanouk utnyttjade motståndsrörelsens anknytning till Vietnam för att angripa den. Penn Nouth, var vid denna tid premiärminister i Kambodja. Han förklarade 1954:

”Viet Minh! Ni som opererar i vårt kungadöme under förevändning att ni hjälper vårt land att uppnå oberoende! Den kungliga regeringen vill informera er om att vi har uppnått det på vårt eget vis. (...)

Viet Minh, vi har ingen rätt att motsätta oss er rätt att erövra Vietnam. Men vi uppmanar er att låta oss leva i fred och lämna vår mark.”²⁹

Den starka anknytningen till Vietnam gjorde motståndsrörelsen i Kambodja svag. Det var en av de punkter som flera revolutionärer tog upp när de kom hem till Kambodja efter studier i Frankrike. De hade inte varit med i det Indokinesiska Kommunistpartiet. Däremot hade de i Den kambodjanska studentföreningen i Paris diskuterat vägen för Kambodjas revolution. Till dem som kring dessa år återvände från Paris hörde Ieng Sary, Saloth Sar (alias Pol Pot), Ieng

²⁵ Rousset. aa, s 202.

²⁶ Rousset. aa, s 216.

²⁷ *Livre noir* (sv. övers. [Svartbok](#)), Kampucheas Utrikesdepartements Pressavdelning, Phnom Penh 1978.

²⁸ *Yearbook on International Communist Affairs*, New York 1976.

²⁹ Roger Smith. *Cambodia's Foreign Policy*, Cornell 1965, s 54.

Tirth, Khieu Ponnary, Ok Sakun, In Sokan och Khieu Samphan. De tog upp en diskussion om oberoendet inom rörelsen — hur kunde ett parti vinna förtroende bland Kampuchéas folk om det stod i beroendeställning till Vietnam? Vad kunde man dra för lärdomar av nederlaget vid Genèvekonferensen? Om detta skriver vietnameserna:

”1953 och 1954 bildade Pol Pot och Ieng Sary tillsammans med ett antal andra individer som de brukade hålla supfester ihop med en falsk revolutionär organisation i Frankrike. Kort därefter återvände de till sitt land. Dessa dåliga element infiltrerade Folkets Revolutionära Parti och försökte på alla sätt underminera det och förstöra dess enighet. Genom att dra fördel av svåra omständigheter som mötte partiet försökte Pol Pot och Ieng Sary installera sina underhuggare i nyckelpositioner i partiet, från centralkommittén och nedåt till den lägsta nivån. (...) Den 30 september 1960 tvingade Pol Pot, Ieng Sary och deras medhjälpare, med hjälp av grymma och barbariska åtgärder inkluderande vapenhot, centralkommittén att utse Pol Pot till dess sekreterare. De struntade i och med detta i den starka oppositionen från de sanna och rena revolutionärerna. Pol Pot, Ieng Sary och deras klick övertog partiets ledning och gick till verket med att förstöra dess ideologi och organisation för att gradvis få in den på avskryvda kinesiska teorier.”³⁰

Vietnam har i Nhan Dan 15.7.78 förklarat att ”relationerna mellan våra partier var underbart rena tills de opportunistiska elementen kring Pol Pot och Ieng Sary återvände från utlandet och tog makten i Kampuchéas Kommunistiska Parti”.

Vad är nu sanningen bakom detta? Enligt Pol Pot bildades ju Partiet först den 30 september 1960!

I en radiosändning från Phnom Penh i november 1978 talas om att ”partiet grundade fackföreningarna den 1 november 1955”.³¹ Hur är detta möjligt om partiet bildades fem år senare?

Pol Pot har själv förklarat att en kommitté sattes upp 1957 för att utarbeta riktlinjerna för partiet. Uppenbart är att flera av dagens ledare i Demokratiska Kampuchéa deltog i det gamla partiet. Det gäller bl a Pol Pot själv och Nuon Chea, som var den som grundade fackföreningarna. Vietnameserna anklagar nu Pol Pot för att sudda i historien och utplåna nio års revolutionärt arbete mellan 1951 och 1960 och för att senare ha skrivit om historien. I det tal om partiets historia som Pol Pot höll i september 1977, där partiet första gången offentliggjordes, firas partiets 17-årsjubileum och ingenting sägs om Folkets Revolutionära Parti. Inte heller nämns någonting om de politiska strider som ägde rum inom detta parti och som ledde till namnbytet. Enligt dokument erövrade 1966 från befrielsearméns soldater tog partiet namnet Kampuchéas Kommunistiska Parti först 1966. Så sent som på 1970-talet räknades partiets grundande från 1951. 1976-77 ägde en omvärdering rum, så att partiet nu menade att kursändringen 1960 var så total att det i realiteten var ett nytt parti. Allt detta kan verka akademiskt, men det har sin stora betydelse när vi senare kommer in på motsättningarna mellan partierna på 1970-talet.

Vietnameserna har inte rätt när de säger att Pol Pot blev vald till sekreterare 1960 — det skedde först 1962, sedan partiets sekreterare skjutits i ett bakhåll. Men partiet ändrade mycket riktigt kurs 1960: från att ha koncentrerat sig starkt på parlamentariskt och journalistiskt arbete och på att försöka påverka Sihanouks Sangkumparti inifrån ändrades strategin. 1963 flyttade majoriteten av centralkommittén ut på landsbygden. Den väpnade revolutionen förbereddes. Detta motsatte sig vietnameserna (”de avskryvda kinesiska teorierna”). Vietnam ville fortfarande ha ett parti med ”rena och sanna” revolutionärer.

Vietnameserna försökte, enligt kambodjanerna, att lägga fram dokument om hur kambodjanerna skulle arbeta. I dessa dokument skulle det ha talats om att kambodjanerna inte behövde föra väpnad kamp — de skulle vänta tills Vietnam hade befriat sig — sedan kunde

³⁰ *BBC Summary of World Broadcast (SWB) 15/12-1977: Radio Hanoi.*

³¹ *Radio Phnom Penh. SWB 3/12.*

Vietnam befria Laos och Kampuchea.³² Sådana uttalanden gjorde faktiskt Vietnam om Laos under kriget.³³

Pol Pots beskrivning av den revolutionära rörelsens historia i talet ”Lita till egna krafter” är alltså inte fullständig. Det finns en klar tendens i talet att förneka partiets historia. De flesta medlemmarna i det gamla partiet stannade kvar efter kursändringen 1960, men några av dem betraktas idag som förrädare och vietnamagenter. Det valparti som Folkets Revolutionära Parti hade bildat — Pracheachon deltog i valen 1960 men hördes inte av efter 1962, då femton av dess ledare arresterades och då partiets generalsekreterare Nuon Son inför Sihanouks nationalkongress medgav att partiet mottog instruktioner från Vietnam.³⁴ Sihanouk angrep ofta kommunisterna för att vara landsförrädare:

”Vad gäller Viet Minh har de inte samma skrupler som kineserna mot oss (och inte heller samma sympatier). Om de kunde skulle de villigt och snabbt ta kontroll över vårt öde. De använder all sin envishet, slughet och skicklighet för att 'leda' dem av våra landsmän som p g a svaghet eller ambitioner accepterar att motta deras råd.”³⁵

Kommunistpartiet i Kampuchea rymde långt in på 1970-talet både den ”vietnamesiska” tendensen och den ”oberoende”, för att nu schematiskt dela upp de olika grupperingarna. Dessa tendenser kom att spela en stor roll i de inre striderna i Kampuchesas Kommunistiska Parti. Efter 1954 hade ett par tusen kambodjaner slagit sig ned i Hanoi och efter 1960, då partiet slog in på en ny kurs, kom ytterligare kambodjaner till Vietnam där de fick politisk skolning av vietnameserna. Dessa kambodjaner återvände till Kampuchea efter att folkkriget brutit ut i Kampuchea för att delta i kampen. Ganska snart började det skära sig mellan kommunisterna i Kampuchea och ”Hanoikommunisterna” som stödde Vietnams politiska linje. Skiljelinjerna gällde bl a frågan om oberoendet, där Hanoi och ”deras” kambodjaner hävdade att Kampuchesas revolutionära rörelse måste ha stöd av en stark socialistisk stat och inte kunde ”lita till egna krafter”. De måste alltså vänta med revolutionen. Linjen att lägga hela tyngdpunkten på landsbygden väckte också motstånd hos vietnameserna.

Under 1960-talet hölls flera möten mellan partierna i Vietnam och Kampuchea. Då var ännu Song Ngoc Minh medlem av partiets centralkommitté; han deltog också i förhandlingarna med Vietnam. Enligt kambodjanerna sade han inget på mötena med Vietnam, men i de interna kambodjanska mötena stödde han helt den vietnamesiska ståndpunkten att revolutionen i Kampuchea måste vänta. I dag hyllas han som en stor revolutionär av Heng Samrin-regimen.

Relationerna mellan partierna blev mer och mer ansträngda. 1969 inleddes den väpnade kampen i Kampuchea mot Vietnams vilja. Kommunistpartiet i Kampuchea hävdar att man från 1966 betraktade Vietnam som motståndare till Kampuchesas revolution.³⁶

Folkkriget 1970-1975

Den 18 mars 1970 störtades Kampuchesas statschef Sihanouk medan han var utomlands. Den kambodjanska högerns man Lon Nol tog makten i samarbete med USA-imperialisterna.

Sedan 1969 hade kommunisterna i Kampuchea förutsett detta och verkat för bildandet av en nationell front. Sihanouk gjorde i Peking ett uttalande där han manade till kamp mot Lon Nol och USA. Samtidigt befann sig Pol Pot i Peking, vilket Sihanouk inte kände till. Som kontakt dem emellan fungerade Zhou Enlai. Zhou Enlai var också arkitekten bakom de Indokinesiska Folkens Toppkonferens, som hölls i Kanton i april 1970 och där de kämpande rörelserna i Indokina förklarade att

³² *Livre noir*, Phnom Penh 1978. [finns i svensk övers.: [Svartbok](#)]

³³ *Laos: War and Revolution*. Ed: Adams and McCoy, New York 1970.

³⁴ Roger Smith, aa, s 170 f.

³⁵ Smith, s 169.

³⁶ *Livre noir*.

”grundat på principen att varje lands befrielse och försvar är varje folks egen sak så kommer alla deltagande sidor att göra allt som är möjligt för att ge ömsesidigt bistånd i enlighet med mottagarens önskemål och med ömsesidig respekt”.³⁷

I enlighet med detta deltog vietnameser i striderna i Kampuchea. Dessa vietnameser fanns i östra Kampuchea sedan mitten av 1960-talet, då de hade tagit sin tillflykt dit undan de amerikanska trupperna.

Vietnams trupper orsakade stora politiska strider i Kampuchea. Lon Nol utnyttjade den misstänksamhet som många kände inför vietnamesernas avsikter till att piska upp ett missnöje mot Sihanouk genom att hävda att denne inte försvarade nationens oberoende tillräckligt kraftfullt. Vid denna tid medgav aldrig Sihanouk att han hade tillåtit Vietnam att använda Kampuchea som basområde. Numera har han förklarat att han hade givit sitt tillstånd till detta. Det gavs efter stor tvekan och efter att Kina genom Zhou Enlai givit försäkringar om att Vietnam var pålitligt och att Vietnam skulle respektera Kampuchebas gränser efter kriget. Också den revolutionära rörelsen i Kampuchea gav sitt tillstånd och hjälpte vietnameserna med mat osv. Vietnameserna fick också tillstånd att sätta upp sjukhus inom området. Villkoret var att de inte lade sig i Kampuchebas inre angelägenheter och att de inte byggde upp någon egen statsapparat i Kampuchea. Vietnam respekterade inte dessa krav utan lät installera sitt eget folk i vissa byar och införde egna partiskolor. Samarbetet gnisslade.

Vietnam var dock i desperat behov av dessa basområden. De utnyttjade hela tiden Kampuchea som basområde: partiets ledning för kampen i Sydvietnam satt under hela kriget i Memot i Kampuchea. FNLs radiosändare fanns i Snuol i Kampuchea. Inför kuppen 1970 piskade Lon Nol upp en rasistisk hatstämning mot vietnameserna i landet och utnyttjade dessa basområden som förevändning för att massakrera tusentals vietnameser och för att mobilisera ett visst stöd bland delar av överklassen för sin kupp. Vietnameserna blev mycket oroliga eftersom de var helt beroende av dessa områden. Skulle de stödja Lon Nol, som hade varit ansvarig för ris-handeln med FNL? Eller skulle de byta linje och börja stödja Kampuchebas Kommunistiska Parti och dess kamp i hopp om att därmed få behålla basområdena? Några dagar höll vietnameserna båda möjligheterna öppna. Pham Van Dong kastade sig på tåget till Peking för att sammanträffa med Sihanouk, Pol Pot och Zhou Enlai. Samtidigt stannade Vietnams representanter kvar i Phnom Penh för att avvakta läget.

Pham Van Dong mötte Pol Pot med en helt ny attityd. Nu skulle folken enas i kampen mot den gemensamma fienden! Så blev det också efter en tids förhandlande och efter att flera meningsskiljaktigheter skjutits åt sidan. De Indokinesiska Folkens Toppkonferens i Kanton i april markerade denna enhet.

Att Vietnam med hjälp av sina trupper spelade en stor roll i Kampuchea under åren 1970-71 är klart. Men det nämns inte alls numera i Kampuchebas dokument. Enligt Pol Pot hade Kampuchebas Kommunistiska Parti vid denna tidpunkt en armé på 4 000 man samt gerillastyrkor uppgående till 50 000 man.³⁸ Om man med gerillastyrkor menar bönder som kan gripa till vapen kan det vara en rimlig uppgift — om man menar vältränade gerillasoldater förberedda för svår kamp är siffran otrolig. Demokratiska Kampuchebas hela revolutionära armé 1978 uppgick inte till mer än 60-90 000 man. Det var knappast möjligt för kommunistpartiet att 1968-70 rekrytera så stora styrkor.

Med tiden växte emellertid den kampuchéanska revolutionära rörelsen, och den fann sig inte heller i att bli kommenderad av Vietnam. Sihanouk uppger att Vietnam lämnade Kampuchea 1972.³⁹ Ith Salin, som var en insänd Lon Nol-agent i partiet, berättar att han hörde Hou Youn,

³⁷ Ur Deklaration från de Indokinesiska folkens toppkonferens, Gittleman & Kaplan (utg), *Conflict in Indochina*, New York, 1970.

³⁸ Pol Pot, [Lita till egna krafter](#). Vänskapsföreningen Sverige-Kampuchea, Stockholm 1978.

³⁹ Burchett & Sihanouk, *My war with the CIA*.

en av kampucheanerna i partiledningen, beskriva vietnameserna som ”fiender” och att han i de befriade områdena hörde talas om strider mellan vietnameser och kampucheaner år 1972. Värt att notera är att det vid denna tidpunkt var Lon Nols politik att framställa sina motståndare som ”nordvietnameser”. När Ith Salin alltså tvärtom redovisar att kampucheanerna i motståndsrörelsen *motsatte* sig vietnamesisk dominans så förtjänar det stark tilltro.⁴⁰

Motsättningarna gällde bl a evakueringen av basområdena. Kampucheanerna hävdade att man inte längre behövde Vietnams hjälp — vietnameserna ville inte lämna Kampuchea frivilligt. Så här förklarar Hoang Tung, chefredaktör för Vietnams Kommunistiska Partis tidning Nhan Dan:

”Ett flertal vietnamesiska divisioner fanns vid denna tidpunkt i Kambodja samtidigt som de kambodjanska styrkorna var begränsade. Om vi ingripit skulle situationen utvecklats annorlunda. Kanske betalar vi idag för detta misstag.”⁴¹

Vietnam ville inte uppge sin kontroll över den revolutionära rörelsen. Vietnams planer var ett framtida ”befriat” Indokina under Vietnams ledning. Men kommunistpartiet i Kampuchea fullföljde sin princip om fullständig kontroll över revolutionen. 1972 var också det år då Parisförhandlingarna kom in i ett avgörande skede.

Parisavtalet

Vietnam och USA förhandlade om en fredlig lösning på konflikten och hade i oktober 1972 i det närmaste enats om en text. I Laos fanns förutsättningar för en koalitionsregering. I Kampuchea däremot bedömde kommunisterna läget som att Lon Nol sedan Chenla 2-offensiven 1971 var slagen och endast levde genom USAs konstgjorda andning. Lon Nol representerade inte längre någon kraft i Kampuchea. Att i det läget förhandla skulle enbart ge den redan slagne fienden möjlighet att rusta upp. Dessutom var inte erfarenheterna från Genèveavtalet sådana att förhandlingar lockade. Vid denna tidpunkt hade Kampuchebas och Vietnams partier regelbundna möten varje månad. Vid dessa möten pressade Vietnam Kampuchea att också förhandla. Svaret blev: ”Med vem?” Partiets linje var att inte heller förhandla med USA, eftersom ”USA är angriparen och bör dra sig tillbaka”. Det fanns inget att förhandla om. Vissa tecken och uttalanden tyder dock på att Sihanouk var beredd att förhandla med USA. USA-regeringen betvivlade dock att Sihanouk hade någon stark makt över den revolutionära armén i Kampuchea, och dessutom vägrade USA i det längsta att inse att Kampuchea skulle segra — det var först de allra sista dagarna av kriget som USA vände sig direkt till Sihanouk, men då var det för sent. Sihanouk avböjde alla kontakter.

Vietnam hade enligt Kampuchea hävdad i Parisförhandlingarna att det var Vietnam som hade kontrollen över Kampuchebas kamp och att USA kunde upphöra med sina invändningar om att freden måste gälla ”hela Indokina”. Vietnameserna försökte sedan flera gånger att få med Kampuchea i förhandlingarna utan att lyckas. USA kände till att det fanns motsättningar mellan partierna, men inte omfattningen och djupet av dessa. Därför trodde USA att Vietnam medvetet saboterade förhandlingarna genom att vägra förhandla om Kampuchea. Kissinger vägrade skriva på avtalet och julen 1972 försökte USA terrorbomba Hanoi till underkastelse. När detta inte lyckades skrevs avtalstexten på. Samtidigt lät Kissinger vietnameserna hälsa till Kampuchea att de skulle bli ”utplånade inom 72 timmar” om de inte slöt ett liknande avtal.

Från januari till augusti 1973 koncentrerades hela USAs bombflotta i Sydostasien på Kampuchea. Bomberna regnade ned över landet i fruktansvärd omfattning. Ett av de mest bestående intrycken från Vänskapsföreningen Sverige—Kampuchebas besök i Kampuchea i augusti 1978 var just förödelsen efter denna fruktansvärda terrorbombning. Ett trettiotal städer

⁴⁰ Ith Sarin. ”Regrets of the Khmer Soul”. Utdrag i Carney. *Communist Power in Kampuchea*, Cornell University, 1977.

⁴¹ *Le Monde* 9/9 1978.

— t ex Skuon där vi vandrade omkring i ruinerna av det som en gång varit en stad med 10 000 invånare utplånades av USAs bomber. Längs vägarna i Takeoprovinsen var risfälten pepprade med kratrar trots att mycket hade fyllts igen. I Kandal-provinsen fanns inte ett hus byggt före 1975 — allt hade utplånats. Varje människa vi frågade i Kampuchea hade förlorat någon släkting i detta krig — oftast i bombningarna 1973. Var tionde människa dog i Kampuchea under dessa fem års krig 1970-75. Femtonåringar berättade hur de bott i jordhålor medan deras by brann upp.

Dessa bombningar skapade en svår situation. Det fanns de som menade att man måste ge upp. Matförsörjningen blev hotad — det var då kooperativen infördes i alla befriade områden och pengarna avskaffades. Vietnam hade inställt allt bistånd och också stoppat Kinas leveranser till Kampuchea. Kampuchea stod ensamt och under 145 dagar släppte B 52-orna sin last över befolkningen och byarna.

I detta läge hårdnade motsättningarna inom kommunistpartiet. Det fanns ärliga patrioter som menade att läget tvingade Kampuchea till förhandlingsbordet. Det fanns en grupp som menade att den enda möjligheten var att fortsätta kampen. Och det fanns de med direkt anknytning till Vietnam som ville att kampen skulle inställas tills vidare och anknytas till Vietnams. I denna svåra situation löstes inte alla motsättningar i Kampuchreas Kommunistiska Parti på ett bra sätt. Flyktingar från Kampuchea har hävdats att partiet slog in på en ny kurs kring 1973. Enligt samma flyktingar skulle kursen ha lagts om ytterligare år 1976 och gått ut på att ur partiet utesluta många som deltagit i kampen på femtiotalet, att utnämna dem till ”agenter för Vietnam” osv.

Vietnam hävdar att samtliga som deltog i kampen på den tiden har uteslutits. Det är inte riktigt, eftersom t ex Nuon Chea fortfarande är vice-sekreterare i partiet, trots att Vietnam länge spred rykten om att han skulle ha ”försvunnit”. Men onekligen finns det vissa tecken på att det fanns starka motsättningar inom kommunistpartiet som inte bara kan förklaras med ”agenter” från främmande makt. 1963 beslöt kommunistpartiet att basen för revolutionen skulle ligga på landsbygden och därför lämnade kadreerna, med få undantag, städerna. Det gällde Pol Pot, Ieng Sary, Son Sen m fl. Om denna tid skriver Kampuchreas UD:

”Människorna som skolats och organiserats av Vietnam övergav revolutionen. Vissa anslöt sig visserligen till kampen i djungeln 1963-64 och ställde sig under Kampuchreas Kommunistiska Partis ledning. Men när vietnameserna återvände till Kampuchea 1970 återvann vietnameserna dem och integrerade dem åter i sina styrkor. Men dessa renegater lyckades inte i sitt arbete eftersom partiets organisation var mycket stark. Vietnam utnyttjade dessa renegater för att flera gånger försöka omintetgöra Kampuchreas revolution, 1973, 1975 och senare.”⁴²

Andra som utpekats som förrädare är Keo Meas, som var kandidat för Pracheachon-partiet i valet 1960 och senare ambassadör för GRUNC — den Kungliga Nationella Enhetsregeringen under kriget i Peking, och Koy Thoun, som var vice ekonomi- och finansminister i GRUNC och sekreterare i Norddistriktet. Vad gäller Keo Meas anges inga omständigheter kring förräderiet. Koy Thoun, som var en av de högsta ledarna i partiet, var enligt Kampuchreas UD ”en agent från CIA sedan 1958 som infiltrerat partiet sedan 1960 på order av CIA”! Koy Thoun arresterades 1976 och skall då ha medgivit att han 1970 försökt förgifta Pol Pot på order av en dubbelagent!

Koy Thouns arrestering bekräftar de motsättningar som fanns inom partiet efter segern och det tal om olika ”statskuppöversök” som spreds ryktesvägen och senare bekräftades från Kampuchea. Det har dock aldrig klarlagts hur dessa kuppöversök skulle ha gått till. I vissa fall har Vietnam utpekats. I juli 1975 skedde enligt Kampuchea ett sådant mordöversök på ledningen, likaså i september 1975. I april 1976 skedde arresteringar av ”vietnamesiska agenter som infiltrerat sig in i Kampuchreas revolutionära rörelses led”. Det talas om agenter

⁴² *Livre noir.*

”ända upp på regeringsnivå”.⁴³ Därmed avses förmodligen förre informationsministern Hu Nim, vars namn inte nämndes på radio Phnom Penh efter januari 1977.

Vissa av dessa kan naturligtvis ha varit ”agenter”, men det finns klara tecken som tyder på att det även skedde utrensningar av meningsmotståndare. Varför hävdar kampucheanerna nu att ”inga utländska soldater eller rådgivare någonsin utgjorde en del av våra väpnade styrkor”?⁴⁴ Varför utelämnar Pol Pot i sin beskrivning av den revolutionära rörelsen händelser på 1950-talet? Frågorna måste ställas och mycket tyder på att Kampuchéas Kommunistiska Parti slog in på en ”hårdare” kurs mot Vietnam och dess sympatisörer och andra efter 1973 och ytterligare en gång efter 1976.

Detta betyder inte att Vietnam inte i realiteten försökt kontrollera rörelsen i Kampuchéa. Händelseutvecklingen har ju visat att detta verkligen har varit Vietnams mål sedan länge. Efter Parisavtalet 1973 böljade också Vietnam förbereda sina underminerings- och angreppsförsök genom att i olika internationella sammanhang kritisera och angripa Kampuchéa. De gjorde det aldrig offentligt utan bara ”utanför protokollet” och inför utvalda grupper. Det skedde t ex i Sverige och det skedde vid Ungdomsfestivalen i Östberlin 1973, dit Vietnam men inte Kampuchéa var inbjudet.

Kampen 1973-1977

Kampuchéa gav inte upp, och den 17 april 1975 lyckades man befria hela landet. Under dessa två år förekom strider och skärmytslingar längs gränsen mellan Vietnam och Kampuchéa. Vietnameserna drog upp planer för det framtida Indokina som skulle ”gå samma socialistiska väg”, som vietnameserna uttryckte det. I Kampuchéa, däremot, talade erfarenheterna från kriget ytterligare för att man måste stärka sitt oberoende och lita till egna krafter. Vid denna tid knöts Vietnam allt närmare Sovjetunionen samtidigt som Kampuchéa 1974 gjorde sitt första offentliga uttalande mot ”supermakterna”. Kampuchéa hävdar nu att man hela tiden fruktade en vietnamesisk invasion som i ett svep skulle ”befria” Kampuchéa och i Phnom Penh insätta Vietnams män i det av Vietnam bildade ”Arbetarpartiet”. I så fall skulle världen aldrig ha hört talas om de djupa motsättningar som funnits mellan kommunisterna i Kampuchéa och Vietnam: i stället skulle man ha fått den uppfattningen att ”Arbetarpartiet” stod för en verklig befrielse. Bl a av dessa skäl evakuerades Phnom Penh och alla andra städer i Kampuchéa i april 1975. Om den evakeringen har skrivits mycket på annat håll, och detta militärpolitiska skäl var nog underordnat.

1975 hölls överläggningar i Hanoi mellan Kampuchéa och Vietnam. Man nådde ingen enighet i de djupa, grundläggande motsättningarna. Vietnam fortsatte att tala om ”speciella relationer” mellan länderna. Man försökte lösa de gränsincidenter som inträffat. Strider började kring öarna Phu Quoc och Koh Wai. Båda sidor beskyllde varandra för att ha inlett dessa strider. I verkligheten började de väpnade sammanstötningarna redan 1972-73, då vietnameserna vägrade lämna Kampuchéa.

I början av år 1976 besökte de svenska diplomaterna Kaj Björk och Jan Lundvik Kampuchéa. Utrikesministern Ieng Sary förklarade när svenskarna reste nedför Mekongfloden att man hade rensat floden från alla minor — utom vid gränsen till Vietnam! Läget var alltså redan då spänt mellan länderna.

I maj 1976 hölls förhandlingar mellan Kampuchéa och Vietnam i Phnom Penh. Dessa förhandlingar avbröts då Vietnam föreslog en ändring av havsgränsen. Nu gällde inte längre Breviélinjen, utan Vietnam krävde omfattande ändringar så att gränsen skulle gå nära Kampuchéas kust. I enlighet med Kampuchéas principer, fastlagda av Sihanouk, förhandlar

⁴³ *Livre noir*.

⁴⁴ Hamad Al-Aydi, *Demokratiska Kampuchéa – en reserapport*, s 37.

landet inte om sina gränser. Förhandlingarna avbröts och återupptogs aldrig mer.

Redan vid de första förhandlingarna i Hanoi i juni 1975 föreslog Kampuchea att länderna skulle skriva ett vänskapsavtal och en icke-angreppspakt. Detta förslag besvarade inte Vietnam förrän 1978, då man avböjde.

Speciella relationer

Vietnameserna beslöt på sin partikongress att verka för speciella relationer så att länderna ”kommer att vara förenade för alltid i uppbygget och försvaret av respektive länder”.⁴⁵ Trots att Kampuchea flera gånger avböjde, upprepade Vietnam ständigt sitt tal om de ”speciella relationerna” mellan Kampuchea, Laos och Vietnam. Relationerna med Laos angavs som ett ”lysande exempel” på ”speciella relationer”. Dessa speciella relationer bekräftades i och med det vänskaps-, samarbets- och gränsavtal som slöts med Laos i juli 1977. Enligt detta avtal, som sägs vara ”en utvecklingslag” i de båda ländernas revolution, fick Vietnam tillstånd att stationera soldater på Laos territorium, och 1978 fanns det 20-40 000 vietnamesiska soldater i Laos.

Eftersom vietnameserna själva anger Laos som ett lysande exempel på vad de vill uppnå med ”speciella relationer” kan det vara av intresse att något titta på förhållandena i Laos.

Partierna i Laos och Vietnam knöts mycket tidigt nära varandra. Under befrielsekriget mot USA bildades i Laos fronten Neo Lao Haksat (NLH). Inom varje provins eller distrikt som NLH befriat satt under 1960-talet en vietnamesisk civil rådgivare. Speciella vietnamesiska militära missioner stationerades i varje befriad provins under kriget. Dessa var ansvariga inför vietnamesiska militärhögkvarter i Son La och Vinh i Vietnam.⁴⁶

Den vietnamesiska dominansen fortsatte efter kriget. Det avtal som skrevs 1977 stadgar ett samarbete på alla områden, även försvaret. Man skall samarbeta inom jordbruk, skogsbruk, industri, transport, kultur, utbildning, press, radio, TV, råvaruutvinning, kaderutbildning m m.

Med tanke på att det är Vietnam som hittills har givit laotierna råd och inte tvärtom, så är det inte svårt att se vad dessa ”speciella relationer” innebär för Laos del. Fortfarande finns det ett motstånd i Laos mot dessa vietnamesiska ambitioner och man hade goda relationer med Kina trots det spända förhållandet mellan Kina och Vietnam. Vietnam försökte sprida missämja även mellan Kina och Laos genom att sprida ut rykten om att Kina stödde den reaktionäre generalen Vang Pos kamp i norra Laos. Detta dementerade både Kina och Laos president Souphannavong kraftigt. Det har pågått strider om politiken inom ledningen i Laos, vilket har märkts på flera sätt. Premiärminister Kaysone Phomvihane stöder dock helhjärtat de mycket ”speciella relationerna” mellan Laos och Vietnam. På det vietnamesiska partiets kongress förklarade han bl a:

”I världsrevolutionens historia finns det många strålande exempel på proletär internationalism, men aldrig förr har det funnits en så långvarig och fullständig speciell militant enhet och allians någons: över 30 år har gått men den förblir lika ren som någonsin. En sådan stark enhet och allians har starkt ökat andan av oberoende, suveränitet och alla andra faktorer inom de båda nationerna. De båda nationerna har kombinerat sin styrka, kämpat tillsammans, segrat tillsammans, fullföljt sina höga förpliktelser mot sina folk och mot världens revolutionära rörelse. Relationerna mellan Vietnam och Laos har blivit ett rent, troget, föredömligt och ovanligt exempel på speciella relationer som ständigt stärks och fördjupas.”⁴⁷

Detta tal citerar Vietnam i boken *Kampuchea Dossier II* som exempel på hur relationerna mellan Kampuchea och Vietnam skulle kunnat vara om Vietnam fått sin vilja igenom.

⁴⁵ *The 4th Congress of the Communist Party of Vietnam*, Hanoi 1976.

⁴⁶ J.J. Zasloff, *The Pathet Lao-leadership and organisation*. London 1973.

⁴⁷ *Kampuchea Dossier II*. Hanoi August 1978.

Vietnams syn på det nationella oberoendet skiljer sig markant från Kampucheas. Medan Kampucheas Kommunistiska Parti motsätter sig Sovjets invasion av Tjeckoslovakien 1968 stöder Vietnam den helt. Med dessa skilda synsätt på det nationella oberoendet är det inte märkligt att Kampucheas ledare drog öronen åt sig när Vietnam började tala om ”speciella relationer”. I Demokratiska Kampucheas grundlag, kapitel XVI stadgas att lagen ”inte tillåter i något fall att främmande land upprättar baser på dess territorium”.⁴⁸ Därmed är Laos och Vietnams ”speciella relationer” uteslutna för Kampucheas del.

Vietnam har förklarat:

”Under det nya stadiet i varje lands revolution, att försvara och bygga våra fädernesländer till rika länder, för våra folks lycka, har vi inget annat alternativ än att bevara och stärka denna stora solidaritet och vänskap med mognaden hos våra partier. Vi kan absolut inte låta någon som helst kraft splittra våra två partier och folk.”⁴⁹

Mot Vietnams förslag om ”speciella relationer” förklarade Kampuchea: ”Kampucheas folk kan inte acceptera denna 'speciella vänskap' och 'speciella solidaritet' i utbyte mot förlust av oberoende och territorium.”⁵⁰ Kampuchea föreslog i stället alldeles normala relationer mellan de båda staterna.

Enligt Pham Van Dong kräver nationellt oberoende ”enhet inom den nationella kraften i landet, enhet med de socialistiska och progressiva krafterna i världen”.⁵¹ En förutsättning för nationellt oberoende är då enhet med Sovjetunionen (”de socialistiska krafterna”). Denna syn delas ju f ö av sovjetledarna själva.

Just det förhållandet att Vietnam i flera år efter att Kampuchea avböjt ”speciella relationer” ändå fortsatte som om Kampucheas svar inte var något att bry sig om, visar vilken inställning Vietnams ledare har till Kampucheas oberoende.

Vietnams inre problem

De grundläggande orsakerna till konflikten är Vietnams strävan efter att dominera Kampuchea och Sovjets önskan att få kontroll över det forna Indokina liksom över hela Sydostasien. Till detta kommer de problem som Vietnam står inför inom det egna landet. Vietnam har utsatts för ett miljömord utan motstycke i historien. Detta har påverkat skörderesultaten negativt och bidrog t ex till de stora översvämningarna 1978. Men alla Vietnams problem beror inte på väderleken.

Efter många års delning av landet stod vietnameserna 1975 inför det faktum att de båda delarna av landet utvecklats åt skilda håll under många år. Ofta hade vietnameserna talat om att återföreningen av Vietnam skulle ta lång tid. FNL framställdes som en självständig politisk kraft. Dagen efter befrielsen av Sydvietnam förklarade Vietnam att ”Vietnams Arbetarparti lett kampen i hela landet”.⁵² FNL var ett trick. Återföreningen av Vietnam genomfördes på ett år. Hela ledningen för det återförenade Vietnam bestod av folk som suttit i ledningen i Nordvietnam. FNLs ledning försvann ut i periferin.

I söder fanns givetvis bland vissa grupper en skeptisk inställning till ”kommunisterna från norr”. Bland andra fanns en rent antikommunistisk hållning, men de flesta, med en sådan inställning flydde från Vietnam i ett tidigt skede. När det överallt dök upp kadrer från norr, när FNL och dess olika underkommittéer försvann och när återföreningen gick med blixstens hastighet — då uppstod ett visst missnöje i södra Vietnam. Detta missnöje hotade att bli ännu

⁴⁸ *Kampuchea* 1/77.

⁴⁹ *SWB* 6/1: Radio Hanoi.

⁵⁰ Radio Phnom Penh 23/1-78.

⁵¹ *SWB* 16/1-69: Pham Van Dongs tal på möte i Hanoi 13/1-79.

⁵² Muntlig uppgift från Vietnams ambassad i Stockholm.

större i takt med de dåliga skörderesultatet. Efter det att amerikanerna lämnat landet började mängder av sovjetiska rådgivare att dyka upp. Många frågade sig om landet fått en ny kolonialmakt.

I Kampuchea och Kina fick Vietnam en yttre fiende som kunde utnyttjas som en yttre förklaring till de inre svårigheter som uppstått. En stor missnöjeskampanj piskades upp mot den kinesiska minoriteten i landet. Det talades om att de var ”affärsmän” och ”småborgare” som motsatte sig socialismen. I verkligheten flydde 160 000 människor till Kina, människor som till 90 procent flydde från norra Vietnam och var arbetare.

De stora striderna 1977-1979

I september 1977 övergick de mindre skärmytslingarna längs gränsen i öppna anfall från Vietnams sida. Vietnam upprepade anfällen i december 1977 och januari 1978 men blev tillbakaslagna.

Vietnam hävdade senare att det var Kampuchea som flera gånger gjorde raider in på Vietnams territorium och där begick övergrepp. Vietnam publicerade också bilder på byar som skulle ha förstörts vid dessa raider och lät även journalister intervjuas offren för raiderna.

På samma sätt beskrev bybefolkningen i kooperativet Ang Khnol i Takeoprovinsen i Kampuchea hur vietnameser skulle ha gått in i deras och omkringliggande byar och begått skändliga övergrepp.

Det är omöjligt att få en förklaring till alla dessa enskilda händelser. Vissa av dem kan ha varit resultatet av lokala övergrepp. Vissa kan ha varit resultatet av helt andra strider — i Vietnam opererade ju både f d Saigonsoldater och annan gerilla i just dessa områden. Vissa uppgifter kan ha varit överdrivna i propagandasyfte. Laos, som ju kunde förväntas ta omedelbar ställning för Vietnam, förklarade hösten 1977 att de menade att Kampuchea gjort enskilda raider in i Vietnam men att Vietnams motreaktion — invasionen — inte stod i någon som helst proportion till vad Kampuchea gjort.⁵³

Till en början hävdade Vietnam att Kampuchea avsåg att erövra Saigon och att man hittat kartor hos döda khmersoldater som visade detta. Med tanke på styrkeförhållandena mellan länderna skulle ett kampuchianskt försök att erövra södra Vietnam inte ha haft stora utsikter att lyckas. Mot Kampuchreas Revolutionära Armé på 60— 90 000 man stod Vietnams välutrustade armé på nästan en miljon soldater. Vietnam övergav efter en tid denna argumentering och riktade i stället angreppen mot Kina, som gjordes ansvarigt för konflikten. Pol Pot och Ieng Sary kallades sedan början av 1978 för kinesiska ”lakejer”.

Under denna tid dolde Vietnam inte alls att man hade gått in i Kampuchea. Man hade tvingats ”driva de kampuchianska arméenheterna långt bort från den vietnamesiska gränsen”.⁵⁴

Under regnperioden 1978 mattades striderna av, men upphörde aldrig. Men Pol Pot-regeringen föll inte heller av sig själv bara för att Vietnam gick in i östra Kampuchea. Samtidigt som Radio Hanoi uppmanade soldaterna i Kampuchea att vända vapnen mot sin egen regering började Vietnams radio sända ut uppgifter om uppror i Kampuchea. I maj 1978 hände verkligen något i Kompong Champrovinsen. Enligt Kampuchea var det ett regelrätt statskuppöversök ”direkt förberett av vietnamesiska partiets politbyrå”.⁵⁵ I detta kuppöversök deltog bl a Heng Samrin. Kuppöversöket förbereddes enligt Kampuchea vid ”viktiga hemliga möten i östzonen av Kompong Cham-provinsen, i området kring huvudväg 7 och i östzonen av Svay Rieng-provinsen. Dessa hemliga möten hölls ofta under februari, mars, april, maj och juni.”

⁵³ Uppgifter till svensk journalist på besök i Laos

⁵⁴ *SWB*, 7/1.

⁵⁵ *Livre noir*.

Av allt att döma var det inte ett allmänt folkuppror som ägde rum, utan ett militärt kupp försök stött av Vietnam. Att Vietnam stödde kupp makarna dolde de aldrig. Radio Hanoi förklarade att ett uppror ägt rum ”bland grupper inom fyra khmeriska divisioner stationerade i militärzon 203 i de kambodjanska gränsområdena till Vietnam”. Vietnam uppmanade dessa grupper och uppmanade till ”resning inom alla enheter i militärzon 203 och att de riktar sina vapen mot klicker”.⁵⁶

Detta bekräftar Kampuchea påstående att Vietnams mål var att byta statsledning i Phnom Penh men att om de misslyckades skulle ”de försöka separera östzonen från övriga Kampuchea och där utropa en ny statsledning, och ett nytt separat vietnamesiskt marionettparti”.⁵⁷

Enligt Kampuchea arresterades i Kampuchea sex vietnameser inblandade i detta kupp försök, av vilka en var medlem av Vietnams Kommunistiska Partis Centralkommitté. Detta har tillbakavisats av Vietnam.

Radio Hanoi fortsatte efter att detta kupp försök krossats att tala om ett allmänt folkuppror och ett organiserat motstånd i Kampuchea; först i Kompong Cham-, Kandal- och Prey Veng-provinserna, sedan under hösten 1978 i 16 av landets 19 provinser. När jag besökte Kandal- och Kompong Cham-provinserna i augusti 1978 såg jag inget av detta. Inte heller kunde de amerikanska journalisterna Becker och Dudman, som besökte Kampuchea i december 1978, någonstans se tecken på dessa uppror som Vietnam talade om.

Flera journalistteam besökte under denna tid Vietnam och gränsområdena. Bland dem var Jean-Francis Held från *Le Nouvel Observateur*, en tidning som inte gjort sig känd för några sympatier med Kampuchea. Han frågar sig om det verkligen fanns något motstånd i Kampuchea.

”Vi såg inga tecken, inte ens de minsta, på ett kambodjanskt motstånd mot Pol Pot. Vietnameserna skulle haft allt politiskt intresse av att visa oss det...”

Vi hörde talas, fast aldrig officiellt eller halvofficiellt om den berömda 'zon 203', där ett underjordiskt motstånd lett av vice-presidenten So Phim skulle äga rum...

Existensen av denna underjordiska kamp, som skulle vara baserad i Papegojnäbben nära de regioner vi reste igenom, kunde aldrig bekräftas trots våra frågor.

I samma region besökte vi ett hemskt flyktingläger för kambodjanska flyktingar som flytt undan de röda khmerernas tyranni. Vi förvånades över att alla unga män var där, sysslolösa. Det var märkligt att de inte deltog i motståndskampen om den existerade. Vi frågade dessa människor, vilkas skräck för de röda khmerernas brott inte gick att ta miste på, om de sett några motståndskämpar eller hört talas om några. När allt kommer omkring skulle denna kamp pågå inte långt från deras byar.

Ja, svarade flyktingarna, vi vet att det finns ett motstånd. Hur vet ni det? — Från Radio Hanoi!”⁵⁸

I och med att Vietnams radio uppmanade de väpnade styrkorna i en annan suverän stat att ”vända vapnen” mot sin egen regering bröt Vietnam mot alla gällande regler för umgänge mellan stater, bl a FN-stadgans 2 paragraf, 4 kapitel: ”Alla medlemmar skall i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot eller bruk av våld...”⁵⁹ Vietnam är också medlem av den alliansfria rörelsen som stadgar: ”De deltagande länderna uttrycker sin beslutsamhet att inget hot, ingripande eller inblandning får ske då folkens rätt till självbestämmande utövas.....”⁶⁰ Men Vietnam fortsatte med sin plan att skaffa sig kontroll över Kampuchea.

⁵⁶ *Le Monde*.

⁵⁷ *Livre noir*.

⁵⁸ *Le Nouvel Observateur* nr 740, jan 1979.

⁵⁹ FN-stadgan

⁶⁰ Den alliansfria rörelsens grundsatser.

Torrperioden 1978 och Vietnams invasion

Torrperioden i Kampuchea börjar kring november—december. Inför torrperioden 1978 laddade Vietnam upp och gjorde noggranna förberedelser för en invasion av Kampuchea. Nu var det inte längre tal om att ”skaka om” Kampuchea — Pol Pot skulle störtas.

1 augusti utgav Hanoi en bok om Kampuchea och kriget där man om den kommande torrperioden förklarade:

”Man kan förmoda att Vietnam inte kommer att inta en strikt defensiv attityd. Rätten till förföljelse är internationellt erkänd.”⁶¹

I denna bok talas också om hur khmerer bosatta i Vietnam sänds till Kampuchea för att göra ”uppror”. Under hösten rapporterades om stora truppsammandragningar längs Kampuchegas gräns. Under augusti månad genomförde också Sovjet en luftbro till Vietnam. Den omfattade både personal och militärmateriel. Luftbron bestod av 25 flygningar med mellanlandningar i Pakistan och Indien.⁶² I bombningarna av Kampuchea kunde Vietnam sätta in Mig 23-or, ett plan som Vietnam inte ens fick under kriget mot USA-imperialisterna.

Le Mondes journalister besökte Vietnam både våren och hösten 1978. Båda gångerna såg de vietnamesiska bombplan lyfta och flyga västerut. Under hösten rapporterade också *Le Mondes* journalist Paringaux att han observerat hur tågen från norr och söder fylldes med soldater. Inkallelserna till armén ökade och värnpliktsåldern utvidgades från 18-30 till 16-45 år och man inkallade nu även f d Saigonsoldater.

Soldaterna förbereddes ideologiskt på att sättas in utomlands. I en ledare i arméns tidning *Quan Doi Nhan Dan* förklarades att ”nationellt oberoende, suveränitet och självtillit måste nära sammanbindas med internationell solidaritet (...) våra trupper måste ha en hög anda genomsyrad av proletär internationalism och kunna offra sig för världsrevolutionens sak”.⁶³

I september firade Vietnam sin nationaldag. Pham Van Dong talade och förklarade:

”Den rättvisa patriotiska och revolutionära kamp som modigt utkämpas mot den fascistiska Phnom Penhregimens blodiga förtryck upphör inte att växa och stärkas.”⁶⁴

En av parollerna under firandet av nationaldagen var: ”För en total seger vid den sydvästra fronten.”

Den 3 november slöts vänskapsavtalet mellan Sovjet och Vietnam. Med vid de diskussioner som hölls i Moskva var bl a Vietnams armés generalstabschef Van Tien Dung. Uppenbarligen diskuterades det militära frågor på mötena i Moskva. Några veckor senare åkte Dung till södra Vietnam och inspekterade ”militärträningen och stridsberedskapen”.⁶⁵

Den 3 december annonserades att en ”befrielsefront”, KNUFNS, hade bildats ”på en plats i Kampuchea” vid ett möte med mer än 200 människor. Frontens radiosändare pejlades till Vietnam.

Nu hade Vietnam lyckats skapa vad de hade förberett ända sedan maj. Nu fanns en ”front” som var den ”enda sanna representanten” för Kampuchegas folk. Denna front skulle nu officiellt vara den som skötte striderna och Vietnam skulle inte kunna anklagas för invasion. Redan den 4 december förklarade *Nhan Dan* att:

”KNUFNSs födelse och offentliggörandet av dess politiska program utgör en vändpunkt för Kampuchegas nation på väg mot att utplåna utrotningshotet, utplåna tvångsarbetsystemet, befria

⁶¹ *Kampuchea Dossier II*, Hanoi 1978.

⁶² *International Herald Tribune*, 4/9 1978.

⁶³ *SWB*, 18/11 1979.

⁶⁴ Tal på DRV:s nationaldag.

⁶⁵ *SWB*, 14/12.

landet från den stor-Hanska expansionismens kontroll...⁶⁶

Den 21 december samlades ett möte i Hanoi för att fira arméns 34-årsdag. Förutom vietnameser var även ”militärattachéer från utländska ambassader i Hanoi” närvarande.⁶⁷ Försvarsminister Giap manade till ”strategisk offensiv” för att ”krossa fienden”. Detta möte var en samling inför den förestående invasionen.

Invasionen av Kampuchea

Den 25 december 1978 gick vietnamesiska trupper in i Kampuchea längs de stora huvudvägarna. Före denna invasion kunde KNUFNS endast en gång namnge en plats i Kampuchea där den befann sig (Snuol, alldeles vid gränsen). Efter 25 december började Vietnam och KNUFNS rapportera om olika ”befriade områden” i östzonen.

Kampuchebas regering var förberedd på attacken. Redan under hösten hade man talat om att Vietnam förberedde en attack, men man räknade inte med att mer än 6-8 divisioner skulle sättas in. Vietnam satte in 10-12 divisioner. Inte heller räknade man i Kampuchea med den massiva insatsen av flyg, enligt vad som uppgavs till mig i Kampuchea i augusti. Det var också meningen att ytterligare en grupp besökare, amerikanska journalister, skulle besöka Kampuchea den 6 januari 1979. I slutet av december räknade regeringen med att kunna hålla städerna längre. Man hade dock förberett sig på att ”Vietnam kan ockupera delar av vårt territorium en lång tid”, som Pol Pot förklarade i mitten av december.

Vietnam valde att utnyttja en massiv militär överlägsenhet för att få en snabb seger. Något ”långt folkkrig” som Pol Pot talade om, ville vietnameserna inte vara med om. Längs alla stora huvudvägar satte Vietnam in stridsvagnar som bröt igenom allt motstånd understödda av bombflyg. Genom att erövra vissa nyckelpositioner som Kratie och Neak Luong skar de av östra Kampuchea från Phnom Penh.

Den 2 januari ökade invasionen i styrka och omfattning. Samma dag samlades Kampuchebas regering till möte i Phnom Penh. Man förklarade att ”Kampuchebas oberoende, suveränitet och territoriella integritet allvarligt hotats” och bad om ”all slags hjälp och stöd i alla former”.⁶⁸

Den 2 januari evakuerades all ambassadpersonal från Phnom Penh till Battambang i nordvästra Kampuchea. Ögonvittnen berättar att de såg människor, mest kvinnor och barn, gå mot nordvästra Kampuchea i avsikt att lämna obebott territorium och övergivna städer efter sig.⁶⁹

Den 5 januari höll Pol Pot ett tal till nationen. Han förklarade:

”Kära kamrater, kära landsmän.

Den vietnamesiska fienden, de sovjetiska internationella expansionisterna och Warszawapakten söker att med militär övermakt erövra Demokratiska Kampuchea. Accepterar den kampuchianska nationen, folket och Kampuchebas Revolutionära Armé att vietnameserna erövrar vårt territorium? Låter vi den vietnamesiska fienden utplåna vår nation? Vår beslutsamhet står fast att hålla Kampuchebas nations och folks fana högt (...) Vi är beslutna att göra detta, vilka svårigheter och offer vi än får kännas vid.

Med denna beslutsamhet och på grundval av våra erfarenheter har vi dragit upp följande riktlinjer för försvaret av Demokratiska Kampuchea och den kampuchianska nationen: (...)

Att ständigt stärka politiken och beslutsamheten för ett långvarigt folkkrig för försvar av territoriet och vinna slutlig seger.”⁷⁰

⁶⁶ *Nhan Dan* 4/12 1978.

⁶⁷ *SWB*, 23/12.

⁶⁸ Uttalande från Demokratiska Kampuchebas regering, Phnom Penh 2/1 1979.

⁶⁹ *SWB*, 9/1 1979.

⁷⁰ Pol Pot 5/1 1979, se *Kampuchea* 1/1979. [[Uttalande av Pol Pot i Phnom Penh 5 januari 1979.](#)]

Phnom Penh evakuerades och trupperna drog sig ned mot Kardemumma- och Elefantbergen i sydväst och upp mot Dangreks bergskedjor i norr. På förmiddagen den 7 januari erövrade vietnameserna en tom huvudstad. De blev själva förvånade när de plötsligt kunde gå in i Phnom Penh utan motstånd.

Redan den 8 januari glädde sig *Nhan Dan*:

”Det hjältemodiga Kambodja har åter vaknat till liv och gått in i en ny era, en era av oberoende, frihet och marsch mot socialismen.

Den stora segern för Kampuchéas revolution har fört de tre brodernationerna Vietnams, Laos och Kambodjas kamp för oberoende och frihet till ett slut.”⁷¹

Armétidningen *Quan Doi Nhan Dan* spädde på med tal om den stora ”solidariteten” mellan nationerna:

”Denna starka solidaritet utgör en kraft som ingen styrka kan omintetgöra och som är en ytterst viktig faktor för att göra det möjligt för de tre brodernationerna att gå fram mot nya segrar.”⁷²

En viktig faktor för Kampuchéas utveckling är alltså att Kampuchéa enar sig med Vietnam — på Vietnams villkor.

Det är sällan en angripare framställer sitt anfall som det är. Hitler kallade anfallet på Polen för självförsvar. Brezjnev hävdade att de sovjetiska trupperna ryckte in i Tjeckoslovakien på vissa ”kamraters” begäran. Kennedy, Johnson, Nixon och Ford skulle ”rädda” Vietnam, Laos och Kambodja och ”skydda demokratin”.

Vietnam behövde också ett fikonlöv, en legal bas för att dölja sin invasion. Efter att kupp-försöket i maj 1978 misslyckats började förberedelserna. Man började tala om ”uppror” i Kampuchéa, uppror som alltså inte alls kunde bekräftas av besökare i områdena. Under hösten gjordes de första förberedelserna för att lansera de nya ”patrioterna” Heng Samrin och Chea Sim. Deras namn förekom som undertecknare av ”flygblad” som lästes upp i Radio Hanoi och som enligt radion skulle ha spridits i Kampuchéas östzon. Den 2 december 1978 uppgavs att KNUFNS hade bildats.

Vietnam hade redan från början problem med att övertyga världen om denna ”befrielsefronts” självständighet. Vietnams nyhetsbyrå hävdade att nyheten om frontens bildande kom från frontens egen nyhetsbyrå SPK, men AFP rapporterade från Bangkok att ”de första nyheterna från KNUFNS var exakta kopior av nyhetsbulletiner som sänts ut från Vietnams radio igår”.⁷³

Frontens ledning sades bestå av 14 personer. So Phim nämndes inte längre utan sades ha stupat i kriget. Tre personer angavs ha varit tidigare funktionärer i Pol Pot-administrationen: Heng Samrin, Chea Sim och Mat Ly. Ingen person insatt i Kampuchéas historia hade någonsin hört talas om någon av de övriga elva. Vare sig Charles Meyer, Sihanouks rådgivare under 13 år, eller ens Sihanouk själv hade hört något av dessa namn tidigare.

När Ros Samay, frontens ”generalsekreterare”, intervjuades av Lasse och Lisa Berg i Hanoi beklagade han sig över att Pol Pot t o m hade avskaffat det khmeriska folkets traditionella ätpinnar— trots att man i Kampuchéa aldrig har ätit med pinnar utan med sked. En av dessa sk tvättakta kampucheaner var alltså ytterst dåligt insatt i de mest elementära khmeriska traditioner., Varför? Ja, själv vägrade han att svara på var han hade varit eller vad han hade sysslat med mellan 1950 och 1970.

Dödsstöten mot alla försök att ge fronten något sken av självständighet kom när det avslöjades att det telegram som frontens ledare och ”Folkrepubliken Kampuchéas” premiär-

⁷¹ *Nhan Dan* 8/1 1979.

⁷² *Quan Doi Nhan Dan* 8/1 1979

⁷³ SWB 11/12.

minister Heng Samrin sänt till FN, där man krävde att få delta i FN-debatten, var en bluff! Telegrammet hade aldrig passerat någon telegrambyrå utan var tillverkat i FN-huset av den vietnamesiska delegationen.

Många länder, inklusive Jugoslavien, Rumänien och Nordkorea som har nära förbindelser med Vietnam, vägrade att godta talet om ett "folkuppror" under KNUFNS ledning. Den koreanska tidningen Rodong Simun skrev i en ledare den 12 januari 1979:

"Till och med enligt den vietnamesiska sidans uttalande bildades Kampuchéas nationella enade front för Nationell räddning endast för en månad sedan. Hur kan den på så kort tid mobilisera så stora mängder av militär materiel innefattande även flygplan, stridsvagnar, artilleripjäser och väpnade styrkor på mer än 10 divisioner? Detta överskrider vanligt folks fantasi."⁷⁴

Under invasionens inledningsskede förnekade Vietnam att man hade trupper i Kampuchéa. Ja, man till och med förnekade att man givit någon militär hjälp alls. Detta ställde till stora problem för Vietnams vänner i Sverige. C H Hermansson förklarade att han inte trodde på uppgifterna om en vietnamesisk invasion men att om den trots allt ägt rum så var den förkastlig och skulle fördömas. Fördömandet låter fortfarande vänta på sig.

Ny Dag kände sig tvungen att skriva:

"Principerna om den nationella självbestämmanderätten och om ickeinblandning i andra länders angelägenheter är principer som måste försvaras. Detta har också Vietnam alltid gjort."

Detta är inte sant. T ex försvarade Vietnam Sovjets invasion av Tjeckoslovakien. För att få räkningen att gå ihop tvingades *Ny Dag* förneka invasionen:

"Man kan alltså inte som de västliga nyhetsbyråerna och de ledande svenska massmedierna ta de kampuchéanska uppgifterna om en vietnamesisk invasion för gott."⁷⁵

"Vi tillbakavisar som absurda alla jämförelser mellan Prag och Phnom Penh, alla försök att framställa Vietnam som en aggressiv ockupationsmakt."⁷⁶

Andra gjorde det ännu lättare för sig. Peter Weiss och Staffan Beckman t ex tyckte att principen om icke-inblandning och nationellt oberoende var helt försumbar. Staffan Beckman skrev: "Om man då tänker att vietnamesiska styrkor samverkade med de styrkor som leddes av Folkets Revolutionsråd, uppstår frågan från kommunistisk synpunkt om den proletära internationalismens principer tillåter ett socialistiskt land att skicka soldater....."⁷⁷

Han besvarade själv frågan med ett ja.

Till slut blev det omöjligt att förneka att Vietnam hade invaderat Kampuchéa. Någon självkritik för den aningslösa tilltron till Vietnam eller några klara fördömanden av invasionen har inte kommit. Tvärtom har denna ockupationsvänster genom sin tystnad, förståelse eller direkta stöd för Vietnams invasion undergrävt principen om nationellt oberoende och därmed vår egen säkerhet.

Sovjet och Kampuchéa

Man kan inte studera konflikten mellan Kampuchéa och Vietnam utan att komma in på frågan om Sovjetunionen. Sovjet har genom politiskt och materiellt stöd deltagit i invasionen i Kampuchéa. Vietnams militära insats hade inte varit möjlig utan Sovjetunionens uppbackning. Här kan det vara på sin plats att titta något på hur Sovjetunionen har förhållit sig till Kampuchéas oberoende.

Traditionellt har Kampuchéa och Kina haft ett gott förhållande. Sihanouk erkände Kina när

⁷⁴ *Rodong Simun*, 12/1 1979.

⁷⁵ *Ny Dag* 3/79.

⁷⁶ *Ny Dag* 10/79.

⁷⁷ *Dagens Nyheter* 18/1 1979.

landet fortfarande var utsatt för diplomatisk utfrysning av USA. När brytningen mellan Sovjet och Kina blev alltmer tydlig i början av 1960-talet tog Kampuchea aldrig ställning officiellt men genom utökade kontakter med bl a Albanien skedde ändå en viss markering som inte undgick att irritera Sovjetunionens ledare.

Sovjetledarna märkte tidigt att de inte hade något starkt inflytande i kommunistpartiet i Kampuchea. Enligt vad Kampuchreas UD uppgivit försökte Sovjet 1964 att upprätta ett "kommunistparti" under sovjetisk kontroll med hjälp av några agenter och studenter vid Khmer-Sovjetiska Polytekniska Institutet i Phnom Penh. De misslyckades emellertid i brist på folkligt stöd.

När kuppen mot Sihanouk genomfördes den 18 mars 1970 utlovade Kosygin Kampuchea allt stöd: "Ni kan ha fullt förtroende för att Sovjetunionen kommer att stödja er kamp."⁷⁸ Sovjet bibehöll emellertid relationerna med Lon Nol-juntan. Sovjet garanterade Lon Nols transporter längs Mekongfloden. Bulgarien skrev handelsavtal med Lon Nol och Tjeckoslovakien drev en vapenfabrik åt Lon Nol. I FN-organ röstade Sovjet fram till 1973 mot GRUNCs närvaro.

Efter 1973 försökte Sovjet sitta på två stolar samtidigt. De röstade för GRUNC i FN. De bibehöll en stor ambassad i Phnom Penh och Lon Nols representant arbetade kvar i Moskva. Sovjet talade ofta om "patrioternas" kamp och hälsade på en partikongress till myndigheterna i Laos och Vietnam men bara till "patrioterna" i Kampuchea. 1973 var också året då Sovjet lanserade teorin att det rådde "inbördeskrig mellan bröder" i Kampuchea och att det inte var ett anfallskrig från USA-imperialismens sida. Sovjet började också verka för "omedelbar vapenvila och förhandlingar för en politisk lösning".⁷⁹ Detta var i direkt strid med befrielseörelsens linje.

I april 1975 evakuerades den sovjetiska ambassadpersonalen tillsammans med övriga ambassader ut ur Kampuchea efter befrielseörelsens seger.

Sovjet gjorde under 1975 och 1976 flera försök att få kontakt med Kampuchreas ledning och få in en fot i Kampuchea. Detta misslyckades. Så sent som i april 1977, på tvåårsdagen av Kampuchreas befrielse, fördömde dock Pravda: "den fientliga propagandan mot Demokratiska Kampuchea som förs av de imperialistiska krafterna(...) Sovjetunionen har flera gånger uttryckt sin önskan att utveckla de traditionella vänskapsbanden och samarbetet mellan Sovjetunionen och Kampuchea."⁸⁰

Precis som Vietnam vid denna tid fördömde den grövsta hetspropagandan mot Kampuchea gjorde alltså Sovjet det också. Sedan dess har dock Sovjetunionen slagit rekord i hets genom att hävda att uppemot hälften av Kampuchreas befolkning dödades under Pol Pot-tiden. Bedömningen av sanningshalten i den propaganda som Sovjetunionen sprider mot Kampuchea ligger utanför ramen för denna artikel. Det bör dock nämnas att jag anser det bevisat och som ställt utom allt tvivel att stora övergrepp ägde rum under tiden 1975-1978. Dessa övergrepp var av den karaktären och omfattningen att de inte kan ha varit obekanta för ledningen. Denna övergreppspolitik gick betydligt längre än vad som kan förklaras med att sådant "brukar" hända vid revolutioner. Övergreppen underlättade Vietnams invasion genom att undergräva folkets motståndsvilja. Det fanns förmodligen ett inte så litet antal som såg Vietnam som en "befriare". Dessa människor har fått ändra uppfattning allteftersom förtrycket fortsatt under Vietnams styre.

Det bör också sägas att även om övergrepp verkligen ägde rum under Pol Pot-tiden, så var och är mycket av propagandan falsk och överdriven. Uppgifter som definitivt inte stämmer är t ex talet om att alla åldringar avrättades, alla med glasögon sköts, all folkmusik var förbjuden och

⁷⁸ Burchett & Sihanouk, aa.

⁷⁹ *Kambodja ska bli vårt*, DFFG 1975.

⁸⁰ *Pravda* 17/4 1977.

att inga barn föddes etc. Verkligheten var nog så brutal ibland, men den propaganda som Vietnam och Sovjetunionen ägnar sig åt har inget med den att göra.

1977 hoppades alltså Sovjet fortfarande vinna något med att smicka Kampuchea. I slutet av året övergavs denna politik och Sovjet stödde öppet Vietnams angrepp. Vietnamesiska delegationer tillbringade flera månader i Moskva sommaren 1978 inför invasionen på hösten.

Sovjetunionen har sedan länge motsatt sig politiken att en revolution skall vara oberoende — folk kan segra ”endast” tack vare Sovjetunionen. En rysk sociolog förklarar:

”Förvisso har några kolonier och halvkolonier nått socialismen men detta har blivit möjligt endast genom Sovjetunionens makt och prestige.”⁸¹

Sovjet har t o m uttalat sig mot ”den antisocialistiska principen att stödja sig på sina egna krafter”.⁸² Att Kampuchreas revolution med sitt ständiga tal om självtillit skulle vara en nagel i ögat på Sovjetunionen är då inte att förundras över. Sovjet gav massivt militärt bistånd till Vietnam inför invasionen av Kampuchea. Enligt Kampuchea deltog dessutom sovjetiska (liksom kubanska) rådgivare i striderna. Sovjet uttalade den 5 december sitt stöd för KNUFNS och applåderade ”befrielsen” av Phnom Penh — den sovjetiska nyhetsbyrån Tass var t o m först om att rapportera om Phnom Penhs fall.

Sovjet har genom att underblåsa Vietnams och Kampuchreas motsättningar och genom att försörja en direkt militär invasion skaffat sig det inflytande över Kampuchreas revolution som man misslyckats med att få med ”diplomatiska medel”. För den som vet att sovjetledarna faktiskt stödde Lon Nol juntan under kriget är det hisnande att läsa Heng Samrins ord:

”I det förra motståndskriget mot kolonialism och imperialism liksom nu under Kampuchreas folks kamp för nationell räddning har det sovjetiska folket och Sovjets regering alltid stått på det kampuchianska folkets sida.”⁸³

Motståndskampen

Det har nu gått fyra och ett halvt år sedan Vietnams invasion. Det som Vietnams ledare trodde skulle bli en enkel affär har visat sig bli en ytterligt långdragen historia. Trots att man har regionens överlägset starkaste militärmakt har Vietnam varit oförmöget att besegra de kampuchianska gerillastyrkorna. Vad Vietnam lyckas erövra under torrperioderna tar dessa tillbaka vid regnperioderna.

Politiskt har Vietnam isolerats och motståndskrafterna stärkts. 1982 lyckades de tre olika motståndsrörelserna under ledning av Khieu Samphan, Son Sann och Sihanouk ena sig under Demokratiska Kampuchreas namn. Regeringskoalitionen är dock mycket lös och i skrivande stund är Sihanouk inte i Kampuchea utan i Nordkorea. Det väpnade motståndet står i huvudsak de röda khmererna för.

⁸¹ *Kampuchea 2/1978*

⁸² *Marxism-leninism eller maoism*, Sovjetunionens Ambassads Pressavdelning, Sthlm 1975.

⁸³ *SWB*, 16/1 1979.

Bilder och motbilder åren 1975–78

Av Staffan Dahllöf

Du säger att Köpenhamn ligger i Danmark. Jag säger att Köpenhamn ligger i Norge. Men sanningen ligger väl som vanligt någonstans mitt emellan.

Tage Danielsson

Tre år, åtta månader och tjugo dagar har betytt mer för vår bild av Kampuchea än landets i övrigt nästan tvåtusenåriga historia. Från befrielsen av Phnom Penh den 17 april 1975 till den vietnamesiska inmarschen i huvudstaden den 7 januari 1979 blev Kampuchea ett begrepp med minst två olika betydelser. Å ena sidan den i massmedia med tiden etablerade bilden av Kampuchea som ett gigantiskt koncentrationsläger; en asiatisk Gulagarkipelag. Å andra sidan Demokratiska Kampuchea som ett föredöme; det befriade Kampuchea som ett revolutionärt experiment. Flera skäl gör det angeläget att granska bild och motbild, och förskjutningarna dem emellan:

- Bilden av Pol Pot-regimens Kampuchea har haft stor betydelse för den västerländska opinionens ställningstagande till Vietnams invasion.
- Bilden av Kampuchea 1975–1978 påverkar vår syn på den tredje världens möjligheter bortom det kampucheanska exemplet.
- Bilden av Kampuchea är också en bild av betraktaren och betraktarens information.

Diskussionen om vad som ”egentligen” hände åren 1975–1978 har av och till flammats upp också inom solidaritetsgrupperna med Kampuchea. Där har den lika ofta dött ut. Orsaken har delvis varit en rädsla för de svar som obehagliga frågor kan antas leda till. Solidaritetsrörelserna har haft svårt att utåt slå fast sina ställningstaganden så som den brittiska Kampucheakännaren professor Laura Summers uttryckte det:

”Det behöver sägas att det våld som begicks under och av regeringen Pol Pot mot dess eget folk inte ger den vietnamesiska regeringen rätten att styra det kampucheanska folket. Uttryckt på annat sätt: det faktum att Heng Samrin-administrationen ”inte dödar folket gör den inte till en legitim regering. Detta var nästan alltid 1800-talets kolonialregimers försvar”.¹

Med eller mot sin vilja har de som försvarar Kampuchebas oberoende drivits att även försvara landets politik. Det var inte alltid nödvändigt. De uppenbara blottorna i den ”etablerade” skräckbilden av Kampuchea har vidare lurat till onödiga försvarstal. Om skräckbilden av Kampuchea visar sig bygga på lögn, förvanskningar och koloniala ståndpunkter innebär det dock inte att skräckbildens motbild därför är riktig.

Kort efter befrielsen och utrymningen av Phnom Penh gavs två versioner om de offer detta krävt:

- Västerländska massmedia rapporterade om 800 000–1 400 000 offerade eller direkt avrättade kampucheaner.
- Talesmän för den nya staten Demokratiska Kampuchea tillkännagav ”svårigheter” av en helt annan proportion.” De första månaderna efter befrielsen av Phnom Penh var mycket hårda. 2 000 till 3 000 människor dog under evakueringen av Phnom Penh och några tusen dog på risfälten”, sade utrikesminister Ieng Sary till *Der Spiegel* i maj 1977. Enligt Ieng Sary hade landet då 7 760 000 invånare.

Från båda sidor skulle siffrorna växa. Än mer växte gapet mellan de två versionerna. I massmedia etablerades uppgifter om två till tre, ja till och med fem miljoner avrättade kampucheaner.

När konflikten mellan Vietnam och Kampuchea växt till ett öppet sår fick den dittills

¹ *Sereika*, 1981:3. Utgiven av Vänskapsföreningen Sverige-Kampuchea.

västerländska bilden inslag från nya källor. Enligt BBC meddelade Radio Hanoi den 7 mars 1979:

”Pol Pot och Ieng Sary är av kinesisk härstamning. Den reaktionära kinesiska klicken kläckte en plan där Pol Pot och Ieng Sary skickades tillbaka till Kampuchea (från Kina) för att överta makten, föra krig i sydvästra Vietnam och dräpa större delen av det kampuchianska folket, bortsett från några få miljoner som skulle brukas som slavar. Innan 1982 skulle 8 miljoner kineser bosätta sig i landet och göra Kampuchea till en kinesisk provins.”²

Norrskensflamman (APK) förde den här vietnamesiska beskrivningen till torgs den 20 april 1979. I övrigt har provietnamesiska opinionsbildare varit återhållsamma med dessa vietnamesiska uppgifter.

För bilden av Kampuchea kom det gamla ordspråket ”ingen rök utan eld”, att gälla. Röken var svår att undgå, men eldhärden visade sig vara anmärkningsvärt svår att kartlägga. För ett av de mer grannliga försöken svarar Noam Chomsky och Edward S. Herman. Deras slutsats 1979 var att massmedia hade missbrukat sitt ansvar:

”Det är ett anmärkningsvärt faktum att där bevis är möjliga att bedöma med en oberoende kontroll visar de sig med ett anmärkningsvärt uppreparande vara uppgjorda, missvisande eller tvivelaktiga.”

Chomskys och Hermans omfattande granskning har fått mycket liten spridning i Sverige. Boken, *After the Cataclysm. Postwar Indochina and the Reconstruction of Imperial Ideology*, gavs ut som andra volym i en serie om två med huvudtiteln *The Political Economy of Human Rights*. Den första volymen, som främst behandlar Latinamerika, har översatts och getts ut av det VPK närstående Arbetarkulturs förlag. Den andra volymen, som främst behandlar Kampuchea, finns inte att tillgå på svenska.

Enligt telefonuppgift från Arbetarkultur i augusti 1982 har förlaget haft utgivningsrätten till de båda volymerna men valt att enbart ge ut den första. Boken som helhet anses svårsåld och den första volymen ”av större intresse”. De svenska tidningsredaktioner som i andra fall refererat och kommenterat åtskillig oöversatt Kampuchéalitteratur har heller inte visat boken något intresse som satt spår i debatten.

Folksjävmordet

Chomskys och Hermans bok är främst en källkritisk uppgörelse med tesen om en systematisk och besinningslös massutrotning av det kampuchianska folket efter 1975. Två böcker gav tesen stor spridning: John Barrons och Anthony Pauls *Peace With Horror*, och François Ponchauds *Cambodge année zero* (Kambodja år noll).

Båda dessa källskrifter för den västerländska debatten innehåller en rad bisarra uppgifter som förmodligen skulle passerat obemärkt förbi om de inte gällt just Kampuchea vid just ”rätt” tillfälle. (Barron och Paul förklarar bland annat sina uppgifter om massavrättningar med president Khieu Samphans påstådda impotens, som gett utslag i djupa aggressioner vända mot den egna befolkningen.)

Av större vikt blev uppgiften hos de två *Det Bästa*-redaktörerna att Khieu Samphan skulle ha erkänt att Kampuchreas befolkning 1976 uppgick till 5 miljoner. Underförstått: omkring 3 miljoner hade avrättats. Som källa uppger Barron och Paul en intervju med Khieu Samphan gjord av den italienska tidskriften *Famiglia Christiana* vid de alliansfria staternas möte på Sri Lanka.

Chomsky och Herman visar hur Barron och Paul blandat samman intervjuarens påståenden och Khieu Samphans svar i den italienska tidskriften. De ifrågasätter också om artikeln överhuvudtaget bygger på en genomförd intervju. Som motbevis citerar de Ponchaud (!) som

² BBC Summary of world broadcast, Far Eastern, 6060.

också bevistade mötet på Sri Lanka:

”Jag vet med säkerhet att den italienska journalist, som skrev i den här tidningen aldrig har intervjuat Khieu Samphan. Hon var tillsammans med några franska journalister och vek aldrig från deras sida.”

Detaljerna kring ”intervjun”, som fick stor internationell spridning, finns förutom hos Chomsky och Herman också dokumenterade av den danske historikern Torben Retbøll. Hans bok, *Kampuchea og den vestlige presse* (Forlaget Oktober, Viborg 1979), är en annan källkritisk granskning som passerat de svenska redaktionerna utan att sätta synbara spår i debatten.

Med François Ponchauds *Cambodge année zero* myntades begreppet självutrotning eller folksjälv-mord (”*auto-genocide*”). Hos Chomsky-Herman och hos Retbøll finns detaljerade granskningar av de uppgifter Ponchaud bygger sin tes på, i den mån uppgifterna låter sig granskas.

Ett exempel som berör själva publiceringen av, och trovärdigheten i, Ponchauds bok illustrerar värdet av en kritisk granskning. I den engelska översättningen för den *brittiska* upplagan av *Cambodge année zero** skriver Ponchaud:

”En stor del av den utdrivna befolkningen tycks ha offrats. Dess roll i Demokratiska Kampuchreas historia blir därmed att ha byggt upp landets ekonomiska infrastruktur med sitt eget kött och blod. Nu skulle ett land av de rena resa sig. 'En eller två miljoner ungdomar är tillräckligt för att skapa det nya Kampuchea!' var det blodrysande skrytet från de röda khmererna, som nu förvandlas till verklighet.”³

I samma översättning för den amerikanska upplagan är det ovan kursiverade stycket utelämnat.

Trots att förordet till de två upplagorna är daterat samma dag skiljer de sig i ytterligare ett avseende. I förordet till den amerikanska upplagan tackar François Ponchaud för värdefull kritik av sitt källmaterial som han har erhållit från Noam Chomsky. Ponchaud framhåller i sammanhanget Chomskys kvalifikationer. I förordet till den brittiska upplagan betecknas Chomsky som en ”expert” (Ponchauds citationstecken) som förtränger allt som går emot hans personliga logik. Chomsky tillskrivs åsikten att inga massakrer överhuvudtaget har ägt rum i Kampuchea, något som saknar täckning i Chomskys och Hermans egen bok.

För den amerikanska upplagan har Chomskys källkritiska anmärkningar fått betydelse. I den brittiska upplagan, som på grund av handelsrestriktioner inte ska finnas tillgänglig i USA, har Ponchaud negligerat Chomskys kritik.*

De fanatiska bönderna

Riktig genomslagskraft fick begreppet folksjälv-mord först genom den franske journalisten Jean Lacoutures anmälan av *Cambodge année zero*. Den översatta recensionen i *The New York Review of Books* blev flitigt citerad. I Sverige axlade Per Wästberg Lacoutures mantel i ett inlägg under titeln *Kambodja – ett koncentrationsläger*, i *Dagens Nyheter* den 16 november 1977.

Då Hedda Ekerwald ifrågasatte de uppgifter som Wästberg refererat, retirerade denne:

* Den hette där *Cambodia: Year Zero* (och kom ut 1978). – Red

³ Chomsky & Herman. *After the Cataclysm: Postwar Indochina and the Reconstruction of Imperial Ideology*, Boston 1979. [OBS att artikelförf. citerar Ponchaud i andra hand, dvs han har inte läst boken själv – Red]

* Det kan här vara av intresse att ta del av vad Ponchaud själv har att säga om kritiken mot hans bok. Peter Fröberg Idling tittar närmare på detta i *Pol Pots leende* (2006) och relaterar där bl a den brevväxling som förts mellan Ponchaud och Chomsky. Se sid. 19-20 i [Lärdomar av den svenska Vietnamrörelsen, del 2](#) för detaljer om detta. – Red

”Starkt oroande är att opartiska organ som FN, Röda korset och Amnesty ännu två och ett halvt år efter segern inte tillåts besöka Kambodja. Det försvårar en saklig diskussion och lämnar fältet fritt för meningslösa ideologiska skärmytslingar.”⁴

Wästberg fick rätt i att den sakliga diskussionen försvårades, men det blev inte de ideologiska skärmytslingarna som levde vidare. Istället hade den lacouturska tesen om folksjälv mord kommit för att stanna.

Lacouture själv anförde få kontrollerbara fakta som stöd. På väg till Kampucheahearingen i Oslo våren 1978, där Lacouture vittnade som expert, sade han till Peter Wivel på danska Information:

”Majoriteten av världopinionen *känner på sig* att det händer fruktansvärda saker i Kampuchea. Men vi saknar ännu en seriös grund för sådana antagande.”⁵

De omfattande avrättningar som västerländska opinionsbildare ”kände på sig” förekom i Kampuchea kom att förklaras med revolutionens bondekaraktär. Förklaringen var inte bara underförstådd utan ofta klart uttalad: så går det i underutvecklade länder utom räckhåll för västerländsk kontroll och beskydd.

Jean Lacoutures beskrivning blev vägledande:

”Idén om den ursprungliga renheten betraktar jag som ett slags fanatism. Det är inte politik, utan snarare ett slag moraliskt sammelsurium som olyckligtvis ger bönderna rätt att mörda de orena, precis som under europeisk medeltid.”⁶

Underförstått: de amerikanska bombmattorna över Kampuchea till och med 1975 var i varje fall utslag av modern politik.

Hos Jan Myrdal spelade också bondekaraktären en central roll i beskrivningen av Kampuchea. Men utgångspunkten skiljer sig 180 grader från Lacoutures. Myrdal skrev efter ett besök med Vänskapsföreningens delegation i Kampuchea sommaren 1978:

”Jag var kanske den i gruppen som lade starkast tonvikt på det drag av millenarism och bondekrig jag ansåg mig kunna iakta. Därav följde att jag i allmänhet hade lättast att anta att det förekommit övergrepp och blodiga uppgörelser i Kampuchea under och strax efter befrielsen. Sådant hör till jacqueriets och bondekrigens natur.”⁷

Bilden av Kampuchea präglades av synen på bonderesningar – hot eller löfte? Det skulle visa sig att i Vietnam kunde de ledande teoretikerna utan svårighet ansluta sig till den etablerade västerländska hotbilden. Därmed blev också europeiska opinionsbildare mottagliga för vietnamesiska beskrivningar som skulle följa.

Hos den tidigare redaktören för *Vietnam Courier*, Nguyen Khac Vien, återkommer Jean Lacoutures perspektiv. Viens analys i följande citat avser visserligen utvecklingen i Kina, men parallellen med Kampuchea – Pekings redskap enligt Hanoi – är uppenbar:

”Arbetarklassen och de verkliga kinesiska kommunisterna lyckades aldrig leda bonderörelsen. De dränktes av den. Det är ett problem för Kina och för alla länder där bönderna utgör den viktigaste kraften. Det är nödvändigt att mobilisera bönderna för att göra revolution, men avgörande är att denna bondekraft leds, kontrolleras, och ges en riktning. Förlorar man riktningen följer man själv med. Det skulle kunna hända också hos oss.”⁸

Synen på Kampuchea kom främst att handla om revolutionens pris. Diskussionen om

⁴ *Dagens Nyheter*, 25 nov 1977.

⁵ *Expressen*, 18 april 1978. Min kursivering.

⁶ *Expressen*, aa.

⁷ *Kampuchea mellan två krig*, Stockholm 1979.

⁸ *Kommentar*, 1978:2. [Syftar på artikeln ”Nguyen Khac Vien om Kina: Vill bli en stormakt till varje pris” som ingår i artikelsamlingen [Konflikten mellan Kampuchea/Kina och Vietnam](#)]

revolutionens frukter hade svårare att få genomslag, men den förekom.

”Jag har sett framtiden...”

Kampuchea blev ett slutet samhälle för västerländska iakttagare efter utrymningen av Phnom Penh. De delegationer som släpptes in de första åren kom huvudsakligen från små marxist-leninistiska ”broderpartier” till det kampucheanska kommunistpartiet, eller representerade olika typer av vänskapsorganisationer. Men på besökslistan fanns även delegationer från Tanzania, Jugoslavien, och de nordiska ländernas diplomater i Peking. Japanska, och sent under 1978 även amerikanska, journalister bjöds också in.

Den bild som nu tonade fram blev i mångt och mycket en motbild till den etablerade skräckbeskrivningen. Kampuchea höll på att resa sig. Stora fördämningsarbeten pågick över hela landet. Riset kunde skördas två och i vissa fall tre gånger om året, som under Angkorepoken.

Två citat, båda från iakttagare som inte kan antas ha kommit till Kampuchea med en förprogrammerad positiv inställning, kan illustrera motbilden.

Departementssekreterare Jan Lundvik reste med dåvarande Pekingambassadören Kaj Björk i Kampuchea under två veckor 1976. Efter besöket sade Lundvik:

”Idag bor runt 8 miljoner i Kambodja, ett stort land med få invånare. Ieng Sary förklarade att målet är att utöka befolkningen till 15 miljoner. Bristen på arbetskraft är stor – vilket är unikt för ett land. Man bör också i detta sammanhang påpeka att de artiklar som skrivits om 'blodbad' i Kambodja bygger på uttalanden som missförstås och vantolkats. När kambodjanerna säger att de kan klara varje uppgift hur få de än är betyder det inte att man håller på att likvidera resten. Arbetskraftsbristen är kännbar och därför oppmuntras också en hög nativitet.”⁹

(I samma delegation reste PLOs Pekingrepresentant Hamad Al-Aydi, vars mycket entusiastiska rapport gavs ut av svenska Oktoberförlaget 1978.)

Den amerikanska journalisten Richard Dudman skrev efter besök i elva av nitton kampucheanska provinser hösten 1978:

”Det nya kommunistiska Kampuchea blev ett stort arbetsläger, men helt klart arbetade eller svält inte dess folk till döds så som utländska kritiker ofta har hävdad. På den ljusa sidan fann jag vidare ett land mitt uppe i ett av världens stora byggnadsprogram.”¹⁰

Hedda Ekerwald och Marita Wikander gav snarlika svenska ögonvittnesbeskrivningar i boken *Kampuchea mellan två krig*.

Den ljusa motbilden av Kampuchea som besökarna återvände med kan naturligtvis ifrågasättas. Parallellen med Lincoln Steffens 20-tals-beskrivning av den unga Sovjetstaten är inte långsökt: ”Jag har sett framtiden och den fungerar.”

Kampucheakännaren Malcolm Caldwell, som reste med Richard Dudman och Elizabeth Becker, lade stor vikt vid Kampuchegas underutvecklade utgångsläge. Caldwell, som mördades under ouppklarade omständigheter vid sitt besök, kommenterade kort före sin död, enligt Dudman: ”I've seen the past – and it works.”

Även om ögonvittnesskildringarna från 1976, 1977 och 1978 har begränsat värde – besökarna såg vad de fick se, få om ens någon talade khmer – överensstämmer de på en rad punkter med varandra:

- Ingen rapporterar om synlig svält eller synbart hungerskadade barn.
- Det kollektiva arbetet på risfält och med bevattningskanaler genomförs utan synlig militär övervakning.

⁹ *Vietnambulletinen*, 1976:2.

¹⁰ *St. Louis Dispatch*, 15 jan 1979.

- Besökarna ser många gravida kvinnor och många barn. De får höra att befolkningsökning uppmuntras.
- I Kampuchea finns fungerande, om än primitiva, sjukhus och småindustrier i uppbyggnadsskede.
- Barnen går i skola och har nytryckta böcker på khmer.

Med Kampuchreas utgångsläge i minne är denna samstämmiga bild i sig uppseendeväckande. Viktigare i det här sammanhanget är hur motbilden *på dessa punkter* dementerar skräckbilden av Kampuchea som på nytt fick spridning efter Vietnams invasion 1978/79.

Enligt den ”nygamla” beskrivningen av Kampuchea 1975–78 var svält regel, kvinnorna hade förlorat sin fertilitet, allt arbete utfördes under väpnad övervakning, skolor och böcker saknades och industrin var medvetet raserad. Anklagelserna mot ”Pol Pot-regimen” kom också att omfatta en rad spektakulära påståenden som att alla människor med glasögon hade avrättats, träd som gav skugga huggits ned, fisknät och jordbruksredskap bränts, etc.

De nya skräckbilderna fick stundtals omedvetet parodiska inslag som i följande kubanska beskrivning av Phnom Penh i januari 1979:

”...droskkärror som avsiktligt slagits sönder för att undanröja alla möjligheter till kommunikation och närmanden människor emellan, ja rentav inom familjen, den kärna som slogs sönder den 17 april 1975.”¹¹

Det finns skäl att anta att den mer positiva motbilden av Kampuchea skulle ha vunnit större insteg om inte den vietnamesiska invasionen hade ändrat historiens förlopp. Hong Kong-tidningen *Far Eastern Economic Review* skrev i sin *Asia Yearbook 1979*:

”Den uppenbara framgången för kampucheanskt jordbruk, särskilt odlingen av ris kan hänvisas till dess enkla men högst produktiva byggande av bevattningsdammar, förbättrade kanaler och konstruktionen av dammar.”

I årsbokens faktaruta uppskattades Kampuchreas befolkning till 8,2 miljoner.

Samtidigt öppnade sig landet allt mer mot omvärlden. I januari 1979 skulle FNs general-sekreterare Kurt Waldheim ha besökt Phnom Penh. De vietnamesiska invasionstrupperna hann före.

Nygamla och nya analyser

Till den nygamla skräckbild av Kampuchea som växte upp i vietnamesernas fotspår bidrog en rad svenska publicister. Få av dem, Gunnar Fredriksson, Sara Lidman, Bertil Ekerlid, Erik Eriksson med flera, tillförde dock bilden av Kampuchea nya uppgifter jämfört med de beskrivningar som diskuterats tidigare.

I en ”rättegång” mot den kampucheanska regeringen (i dess frånvaro), slog vietnameserna fast siffran tre miljoner avrättade under Pol Pot. Det dröjde dock ett år efter invasionen innan vietnameserna började presentera dokument till stöd för sin dom.

I svensk och internationell press grävdes dödsfall upp våren 1980.¹² Hans Engman diskuterade dödsfallarnas bevisvärde för tesen om systematiska massutrotningar, med utgångspunkt från Nayan Chandas version i *Far Eastern Economic Review*:

”Därtill kan läggas att enligt doktor S-O Lindholm på Statens Rättsläkarstation i Stockholm tar det cirka tio år innan en kropp förmultnar så pass mycket att endast skelettets delar återstår. Beroende på jordmån, fuktighet med mera kan det ta mellan 7 och 12 år innan skelettet återstår. Chandas bilder på högar med dödsfall bör man följaktligen betrakta med stor skepsis då de hävdas utgöra offer för Pol Pot-regimen. Om alla Pol Pots offer dog under andra halvåret 1975 har ännu inte fem

¹¹ Marta Rojas i *Fred och Solidaritet*, 1978:4. Utgiven av Svenska Fredskommittén.

¹² *Svenska Dagbladet*, 8 mars 1980

år förflutit.”¹³

Samtidigt som den vietnamvänliga trossjournalistiken blåste liv i den ”gamla” Kampuchea-bilden gjorde tidigare Kampucheförsvare nya analyser. Omprövningarna skedde mindre som en direkt följd, eller ett försvar, av Vietnams invasion, utan mer som en följd av de svårigheter invasionen medförde. Nyorienteringar inom den Kinainspirerade delen av den västerländska vänstern påverkade bilden av Kampuchea. Med förändringar av ideologin förändrades det ideologiska seendet.

Daniel Burstein, tidigare redaktör för marxist-leninistiska *The Call* i USA och besökare i Kampuchea 1978, sade:

”Det var två sorters frågor som vi inte lyckades göra upp med. Den ena var den felaktiga politik som fördes av Demokratiska Kampuchea, den andra var den faktiska omfattningen av blodsutjutelsen och politiskt våld.”¹⁴

Då hade Gunnar Bergström, tidigare ordförande för Vänskapsföreningen Sverige-Kampuchea, gjort en motsvarande omprövning:

”Den politik som fördes i Kampuchea under 1975–1978 underlättade Vietnams ockupation. Den innehöll allvarliga övergrepp som man inte kan glida undan med allmänt tal om att det blir så under bonderevolutioner. Detta vill jag påstå trots att jag varit med och påstått motsatsen i flera år.”¹⁵

I de flesta fall följdes inte omprövningen hos tidigare ”prokampucheaner” av redovisade nya sakuppgifter. Snarare tolkade man om tidigare iakttagelser som man hade förträngt. Tids-typisk i det avseendet är de norska maoisternas diskussion om huruvida Pol Pot stod för en ”ultravänsteristisk” linje i strid med Maos teorier om en ”nydemokratisk” revolution.¹⁶

Hos den australiensiske forskaren Ben Kiernan tog sig omprövningen uttryck i en uttalad förståelse för den vietnamesiska invasionen. I det avseendet skiljer sig Kiernan från de tidigare ”prokampucheaner” som refererats ovan. Hans nya syn fick visst inflytande på den provietnamesiska opinionen. Enligt brev till tidskriften *Kommentar* omvärderade Kiernan sin positiva Kampuchesyn i slutet av 1977. Resultatet blev en analys publicerad i *Kommentar* nummer 8 och 11 1979.

Vietnams invasion följer enligt Kiernan av utvecklingen i Kampuchea. Utvecklingen i Kampuchea speglar i sin tur utvecklingen i Kina. Kiernan menar att tre grupper bland de kampuchianska kommunisterna stred om makten efter 1975: en ”chauvinistisk” ledd av Pol Pot; en ”kinesisk” av kulturrevolutionär modell ledd av Hu Nim; och en ”vietnamesisk” ledd av Heng Samrin. Omfattande utrensningar blev följden av maktkampen. Speglingsresonemanget tar sig bland annat följande uttryck hos Kiernan:

”De radikalas nederlag inför Deng Xiaopings linje i Kina bidrog direkt till den allvarliga fördjupningen av rådande meningsskiljaktigheter och det därpå följande kriget mellan Kampuchea och Vietnam. Under samma tid blev de som stödde Vietnam och de kinesiska radikalerna krossade i Kampuchea.”¹⁷

¹³ *Statstjänstemannen*, 1980:9

¹⁴ *Sereika*, 1981:3. [Efter sitt Kampuchea-besök 1978 hade Burstein skrivit en artikelserie som var mycket positiv till Pol Pots Kampuchea – en del av dessa översattes till svenska och publicerades i maoistiska *Gnistan* – se [100 mil runt i fria Kampuchea](#). Han tog således senare avstånd från dessa artiklar. Se även (1980): [Setting the Record Straight on Kampuchea](#) – Red]

¹⁵ *Gnistan*, 1979:32.

¹⁶ Se *Røde Fane*, 1979:4 [Senare gjorde man grundligare upp med Pol Pot & Co, se ”Ingen marxistisk revolution” i *Røde Fane* nr 6 1981. Artikeln finns i svensk översättning: [Norska maoister om Pol Pots Kampuchea](#). På Steigan, som var ordförande i norska maoistpartiet AKP(ml), besökte 1978 Kampuchea. Detta redogör han kritiskt för i sin självbiografi – se avsnittet ”Om Kampuchea” i utdraget [En folkefiende om ”de socialistiska länderna”](#) – Red]

¹⁷ *Kommentar*, 1979:11. [[Motsättningar i Kampuchebas kommunistiska rörelse](#)]

Kiernans teori att lägga det avgörande inflytandet över förhållandena i Kampuchea på Kina tycks kraftigt färgade av hans egna sympatier för den kinesiska kulturrevolutionen:

”När deras [radikalernas] inflytande i Peking var som störst från april till oktober 1976 hade Vietnam och Kampuchea sina bästa förbindelser under hela perioden 1975–1978.”¹⁸

Kiernans analys ger mycket litet utrymme för kampuchianska förklaringar till utvecklingen i Kampuchea. Den störs vidare av uppgifter snarlika sådana som Kiernan själv tidigare varnat för hos andra iakttagare. På listan över försvunna kampuchianska ledare som Kiernan räknar upp finns regeringsledamoten Thiounn Mumm, som dock inte var mer försvunnen än att han kunde delta vid Vänskapsföreningens studiekonferens i Uppsala våren 1980.

Stephen Heder: ”Förtroendet förbrukat ”

Med den amerikanske forskaren Stephen R. Heders rapporter från 1980 tillfördes bilden av Kampuchea under Pol Pot nya uppgifter. Heder, som själv talar khmer, genomförde 1979–1980 enligt egen uppgift omkring 800 intervjuer med kampuchianer utom vietnamesisk kontroll i Kampuchea, och i flyktinglägren i Thailand.

Rapporterna gavs ut i tre delar vid Chulalongkorn-universitetet i Bangkok. De överensstämmer i många stycken med den ”etablerade” skräckbilden av Kampuchea. Heder hävdar att de ”röda khmererna” hade förbrukat det mesta av det förtroendekapital de haft hos befolkningen före 1975. Han bedömde 1980 möjligheterna till en enhetsfront av olika krafter mot Vietnam som ”ytterst osannolik” – något som tycks ha varit en förhastad slutsats att döma av utvecklingen ett par år senare.

Heders bild av Kampuchea kort före invasionen ser ut så här:

”Stora sektorer av den kampuchianska befolkningen hade arbetat och svultit till döds i ett försök att bygga en ekonomisk bas på landsbygden för en snabb industrialisering med minsta kostnad för staten. Möjligheterna för produktion utvecklades men den faktiska produktionen var i konstant kris. Vem som helst som anklagades av en överordnad för att skapa motsättningar blev summariskt avrättad.”¹⁹

Heders beskrivning motsäger alltså uttryckligen de reserapporter som refererats i tidigare avsnitt. Det är dock svårt att ur rapporterna utläsa vilka slutsatser som är Heders egna och vilka som kan härledas direkt från de, mestadels anonyma, kampuchianer han intervjuat.

I sin analys av den kampuchianska utvecklingen 1975–78 betonar Heder striderna inom det kampuchianska kommunistpartiet, dock utan att som Kiernan laborera med ”kinesiska”, ”vietnamesiska” och ”chauvinistiska” grupperingar. Heder understryker istället centralregeringens svaga grepp över landet. Den verkliga makten i Kampuchea fanns efter 1975 på regional nivå. (I det avseendet styrks Heder av senare officiella förklaringar – se nedan.)

För att genomdriva sin politik tog, enligt Heder, kommunistpartiets ledning stöd av den regionala partikommittén i sydväst, Kampuchéas ”fattighus”:

”Där var linjen all makt till de fattiga och lägre mellanbönderna med snabb kollektivisering kombinerad med ett hårt bevattningsprogram – allt baserat på minimal hjälp utifrån och maximalt förlitande på egen arbetskraft som levde på existensminimum – relativt acceptabel och möjlig, om inte populär och framgångsrik.”²⁰

Heder hävdar att denna kommunistpartiets linje med tiden ledde till att motståndare sågs som vietnamesiska agenter. Att erkänna dem enbart som meningsmotståndare vore att öppna för en debatt om partiets linje, där Pol Pot skulle kunna förlora och hela partiet rivas upp, enligt

¹⁸ *Kommentar*, 1979:11. [[Motsättningar i Kampuchéas kommunistiska rörelse](#)]

¹⁹ Steve Heder. Kampuchéa's choice for survival. *Southeast Asia Chronicle* 1981:77.

²⁰ Steve Heder. aa.

Heder.

Efter att Heders rapporter blev spridda kom hans slutsatser att delas av fler Kampuchea-kännare. Laura Summers sade i en tysk intervju i november 1980:

”Heders rapport är den fullständigaste och mest auktoritativa som finns. Dess värdefullaste bidrag är att den visar att samtidigt som det fanns åtskilligt missnöje med regeringen Pol Pot 1978, så rådde överensstämmelse om politiken nationellt oberoende för landets utveckling. Det fanns med andra ord föga stöd för någon allians med Vietnam eller för en vietnamesisk intervention i Kampuchea. Så Kampuchebas kommunistiska parti hamnade enligt min uppfattning i den situationen med oliktankande i sina led men få av dessa var ’förrädare’. När de oliktankande rensades ut förvillade Demokratiska Kampuchebas propaganda historien till sin egen nackdel.”²¹

Utrensningar bekräftades snart, om än utan helt tillfredsställande förklaringar.

Officiella erkännanden

I vietnamesiska skildringar av avrättningar under regeringen Pol Pot återkommer uppgifter om förhørscentralen och avrättningslägret Tuol Sleng utanför Phnom Penh. Utrikesminister Ieng Sary bekräftade för Elizabeth Becker i *Far Eastern Economic Review* i augusti 1981 avrättningslistor från Tuol Sleng som publicerats i brittiska *New Statesman*. Enligt FEER visar dokumenten att 14 449 fångar hade avrättats i lägret, de flesta partimedlemmar eller personer med uppgifter inom förvaltningen.

I intervjun med Becker förnekar Ieng Sary att han känt till avrättningarna eller sett dokumenten tidigare, men när han presenteras ett dokument om en av avrättningarna bekräftar Ieng Sary ”att papperet som beskrev mordet verkade autentiskt”, skriver Becker.²²

Utan att ifrågasätta Beckers intervju, som är något oklar i fråga om vem som säger vad, finns här anledning att varna för alltför snabba slutsatser. Sedan den vietnamesiska invasionen har kampuchianska regeringsrepresentanter gjort erkännanden av tidigare misstag som ofta svarat mer till intervjuarens förväntningar än till behovet av trovärdiga förklaringar.

Vid Kampuchea-konferensen i Stockholm i november 1979 tillstod socialminister Ieng Thirith för delar av pressen att Phnom Penh hade utrymmts utan hennes och regeringskollegernas vetskap och order. Den historieskrivningen har dock inte upprepats vid senare förfrågningar.

Officiell kampuchiansk politik till och med december 1978 var att ”lita till egna krafter”. Erkännanden av tidigare misstag tycks ibland ha varit ett av de röda khmerernas få verk samma medel för att vinna stöd av den opinion man tidigare haft ringa intresse av att övertya. Det är en anledning till att såväl nya som gamla sanningar från officiella källor bör tas med viss försiktighet. Det torde också vara en av lärdomarna från olika officiella värderingar av den kinesiska kulturrevolutionen.

Ytterligare ett påpekande är på sin plats. Det faktum att oliktankande felaktigt avrättats som förrädare innebär inte att förrädare saknades, även om de kanske var få.

Den Vietnamtrogne guvernören

Officiell kampuchiansk historieskrivning är späckad med anklagelser om vietnamesisk infiltration, vietnamesiska kupp försök och regelrätta annekteringar. (Se *Livre Noire – Svartbok* i svensk översättning av Oktoberförlaget Stockholm 1979.) Anklagelserna går tillbaka till det vietnamesiska krossandet av Champa-riket och chambefolkningen på 1400-talet och sträcker sig fram till modern tid. (Gunnar Bergström diskuterar de historiska motsätt-

²¹ Sereika, 1981:2

²² Sereika, 1981:7.

* Detta gäller t ex Khieu Samphan och Ieng Sary – se avsnittet ”Röda khmererna förlorar sympati, men får nya vänner” i inledningen till skriften [Vad gick fel med Pol Pot-regimen?](#) (sid. 2-3) – *Red*

ningarna i ett annat avsnitt.)

På minst en central punkt finns överensstämmelser mellan kampucheanska och vietnamesiska uppgifter som ger fog för en modern ”agentteori”. Det är exemplet So Phim, guvernören över den östra regionen i Demokratiska Kampuchea.

För att illustrera ”atmosfären av inbördeskrig” i Kampuchea efter 1975, sade protokollchefen Keat Chhon till en grupp danska besökare i Kampuchea 1981:

”Där var en kamp mellan patrioter som höll på Demokratiska Kampuchebas och partiets linje, och tidigare Khmer Viet Minh som strävade efter en indokinesisk federation efter Vietnams riktlinjer. Ett exempel är ledaren för kuppörsöket i maj 1978, So Phim: Antingen motsatte han sig allt vad regeringen ansåg vara riktigt, eller också drev han politiken ut i det extrema. Han var en av dem som motsatte sig införandet av penningekonomi, som vi började med 1978.”²³

I vietnamesiska dokument utgivna i augusti 1978 beskrivs kuppen i maj samma år som en ”revolutionär kamp” avsedd att störta den ”reaktionära Pol Pot – Ieng Saryklicken”. Vietnameserna citerar en Hem Saminh, med största sannolikhet idag känd som Heng Samrin, olika transkriberingar förekommer av khmeralfabetet. Saminh (Samrin?) säger om händelserna i östra regionen:

”Vi sätter alla vårt hopp till So Phim, dissidenten som har deltagit i den nioåriga motståndskampen. Nyheter om honom är vaga och motsägelsefulla. Om So Phim eventuellt inte är i ledningen för rörelsen som vi hoppas, om han är död, så kommer en av hans likar att dyka upp.”²⁴

Den finska rapporten

Hur många liv krävdes under perioden 1975–1978? Omkring en miljon, varav 70 000–100 000 i direkta avrättningar, svarar den finländska undersökningskommission som på eget initiativ studerat Kampuchea under 1970-talet.

Den finländska kommissionen, ledd av professor Helge Gyllenberg i Helsingfors, hämtar uppgiften om antal avrättade från uttalande av UNICEFs sändebud i Phnom Penh 1980–1981.²⁵

I rapporten påpekas att regeringen Heng Samrin först överdrev siffrorna över antalet avrättade för att rättfärdiga det vietnamesiska ingripandet, men att den senare uppgett en högre befolkningssiffra i syfte att uppnå internationell hjälp i större omfattning.

Rapportens uppgift om en miljon människoliv på regeringen Pol Pots konto är dock inte självklar. Undersökningskommissionen når sin slutsats genom att utgå från en uppskattad befolkning 1975 på 7,3 miljoner. Den siffran jämförs med uppgifter från en folkräkning utförd av Heng Samrin-regeringen och det kända antalet kampucheanska flyktingar utom landet.

Minst tre invändningar kan riktas mot kommissionens metod och dess slutsats:

- Heng Samrin-regeringens folkräkning med det uppnådda resultatet 6,7 miljoner kampucheaner dateras på rapportens sida 32 till 1981 medan den på sidan 35 uppges ha genomförts i maj 1982.
- Trots påpekanden om tidigare ”justerade” befolkningsuppgifter från Heng Samrin-regeringens sida ifrågasätter inte kommissionen de senare uppgifternas trovärdighet närmare. Kommissionen diskuterar heller inte det faktum att regeringen i Phnom Penh svårigen kan ha räknat befolkningen i de områden av Kampuchea som man inte kontrollerade oavsett om räkningen genomfördes 1981 eller 1982.
- Slutsatsen att ge regeringen Pol Pot ansvar för befolkningsutvecklingen i Kampuchea även

²³ Sonja Schulte, Walter Hansen. *Hvad sker der i Kampuchea*, Köpenhamn 1982.

²⁴ *Kampuchea Dossier II*, Hanoi 1978.

²⁵ *Kampuchea in the seventies*, Report of a Finnish inquiry commission, Helsinki 1982, s 33.

efter december 1978, tas inte upp till någon djupare diskussion. I den finländska kommissionens räkneexempel bokförs hela skillnaden mellan 1975 plus "normal" befolkningsökning och uppgifterna från 1981 (1982?), på regeringen Pol Pots konto. Rapportens outtalade och indirekta slutsats blir därmed att den vietnamesiska invasionen, och hungersnöden därefter som ledde till massiva flyktingströmmar över gränsen till Thailand, i själva verket inte medförde förlust av ett enda kampucheanskt människoliv. (Kommissionens räkneexempel och slutsats på rapportens sida 35.)

Den finländska kommissionens rapport kan således beslås med tillräckligt många tveksamheter för att kunna godtas som ett tillfredsställande facit över Kampuchea under 1970-talet. I den del av rapporten som diskuterar folkrättsliga aspekter på Kampuchea är ställningstaganden av FNs generalförsamling dessutom felaktigt återgivna.

Försök till slutsats

Ett trivialt men nödvändigt konstaterande: Bilden av Kampuchea 1975–1978 är inte entydig. Mångtydigheten kan kännas besvärande, men att bilderna är flera behöver inte innebära att de motsäger varandra. Detta kan uttryckas som så: Kampuchea formades av en bonderevolution som lyckades och av en revolution ledd av ett kommunistiskt parti med dess "säkerhetstjänst". Samtidigt formades det också av omvärldens, i första hand Vietnams, försök att kväsa landets utveckling och mot en bakgrund av en av historiens häftigaste bombningar som ett enskilt land utsatts för.

Först när vi lägger de olika beskrivningarna ovanpå varandra får helhetsbilden djup. I gengäld mister den sina enkla och raka konturer.

Vi känner rätt väl alternativen före 1975. Vi känner också utvecklingen efter 1978.

Med de kunskaperna i minne: Kunde Kampuchea ha gått en annan väg? Om det fanns alternativ, när var alternativen möjliga? Och när var det möjliga också möjligt att inse?

Frågorna innebär inte att utvecklingen i Kampuchea 1975–78 var ödesbunden. Men de är ofrånkomliga för varje försök att värdera de tre år, åtta månader och tjugo dagar som präglade bilden av landet.

Den värderingen återstår att göra.

Lästips

Pol Pot-regimens version:

[Svartbok](#)

[Lita till egna krafter](#) (Pol Pot-tal från september 1977)

Maoistisk kritik av Röda khmererna:

[Vad gick fel med Pol Pot-regimen](#)

[Norska maoister om Pol Pots Kampuchea](#)

Historiska arbeten:

Gareth Porter: [De vietnamesiska kommunisternas politik gentemot Kampuchea, 1930-1970](#)

Ben Kiernan: [Förord till "How Pol Pot Came to Power" \(2003\)](#), [Hur Pol Pot kom till makten, Pol Pot-regimen](#) och [Pol Pot-regimen – slutet](#).

Philip Short: [Stalins mikrober](#) (utdrag ur Pol Pot-biografi)

Svensk vänsterpress:

[Konflikten mellan Kampuchea/Kina och Vietnam](#) (artiklar ur tidskriften *Kommentar*)

[Proletären om konflikten mellan Kina/Kampuchea och Vietnam](#)